

Філологія

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

ФІЛОЛОГІЯ

SCIENTIFIC WORKS
OF INTERREGIONAL ACADEMY
OF PERSONNEL MANAGEMENT

PHILOLOGY

Випуск 4 (9), 2023

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

Редакційна колегія

Супрун В. М., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та українознавства, Національний університет водного господарства та природокористування (головний редактор)

Акімова А. О., кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри іноземної філології і перекладу, Міжрегіональна Академія управління персоналом

Гурко О. В., доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Добровольська В. В., доктор наук з соціальних комунікацій, доцент, професор кафедри культурології та міжкультурних комунікацій, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Лисинюк М. В., доктор філософії (061 Журналістика), доцент кафедри зв'язків із громадськістю та журналістики, декан факультету післядипломної освіти, Київський національний університет культури і мистецтв

Ляшенко (Накашидзе) І. С., кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії та українознавства, Дніпровський національний університет залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

Павлюх М. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, асистент кафедри міжнародної інформації, Національний університет «Львівська політехніка»

Полсжаєв Ю. Г., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування, Національний університет «Запорізька політехніка»

Росінська О. А., кандидат філологічних наук, доцент, заступник директора Інституту журналістики з науково-методичної та навчальної роботи, доцент кафедри журналістики та нових медіа, Київський університет імені Бориса Грінченка

Ситник О. В., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри мультимедійних технологій і медіадизайну Інституту журналістики, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Сокол М. О., кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Форманова С. В., доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Храбан Т. Є., кандидат філологічних наук, завідувач кафедри іноземних мов, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації

Царик О. М., кандидат філологічних наук, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій, директор Міжнародної школи комунікацій, Західноукраїнський національний університет

Чорнодон М. І., кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент, доцент кафедри журналістики та соціальних комунікацій, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Konrad Kazimierz Szamryk, Doctor of Sciences, Professor, Department of Lexicology and Pragmalingwology, Department of Polish Language and Comparatistics, University of Bialystok (Bialystok, Poland)

Anna Mlynarczuk-Sokolowska, Doctor of Sciences, Professor, Faculty of Education, University of Bialystok (Bialystok, Poland)

Slavomír Gálik, prof. PhDr., Professor, Vice-Dean for Research and International Relations FMK UCM, University of St. Cyril and Methodius in Trnava (Trnava, Slovakia)

Затверджено Вченою радою
Міжрегіональної Академії управління персоналом 18.10.2023 (протокол № 9)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 24775-14715P,
видане Міністерством юстиції України 21.04.2021 р.

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») зі спеціальностей 035 – Філологія та 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України № 320 від 07 квітня 2022 року (додаток 2)

Видання індексується Google Scholar

DOI: 10.32689

Наукові праці МАУП. Філологія. 2023. Вип. 4(9). Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2023. 56 с.

Публікуються статті науковців, які досліджують актуальні проблеми розвитку філології. Для науковців, викладачів, студентів та всіх, кого цікавить розвиток філологічної науки в Україні.

ЗМІСТ

Олег ВЕСОЛОВСЬКИЙ, Олена ПАВЛИШИНЕЦЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....	5
Наталія ЗДОРОВЕЦЬ СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА МОВИ: АНАЛІЗ РІЗНИХ МОВНИХ СИСТЕМ (УКРАЇНСЬКА, АНГЛІЙСЬКА, КРИМСЬКОТАТАРСЬКА).....	10
Ольга НАГОРНА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОГО, ДІЛОВОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСІВ.....	19
Lina REPP CONCEPTUALIZATION OF THE LEXEMES <i>HEART</i> AND <i>SOUL</i> IN THE NOVEL “ORYX AND CRAKE” BY MARGARET ATWOOD.....	24
Наталія РУЛА, Анжеліка ШУЛЬЖЕНКО СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	31
Ольга ТРЕБИК, Роман ТКАЧЕНКО ПУБЛІЦИСТИЧНІ ТА ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ ПРАЦІ ПАВЛА МАЛЯРА: ПРОВІДНІ ТЕМИ ТА ІДЕЇ.....	37
Валентина ФУРМАНЕНКО, Жанна БУЦЬ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКОМОВНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ З КОСМЕТОЛОГІЇ.....	44
Ольга ХАРЛАН «ЧЕРВОНИЙ РЕНЕСАНС» У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ: ХУДОЖНІ МОДЕЛІ.....	50

CONTENTS

Oleh VESOLOVSKYI, Olena PAVLYSHYNETS FUNCTIONING OF PHRASEOLOGICAL UNITS WITH SOMATIC COMPONENT IN GERMAN...	5
Nataliia ZDOROVETS SYNTACTIC STRUCTURE OF LANGUAGE: ANALYSIS OF DIFFERENT LANGUAGE SYSTEMS (UKRAINIAN, ENGLISH, CRIMEAN TATAR).....	10
Olha NAHORNA FUNCTIONAL-STYLISTIC FEATURES OF LEGAL, BUSINESS AND POLITICAL DISCOURSE.....	19
Lina REPP CONCEPTUALIZATION OF THE LEXEMES <i>HEART</i> AND <i>SOUL</i> IN THE NOVEL “ORYX AND CRAKE” BY MARGARET ATWOOD.....	24
Nataliya RULA, Anzhelika SHULZHENKO SEMANTIC AND SYNTACTIC TYPOLOGY OF ASYNDETTIC COMPOUND SENTENCES IN MODERN UKRAINIAN	31
Olha TREBYK, Roman TKACHENKO PUBLICISTIC AND LITERARY-CRITICAL WORKS OF PAVEL MALYAR: KEY THEMES AND IDEAS.....	37
Valentyna FURMANENKO, Zhanna BUTZ LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF THE FRENCH-SPEAKING TERMINOLOGY OF COSMETOLOGY.....	44
Olga KHARLAN “THE RED RENAISSANCE” IN CONTEMPORARY UKRAINIAN PROSE: ARTISTIC MODELS.....	50

УДК 811.112

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.1>**Олег ВЕСОЛОВСЬКИЙ**

асистент кафедри німецької філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна, 76018
ORCID: 0000-0002-9836-3672

Олена ПАВЛИШИНЕЦЬ

старший викладач кафедри німецької філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, Івано-Франківськ, Україна, 76018
ORCID: 0000-0002-6368-6335

Oleh VESOLOVSKYI

Assistant at the Department of German Philology, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57, Shevchenko St, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018
ORCID: 0000-0002-9836-3672

Olena PAVLYSHYNETS

Senior Lecturer at the Department of German Philology, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57, Shevchenko St, Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018
ORCID: 0000-0002-6368-6335

**ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ У НІМЕЦЬКІЙ МОВІ****FUNCTIONING OF PHRASEOLOGICAL UNITS
WITH SOMATIC COMPONENT IN GERMAN**

Стаття присвячена аналізу вживання фразеологічних одиниць, пов'язаних із частинами тіла чи фізичним станом, у новинах, представлених на німецькому сайті tagesschau.de. Автори статті визначають актуальність проблеми в контексті впливу мови на формування мовної картини світу у текстах новинних повідомлень та виявлення особливостей вживання фразеологічних одиниць у цьому жанрі. Мета статті полягає у вивченні функціонування та маніпулятивного потенціалу фразеологізмів із соматичним компонентом у текстах німецьких новин. Дослідження спрямовано на виявлення особливостей вживання цих виразів у новинному дискурсі, а також на визначення їхнього внеску у формуванні мовного образу новин та ефективної взаємодії з аудиторією.

Автори статті використовують комплексний метод дослідження, що включає аналіз вживання фразеологізмів, їхню взаємодію у межах одного контексту та вплив на сприйняття інформації реципієнтом. Особлива увага приділяється ролі фразеологізмів з соматичним компонентом у формуванні емоційного тону новин, а також їхній функціональній ефективності в контексті впливу на аудиторію. Встановлено, що у німецькомовних новинах більшість фразеологізмів мають компоненти, які стосуються обличчя та виражають дії, меншою мірою представлені одиниці у складі фразеологізмів на позначення кінцівок, шкіри та внутрішніх органів, такі фразеологізми позначають почуття. Автори наголошують на необхідності розуміння та аналізу впливу фразеологічних засобів на рівень зрозумілості та емоційну насиченість новинного тексту для читача.

Результати дослідження дозволяють виявити особливості фразеологічної експресії у новинах, а також визначити можливі шляхи покращення мовленнєвої виразності та комунікативної ефективності текстів новин через уважне використання фразеологізмів з соматичним компонентом. На думку авторів, ця стаття може стати корисним внеском у розуміння впливу фразеології на мовленнєвий акт і відкриє нові перспективи для подальших досліджень у галузі лінгвістики та медіакомунікації.

Ключові слова: маніпулятивний потенціал, німецька мова, соматичний компонент, текст новин, фразеологізм.

The article is devoted to the analysis of the use of phraseological units related to body parts or physical condition in the news presented on the German website tagesschau.de. The authors of the article define the relevance of the problem in the context of the influence of language on the formation of the linguistic picture of the world in the texts of news reports and the identification of the peculiarities of the use of phraseological units in this genre. The purpose of the article is to study the functioning and manipulative potential of phraseological units with a somatic component in German news texts. The study is aimed at identifying the peculiarities of the use of these expressions in news discourse, as well as at determining their contribution to the formation of the linguistic image of news and effective interaction with the audience.

The authors of the article use a comprehensive research method, which includes the analysis of the use of phraseological expressions, their interaction within the same context and their impact on the recipient's perception of information. Particular attention is paid to the role of phraseological units with a somatic component in shaping the emotional tone of the news, as well as their functional effectiveness in the context of influencing the audience. It has been found that in German-language news, most phraseological units have components that refer to the face and express actions, with a lesser number of units in the phraseological units denoting limbs, skin and internal organs, such phraseological units denoting feelings. The authors emphasize the need to understand and analyze the impact of phraseological means on the level of comprehensibility and emotional intensity of the news text for the reader.

The results of the study allow us to identify the peculiarities of phraseological expression in the news, as well as to identify possible ways to improve the linguistic expressiveness and communicative effectiveness of news texts through the careful use of phraseological units with a somatic component. According to the authors, this article can be a useful contribution to understanding the influence of phraseology on the speech act and will open up new perspectives for further research in the field of linguistics and media communications.

Key words: manipulative potential, German, somatic component, news text, phraseology.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві активно досліджується використання фразеологізмів у різних мовних контекстах. Однак, попри загальні дослідження фразеології, важливим є вивчення функціонування фразеологізмів з соматичним компонентом у конкретних жанрах текстів, зокрема в новинах. Ця проблема визначається необхідністю розкриття специфіки вживання фразеологічних одиниць, пов'язаних із частинами тіла чи фізичним станом, у новинарському мовленні німецької мови.

На сьогодні мовна картинка світу у новинарському тексті є важливим чинником впливу на громадську думку, і використання фразеологізмів може зробити суттєвий вклад у формування цієї картини. Аналіз фразеологічних одиниць у новинах відкриває можливість розуміння та виявлення особливостей їхнього вживання, емоційного забарвлення та ефективності впливу на читача.

Зазначимо, що соматичні компоненти у фразеологічних одиницях можуть нести велике емоційне та концептуальне навантаження, що робить їх особливо цікавими для вивчення. Дослідження таких фразеологізмів може відкрити нові горизонти для розуміння культурологічних та психолінгвістичних аспектів мовного вираження в німецькій мові.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві велику увагу приділяють дослідженню фразеологізмів як важливого аспекту мовної системи. Фундаментальною у цьому напрямі є монографія О. Степаненко «Словотвірні гнізда з вершинним соматичним компонентом: семантика і структура» [9]. Фразеологізми із соматичним компонентом в українській мові розглядали Г. Наконечна та Г. Вознюк [3], С. Панцьо та Л. Вакарюк [4], І. Приходько [6], О. Степаненко [8]. Низка робіт присвячена дослідженню фразеологізмів з соматичним компонентом у зіставному аспекті [1; 2; 5; 7; 10].

Однак, попри значущість досліджень у цьому напрямку, мало уваги приділено аналізу функціонування фразеологізмів із сома-

тичним компонентом у німецькій мові. Важливим є вивчення та розкриття специфіки використання фразеологізмів, в яких мовець використовує вирази, пов'язані з частинами тіла чи фізичним станом.

Постановка завдання. Мета статті полягає у вивченні функціонування та маніпулятивного потенціалу фразеологізмів із соматичним компонентом у текстах німецьких новин. Об'єктом дослідження є фразеологізми з соматичним компонентом у сучасній німецькій мові. Предметом дослідження є маніпулятивний потенціал фразеологічної соматичної лексики сучасної німецької мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фразеологізми з соматичним компонентом є важливою частиною мовного вживання в німецькій мові, як і в багатьох інших мовах. Вони використовуються для вираження різних почуттів, станів або ситуацій, пов'язаних з тілесними відчуттями. Крім того, такі фразеологізми відображають культурні особливості, традиції та ставлення до тіла та здоров'я. Вони можуть мати пряме значення або використовуватися в переносному сенсі.

Фразеологізми з соматичним компонентом в німецькій мові виконують різноманітні функції, додаючи висловленням емоційність, колорит і конкретність. З-поміж основних функцій аналізованих фразеологізмів можна виокремити такі:

1. Експресивність та емоційність: фразеологізми можуть додавати емоційний відтінок мовленню, допомагаючи висловити власні почуття чи реакції.

2. Образність і конкретність: фразеологізми створюють образність та конкретність висловлювань, роблячи їх більш зрозумілими та живими.

3. Культурна специфіка: фразеологізми можуть містити в собі культурні аспекти та відображати специфічні особливості менталітету чи традицій німецькомовних народів.

4. Метафоричний вираз: використання соматичних компонентів у фразеологізмах дозво-

ляє створювати метафори, які розширюють і поглиблюють смислове сприйняття вислову.

5. Ідіоматичність: фразеологізми з соматичним компонентом є типовими виразами мовлення і вимагають особливого розуміння, що робить їх ідіоматичними.

6. Вираження національного колориту: деякі фразеологізми можуть мати специфічний національний колорит, відображаючи особливості менталітету та культурного середовища.

7. Створення мовного стилю: використання фразеологізмів може надати мовленню особливий стиль або відчуття ідентичності.

За запитом сайту новинних повідомлень tagesschau.de було встановлено, що більшість фразеологізмів мають компоненти, які стосуються обличчя та виражають дії, меншою мірою представлені одиниці у складі фразеологізмів на позначення кінцівок, шкіри та внутрішніх органів, такі фразеологізми позначають почуття.

Під час аналізу текстів новинних повідомлень було виокремлено такі фразеологізми із соматичним компонентом:

Die Nase voll haben – Бути набридлим, втомленим від чогось.

Die Daumen drücken – Схрестити пальці: підтримувати когось, сподівання на успіх у чомусь.

Sich die Zähne ausbeißen – Згризти зуби, букв. вищерблювати зуби: вказує на важкість чогось, наприклад, роботи або завдання.

Ein Auge zudrücken – Заплющити очі на що-небудь: не приділяти уваги чомусь, ігноруючи певні правила чи недоліки.

Das Herz auf der Zunge tragen (мати серце на язичці): висловлювати свої почуття відкрито і без прикрас.

Die Nase voll haben – Бути набридлим, втомленим від чогось.

Unter die Haut gehen – Сильно вражати, змушувати відчувати щось глибоко.

Jemandem auf die Nerven gehen – Дратувати, надокучати когось.

Hals über Kopf – Поспішно щось робити.

Auf Zehenspitzen gehen – Робити щось тихо, обережно.

Augen wie ein Luchs haben – Мати дуже гострі очі.

Ein Herz und eine Seele sein – Бути дуже близькими, мати тісний зв'язок.

Jemandem auf der Nase herumtanzen – Керувати чийось життям, діями без його згоди.

Blut und Wasser schwitzen – Дуже сильно працювати, робити величезні зусилля.

Das Herz in die Hand nehmen – Взяти на себе відповідальність, відвагу, вирішити щось важке чи відповідальне.

Розглянемо, як ці фразеологізми реалізуються у текстах новин. Фразеологізм **Die Daumen drücken** (тримати кулаки, букв. тримати пальці) означає підтримку і трапляється на сайті 18 разів. Його вжито у повідомленні під назвою «Schülerin zeigt Politik und Talkshows, wie es besser gehen kann» від 08.06.2023 про 15-річну дівчину, яка пройшла до загальнонаціонального фіналу «Jugend debattiert». У тексті є речення про те, що мама за неї вболіває: «*Sie wird ganz fest die Daumen drücken, wenn ihre Tochter beim Bundesfinale auf der Bühne steht*» – «Вона (мати) **триматиме пальці схрещеними**, коли її донька стоїть на сцені під час національного фіналу».

За запитом сайту tagesschau.de фразеологізм **Sich die Zähne ausbeißen** (вигризти зуби) вжито лише один раз, а саме у новині під заголовком «Guten Morgen, NRW!» від 20.04.2023 у контексті «*Nach der Endlos-Serie von Geldautomaten-Sprengungen könnten sich die Täter künftig in Mülheim an der Ruhr die Zähne ausbeißen. Eine Bank lässt dort einen Geldautomaten neuen Typs einbauen, der angeblich kaum noch sprengbar ist*» – «Після нескінченної серії вибухів банкоматів у місті Мюльгайм-ан-дер-Рур зловмисники можуть у майбутньому **вигризти собі зуби**. Банк встановлює там банкомат нового типу, який майже неможливо підірвати». Маніпулятивний потенціал аналізованого фразеологізму спрямований на зловмисників та є попередженням для них про те, що підірвати банкомати вже не буде результативним.

Фразеологізм **Ein Auge zudrücken** (заплющувати очі на що-небудь) зафіксовано у сімох текстах новин, наприклад, у статті під заголовком «Justiz muss vor Auslieferung genau prüfen» від 15.10.2019 про Суд ЄС, який у більшості випадків відкидав занепокоєння щодо екстрадиції, зараз судові органи перевіряють умови утримання під вартою в іншій країні, перш ніж видавати європейський ордер на арешт. Аналізований фразеологізм виявлено у контексті: «*Und – sehr wichtig – die Richter weisen darauf hin: Das deutsche Gericht darf kein Auge zudrücken. Es darf nicht den Haftbefehl erlassen mit dem Hinweis, dass sonst das ganze System nicht mehr funktioniert*» – «*I – що дуже важливо – судді вказують на це: Німецький суд не повинен **заплющувати очі**. Він не повинен видавати ордер на арешт на тій підставі, що інакше вся система перестане працювати*». Маніпуляція шляхом вживання фразеологізму у наведеному контексті виявляється у тому, щоб нав'язати реципієнтам думку про справедливість Німецького суду.

Наступний фразеологізм із соматичним компонентом – **Das Herz auf der Zunge tragen** (відкрито говорити) – зафіксовано на сайті сім разів, наприклад, у тексті новини під назвою «Zukunft von Trainer Tim Walter beim HSV trotz Sieg in Nürnberg ungewiss» від 17.12.2023 про майбутнє тренера Тіма Вальтера в гамбурзькому клубі: «*Der Aufsichtsrat äußert sich seit gefühlten Ewigkeiten nicht zur sportlichen Situation. Und Anteilseigner Klaus-Michael Kühne, der in der Vergangenheit das Herz auf der Zunge trug, hat sich ebenfalls lange nicht zu Wort gemeldet*» – «Наглядова рада не коментує спортивну ситуацію вже, здається, цілу вічність. І акціонер Клаус-Міхаель Кюне, який в минулому відкрито висловлювався, також довго мовчав». У наведеному контексті аналізований фразеологізм взаємодіє з іншим фразеологізмом – *seit gefühlten Ewigkeiten* – який вербалізує дуже тривалу дію та вказує на суміжність дій наглядової ради та акціонера.

Фразеологізм **Die Nase voll haben** (бути набридлим, втомленим від чогось) є досить частотним у текстах новин сайту tagesschau.de. Він трапляється 17 разів, здебільшого у повідомленнях політичної спрямованості, як-от у статті під назвою «CDU und SPD stimmen für Koalitionsvertrag» від 16.12.2023 про вибори у землі Гессен: «*Er habe die Nase voll davon, wie mit Polizistinnen und Polizisten im Land umgegangen werde, erklärte der Ministerpräsident. Er kündigte ein Paket an, das unter anderem härtere Strafen für Angriffe auf Beamte und Beamtinnen vorsehe*» – «Прем'єр-міністр заявив, що йому набридло те, як в країні ставляться до поліцейських. Він анонсував пакет законів, який передбачає посилення покарання за напади на поліцейських». Вживання фразеологізму **die Nase voll haben** не притаманне мовленню політиків, однак, якщо вони його вживають, то це свідчить про сильний емоційний стан прем'єр-міністра.

Фразеологізм із соматичним компонентом **Unter die Haut gehen**, що має значення «сильно вразити», зафіксовано на сайті 14 разів. Наприклад, у новині під заголовком «Die Hamas zeigt ihr wahres Gesicht» від 07.10.2023 про ХАМАС ця фразеологічна одиниця трапляється у контексті: «*Hamas-Terroristen durchstreifen mit Maschinenpistolen und Schnellfeuerwaffen bewaffnet israelische Ortschaften und Städte nahe dem Grenzstreifen. Dazu die schrecklichen Bilder und Videos von entführten Soldaten und Zivilisten – gefoltert, verletzt, verängstigt. Bilder, die unter die Haut gehen*» – «Терористи ХАМАС, озброєні автоматами та скорострільною зброєю, блука-

ють ізраїльськими містами поблизу прикордонної смуги. Жахливі зображення і відео викрадених солдатів і цивільних осіб – закатованих, поранених, наляканих. Кадри, від яких мурашки по шкірі». Фінальна позиція у реченні аналізованого фразеологізму посилює враження на реципієнта. У цьому випадку фразеологізм узагальнює дієприслівники *gefoltert, verletzt, verängstigt* на позначення стану потерпілих.

Фразеологізм **Jemandem auf die Nerven gehen** (дратувати, надокучати комусь) зафіксовано на сайті 10 разів, як-от у статті під заголовком «FBI-Ermittlungen gegen New Yorker Bürgermeister» від 28.11.2023. У тексті йдеться про позов за тілесне насильство та звинувачення в корупції мера Нью-Йорка Адамса: «*Als Nightlife-König gibt sich New Yorks Bürgermeister Eric Adams gern. Doch statt Wein predigt der Ex-Cop neuerdings lieber Wasser: Sein Team sei gesetzestreu. Er wiederhole das so oft, dass er damit allen auf die Nerven gehe*» – «Мер Нью-Йорка Ерік Адамс любить представляти себе королем нічного життя. Але замість вина колишній поліцейський тепер проповідує воду: його команда законслухняна. Він повторює це так часто, що діє всім на нерви». У наведеному контексті зафіксовано це один фразеологізм – *statt Wein Wasser predigen*, який взаємодіє із фразеологізмом *jemandem auf die Nerven gehen*, та вербалізує причину, яка призводить до дратування.

Фразеологізми з соматичним компонентом допомагають збагачувати мовлення, надаючи йому витонченість, глибину та індивідуальність. Крім того, вони відображають специфічні аспекти культури та сприяють ефективному сприйняттю інформації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Результати дослідження вказують на значущість фразеологічних одиниць із соматичним компонентом у створенні емоційного тону текстів, а також їхній вплив на сприйняття інформації читачем. Виявлено, що соматичні компоненти у фразеологізмах не лише додають експресії мовленню, але й мають суттєвий маніпулятивний потенціал та вплив на емоційне забарвлення новин. Їхнє вживання допомагає вирізняти та підкреслювати ключові моменти у текстах, що сприяє ефективній комунікативній взаємодії з реципієнтами.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розгляді функціонування соматичних фразеологізмів у контексті кількох мов та культур для зрозуміння різноманітності їхнього сприйняття.

Література:

1. Денисенко І. Особливості соматичних фразеологізмів: концепт «hand» в англійській та українських мовах. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7705/1/Denysenko.pdf>
2. Мицан Д. М. Фразеологізми з компонентом ребро у польській та українській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2014. Вип. 48. С. 287–288.
3. Наконечна Г. В., Вознюк Г. Соматичні богословізми в системі українських народних ботанічних назв: соціолінгвістичний аспект. *Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка»*. 2017. № 869. С. 98–100.
4. Панцьо С., Вакарюк Л. Культурологічна вагомість соматичної лексики (на матеріалі лемківської пісні). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: філологія (мовознавство): збірник наукових праць / [гол. ред. Н. Л. Іваницька]. Вип. 16. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2012. С. 155–162.
5. Патен І. М. Лінгвокультурологічні засади зіставлення фразеологічного складу української, російської, польської та англійської мов. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. 2016. С. 144–155.
6. Приходько І. М. Соматичні найменування в історії лексичної системи української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова Харків, 2021. 20 с.
7. Сівков І. В. Соматизми кістка та кров в арабській та українській мовах: етимологічно-дериваційний аналіз, структурне дослідження семантичних полів. *Сходознавство*. 2014. № 67. С. 79–90.
8. Степаненко О. К. Парадигматична структура словотвірного гнізда з вершиною-соматизмом «лице» в українській мові. *Український смисл*. 2015. № 1. С. 101–110.
9. Степаненко О. К. Словотвірні гнізда з вершинним соматичним компонентом: семантика і структура: монографія; В. о. Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2011. 167 с.
10. Стрілець Н. Я. Структурні та функціонально-семантичні особливості соматичних фразем у романських мовах (на матеріалі французької, іспанської та італійської мов): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.05 – романські мови. Київ, 2003. 17 с.

References:

1. Denysenko, I. (2017). Osoblyvosti somatychnykh frazeolohizmiv: kontsept «hand» v anhliiskii ta ukrainskykh movakh [Features of somatic phraseology: the concept of «hand» in English and Ukrainian]. Retrieved from <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7705/1/Denysenko.pdf> [in Ukrainian].
2. Mytsan, D. M. (2014). Frazeolohizmy z komponentom rebro u polskii ta ukrainskii movakh [Phraseology with the component rib in Polish and Ukrainian]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Seria: Filolohichna – Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Series: Philological, 48, 287–288 [in Ukrainian].
3. Nakonechna, H. V., Vozniuk, H. (2017). Somatychni bohoshlovismy v systemi ukrainskykh narodnykh botanichnykh nazv: sotsiolinhvistychnyi aspekt [Somatic theologisms in the system of Ukrainian folk botanical names: sociolinguistic aspect]. *Visn. Nats. un-tu «Lviv. politekhnik» – Visn. National Lviv University. polytechnic»*, 869, 98–100 [in Ukrainian].
4. Pantso, S., Vakariuk, L. (2012). Kulturolohichna vahomist somatychnoi leksyky (na materialii lemkyvskoi pisni) [Cultural significance of somatic vocabulary (based on Lemko songs)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Seria: filolohiia (movoznavstvo): zbirnyk naukovykh prats / [hol. red. N. L. Ivanytska] – Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskyyi. Series: philology (linguistics): collection of scientific works / [ch. ed. N. L. Ivanytska], 16. Vinnytsia: TOV «Firma «Planer», 155–162 [in Ukrainian].
5. Paten, I. M. (2016). Lnhvokulturolohichni zasady zistavlennia frazeolohichnoho skladu ukrainskoi, rosiiskoi, polskoi ta anhliiskoi mov [Linguistic and Cultural Foundations of Comparing the Phraseological Composition of the Ukrainian, Russian, Polish and English Languages]. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri – The native word in the ethnocultural dimension*, 144–155 [in Ukrainian].
6. Prykhodko, I. M. (2021). Somatychni naimenuvannia v istorii leksychnoi systemy ukrainskoi movy [Somatic Names in the History of the Ukrainian Language Lexical System]: *autoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.01 – ukrainska mova*. Kharkiv [in Ukrainian].
7. Sivkov, I. V. (2014). Somatyzy kistka ta krv v arabskii ta ukrainskii movakh: etymolohichno-deryvatsiynyi analiz, strukturne doslidzhennia semantychnykh poliv [Somatizms bone and blood in Arabic and Ukrainian: etymological and derivational analysis, structural study of semantic fields]. *Skhodoznavstvo – Orientalism*, 67, 79–90 [in Ukrainian].
8. Stepanenko, O. K. (2015). Paradyhmatychna struktura slovotvirnoho hnizda z vershynoiu-somatyzyzmom «lytse» v ukrainskii movi [The Paradigmatic Structure of the Word Formation Nest with the Top Somatism «Face» in the Ukrainian Language]. *Ukrainskyi smysl – Ukrainian language*, 101–110 [in Ukrainian].
9. Stepanenko, O. K. (2011). Slovotvirni hnizda z vershynnym somatychnym komponentom: semantyka i struktura [Word-forming nests with a vertex somatic component: semantics and structure]: monohrafiia; V.o. Dnipropetr. nats. un-t im. Olesia Honchara. Dnipropetrovsk: Aktsent PP [in Ukrainian].
10. Strilets, N. Ia. (2003). Strukturni ta funktsionalno-semantychni osoblyvosti somatychnykh frazem u romanskykh movakh (na materialii frantsuzkoi, ispankoi ta italiiskoi mov) [Structural, functional and semantic features of somatic phrases in Romance languages (based on French, Spanish and Italian)]: *autoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.02.05 – romanski movy*. Kyiv [in Ukrainian].

УДК 811.161.2.111.512.1:81'373

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.2>**Наталія ЗДОРОВЕЦЬ**

старший викладач, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

ORCID: 0009-0009-2613-7818

Nataliia ZDOROVETS

Senior Lecturer, «Higher education institution “Interregional Academy of Personnel Management”, 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0009-0009-2613-7818

СИНТАКСИЧНА СТРУКТУРА МОВИ: АНАЛІЗ РІЗНИХ МОВНИХ СИСТЕМ (УКРАЇНСЬКА, АНГЛІЙСЬКА, КРИМСЬКОТАТАРСЬКА)**SYNTACTIC STRUCTURE OF LANGUAGE:
ANALYSIS OF DIFFERENT LANGUAGE SYSTEMS
(UKRAINIAN, ENGLISH, CRIMEAN TATAR)**

Стаття аналізує синтаксичні структури української, англійської та кримськотатарської мов. У цьому порівняльному дослідженні розглядаються унікальні особливості кожної мови, виявляються синтаксичні відмінності та подібності. Українська мова відзначається гнучкою синтаксичною структурою, завдяки багатій системі словозмін. Її сила полягає в можливості змінювати порядок слів у реченні, не втрачаючи смислу, що робить мову більш експресивною. **Метою** дослідження є виявлення унікальних аспектів кожної мови та розкриття синтаксичних відмінностей та подібностей між ними. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки **завдань**, як-от: 1) дослідити вплив культурних чинників на формування синтаксичних структур української та англійської мов, порівнявши їхні особливості; 2) проаналізувати еволюцію синтаксичних конструкцій української мови на різних етапах її розвитку; вивчити взаємозв'язок між синтаксичною структурою мови та її експресивними можливостями. **Наукова новизна** дослідження полягає в аналізі основних та похідних синтаксичних одиниць, такі як речення, словосполучення та складні конструкції. Аналізується, як ці одиниці маніфестуються в кожній мові, враховуючи їхню специфіку та роль у виразі мовного змісту. Розглядаються і периферійні синтаксичні одиниці, включаючи аналітичні та аналітико-пошукові елементи. Особлива увага приділяється функціональним і структурним характеристикам кожної мови, що допомагає розкрити нові перспективи для розуміння взаємодії різних мовних систем. Дослідження синтаксичних особливостей цих мов сприяє глибшому розумінню їхньої природи та багатства мовного світу. У **висновках** зазначимо, що українська мова відмінює іменники, прикметники та дієслова за числами, родами та відмінками. Також, вона використовує сполучники та вставні слова для структурування речень. Англійська мова, навпаки, має більш фіксований порядок слів, зазвичай «Підмет-Дієслово-Додаток» (Subject-Verb-Object). Вона спирається на синтаксичну прямоту для вираження смислових відносин, що робить її більш доступною для носіїв інших мов. Англійська також використовує артиклі та часові форми для вираження часових відносин у реченнях. Кримськотатарська мова, яка належить до тюркських мов, відзначається особливостями, такими як гармонія голосних та аглютинація. Гармонія голосних впливає на голосні звуки у словах і може впливати на синтаксичну структуру речень. Аглютинація передбачає додання афіксів до кореня слова для вираження граматичних значень.

Ключові слова: синтаксична структура, українська мова, англійська мова, кримськотатарська мова, порівняльний аналіз, структурні характеристики, функціональний аналіз.

The article analyzes the syntactic structures of the Ukrainian, English and Crimean Tatar languages. This comparative study examines the unique features of each language, revealing syntactic differences and similarities. The Ukrainian language is characterized by a flexible syntactic structure, thanks to a rich system of word changes. Its strength lies in the ability to change the order of words in a sentence without losing meaning, which makes speech more expressive. **The aim** of the article is to identify the unique aspects of each language and to reveal the syntactic differences and similarities between them. The realization of the set goal involves solving a number of **problems**, such as: 1) to investigate the influence of cultural factors on the formation of syntactic structures of the Ukrainian and English languages, comparing their features; 2) analyze the evolution of syntactic constructions of the Ukrainian language at different stages of its development; to study the relationship between the syntactic structure of the language and its expressive capabilities. The **scientific novelty** of the study consists in the analysis of basic and derived syntactic units, such as sentences, word combinations and complex constructions. It is analyzed how these units are manifested in each language, taking into account their specificity and role in the expression of language content. Peripheral syntactic units, including analytical and analytical-search elements, are also considered. Special attention is paid to the functional and structural characteristics of each language, which helps to open new perspectives for understanding the interaction of different language systems. The study of the syntactic

features of these languages contributes to a deeper understanding of their nature and the richness of the linguistic world. **In the conclusions**, we note that the Ukrainian language conjugates nouns, adjectives, and verbs by numbers, genders, and cases. Also, she uses conjunctions and interjections to structure sentences. English, on the other hand, has a more fixed word order, usually Subject-Verb-Object. It relies on syntactic directness to express semantic relations, which makes it more accessible to speakers of other languages. English also uses articles and tenses to express time relationships in sentences. The Crimean Tatar language, which belongs to the Turkic languages, is characterized by features such as vowel harmony and agglutination. Vowel harmony affects the vowel sounds in words and can affect the syntactic structure of sentences. Agglutination involves adding affixes to the root of a word to express grammatical meanings.

Key words: syntactic structure, Ukrainian language, English language, Crimean Tatar language, comparative analysis, structural characteristics, functional analysis.

Актуальність проблеми. Синтаксична структура мови є важливою складовою будь-якої мовної системи і може значно відрізнятися в різних мовах. Синтаксис – це галузь лінгвістики, яка вивчає правила і закономірності, за якими слова і фрази організовані в реченнях для вираження змісту. Вивчення синтаксичної структури мов є важливим завданням для лінгвістів і мовознавців. Синтаксична структура мови може варіюватися від мови до мови і навіть в межах однієї мови в залежності від діалекту і стилістичних особливостей. Основною проблемою є те, яким чином різні мовні системи організують слова і фрази в реченнях і як це впливає на сприйняття і розуміння мови. Дослідження синтаксичної структури мови є актуальним завданням, оскільки це допомагає краще розуміти мовні системи, полегшує навчання і викладання мов, а також може бути корисним для машинного перекладу та обробки природної мови.

Визначення мети дослідження. Метою статті є проведення порівняльного аналізу синтаксичної структури української, англійської і кримськотатарської мов з метою виявлення схожих і відмінних рис у їхньому синтаксисі. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення низки завдань, як-от: 1) дослідити вплив культурних чинників на формування синтаксичних структур української та англійської мов, порівнявши їхні особливості; 2) проаналізувати еволюцію синтаксичних конструкцій української мови на різних етапах її розвитку; вивчити взаємозв'язок між синтаксичною структурою мови та її експресивними можливостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження синтаксичної структури мов проводили велика кількість вчених у різні періоди. Синтаксичні структури в українській мові стали предметом дослідження Василя Нимчука, Ігоря Мельничука, вони вивчали синтаксичні особливості української мови, зокрема вплив діалектів на синтаксис і розвиток сучасної української мови. Ноам Хомський, Рендольф Куїрк і інші лінгвісти досліджували синтаксичні структури англійської

мови, включаючи функцію слова в реченні та синтаксичні конструкції. Оскільки кримськотатарська мова менше вивчена, дослідження її синтаксису є меншими. Але деякі лінгвісти та етнологи, такі як Валентин Згуровський, присвятили увагу аспектам синтаксичної структури цієї мови.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мовознавці різняться у своїх підходах до визначення основних синтаксичних одиниць мови, пропонуючи системи з різною кількістю компонентів. Деякі вчені вважають, що основною синтаксичною одиницею є тільки речення. Проте, більш поширена точка зору включає дві основні одиниці: словосполучення та речення.

Найбільш прийнятою є трикомпонентна система, яка охоплює слово (або словоформу), словосполучення та речення. Так, А. Загнітко та К. Шульжук розглядають слово як мінімальну синтаксичну одиницю, тоді як Ю. Беляєв називає її словоформою. Ю. Левицький вносить у цю систему різновиди, включаючи словосполучення, речення та складні речення, а В. Белашапкова додає до цього списку ще й складні речення як четверту одиницю [5].

Існує також п'ятикомпонентна система, яка включає слово, словоформу, словосполучення, просте та складне речення, або слово, словосполучення, речення, складне речення та текст. Визначення основних синтаксичних одиниць варіюється, але це не вирішує основної проблеми їхнього маркування та систематизації.

Для визначення повної та адекватної системи основних синтаксичних одиниць мови важливо враховувати кілька параметрів: відповідність граматичному ладу мови, функційну детермінованість, можливість узагальнення, відношення до мовленнєвого ланцюга та зв'язок з іншими одиницями. У випадку української мови основними синтаксичними одиницями є словоформа, словосполучення, словоз'єднання (як поєднання слів на основі непрямого зв'язку), речення (у тому числі словоформа і словосполучення, якщо вони виконують комунікативну функцію),

надфразна єдність (два або більше речень, пов'язаних за змістом і структурою) та текст як повноцінне мовленнєве утворення [1].

У мовознавстві, похідні синтаксичні одиниці виникають з необхідності детальнішого розгляду основних синтаксичних одиниць, таких як слово, словосполучення та речення. Це відбувається через процес, відомий як дериваційна деталізація, коли основні одиниці поділяються на підкласи відповідно до їхніх функціональних і структурних особливостей. Наприклад, відмінні типи текстів на синтаксичному рівні можуть бути представлені через різні конструкції: вивіски, білборди, або навіть послідовності речень. Ці похідні одиниці включають різноманітні форми слова, структурні та типологічні варіанти словосполучень і словоз'єднань, а також різні типи речень і надфразних єдностей з урахуванням їх структури та модальності [6].

Є також периферійні синтаксичні одиниці, які виникають із подальшої конкретизації похідних одиниць. Аналітичні одиниці ґрунтуються на категоріях традиційного синтаксису, як-то члени речення, типи підрядних речень та різні типи словосполучень, які враховують як семантичні, так і морфологічні аспекти їхніх компонентів. З іншого боку, аналітико-пошукові одиниці пов'язані з новішими, ще не повністю встановленими підходами до синтаксису. До них відносяться такі поняття, як тема і рема, конструктивні центри, різні сема

Синтаксис мови відповідає за організацію мови на більш складному рівні, ніж окремі слова. На цьому рівні мови маємо словосполучення і речення як основні одиниці. Словосполучення – це поєднання двох чи більше повнозначних слів, які пов'язані синтаксично та виконують номінативну функцію. Наприклад: «новий годинник», «читати книгу», «ходити до школи». Словосполучення виконує ту ж функцію, що і окремі слова – вони називають предмети, явища чи дії [11].

Однак відмінність полягає в тому, що словосполучення складається з двох чи більше слів, кожне з яких може мати свої додаткові елементи, згідно з правилами мови. Наприклад: «дуже красивий новий театр».

Речення, натомість, виражає міркування, спонукування або питання. Його граматична основа складається з предикативності, що виражає відношення висловленого до дійсності за допомогою мовних засобів. Речення може бути коротким або складним, включаючи багато повнозначних слів [10].

Словосполучення в кожній мові будується за власними моделями, які визначають

загальну структуру. Ці моделі заповнюються різними словами, надаючи конкретному словосполученню своєрідність і структуру.

Типологічне дослідження словосполучень в англійській, українській, та кримськотатарській мовах відкриває унікальну можливість порівняти та аналізувати основні характеристики цих мов на рівні структури словосполучень. Основною ознакою словосполучень є їхній синтаксичний зв'язок, який визначає взаємовідношення між компонентами [2].

У випадку сурядного зв'язку, як у англійській «father and son», українській «батько та син», і кримськотатарській «ata ve oğul», компоненти можна переставити без зміни змісту – «son and father», «син та батько», «oğul ve ata».

У контексті підрядного зв'язку, як у «big city» (англійська), «велике місто» (українська), і «büyük şehir» (кримськотатарська), перестановка компонентів може змінити смисл чи навіть зробити конструкцію неправильною.

Зіставлення цих мов також цікаве з точки зору предикативного зв'язку, який відіграє ключову роль у структурі речення та взаємодії підмету з присудком. Цей аспект демонструє, як різні мовні системи підходять до побудови значень у реченнях.

Проте, як українська, так і англійська мови мають словосполучення, де один з компонентів відіграє особливу роль, додаючи певну, зазвичай тимчасову, характеристику предмету. Це стосується предикативного зв'язку, як у прикладі «він сидів блідий» (українська) або «he sat pale» (англійська). Що стосується кримськотатарської мови, вона також має подібні конструкції, де атрибутивні елементи додають тимчасову характеристику, наприклад, «o pale oturdu» («він сидів блідий») [8].

За класифікацією А. Меметової, у мовах аглютинативного типу, яким може бути кримськотатарська, характерний фіксований порядок слів. У цих мовах структура речення зазвичай відповідає формулі (присудок) – додаток – дієслово. Натомість, у флективних мовах, як українська та англійська, допускається більш вільний порядок слів з огляду на синтаксичний порядок – підмет – присудок – додаток [4].

В англійській мові частіше зустрічається прямий порядок слів, хоча інверсія також використовується для створення питальних речень або для надання висловлюванню експресивності. У кримськотатарській мові, схоже на інші аглютинативні мови, порядок слів може бути більш фіксованим, що відрізняє її від більш гнучкої української мови

з точки зору синтаксичного влаштування речення.

Співвідношення між прямим і непрямим порядком слів у англійській, українській, та кримськотатарській мовах відображає істотні мовні відмінності. Українська мова пропонує значну свободу в послідовності слів, дозволяючи створювати різноманітні структурні варіанти речення, як у прикладі «Петро читає книгу», що може мати шість різних варіантів розташування слів [12]. Навпаки, англійська мова зазвичай дотримується фіксованого порядку слів (підмет – присудок – додаток), з використанням інверсії в особливих стилістичних або синтаксичних ситуаціях.

У англійській мові використовуються спеціальні слова, такі як «it» і «there», для збереження моделі речення і підтримання прямого порядку слів. Це відрізняється від української, де такі слова не завжди необхідні для збереження структурної цілісності речення [8].

З іншого боку, кримськотатарська мова, як аглютинативна мова, схиляється до фіксованого порядку слів, подібно до англійської. Проте, вона може мати відмінності у використанні службових слів або часток, які допомагають у структуруванні речень [4]. Наприклад, в кримськотатарській мові, так само як і в англійській, можуть бути особливі слова або конструкції, що використовуються для підтримання структури речення, але їх природа та використання можуть відрізнятися від англійських «it» та «there».

В англійській мові, слова-замісники та інші структурні елементи використовуються для уникнення повторення слів та забезпечення синтаксичної завершеності речень. В англійській, як і у багатьох інших мовах, іменники часто пов'язуються з іншими іменниками за допомогою прийменників, створюючи такі структури, як «a student of our Institute» або «a desk of my father». Також поширені комбінації іменників та прикметників, як «stone wall» або «rose garden» [8].

Українська мова також дозволяє використання як прямого, так і непрямого порядку слів, але відмінності в синтаксичній структурі можуть впливати на вибір конкретних виразів. Наприклад, хоча українська мова може використовувати прийменникові конструкції, вона менш схильна до створення довгих іменникових ланцюгів, які характерні для англійської. В кримськотатарській мові дієслова змінюються за часами та числами шляхом додавання суфіксів. Наприклад, «yazmak» (писати) може перетворитися на «yazdım» (я написав/написала) [4].

У контексті кримськотатарської мови, як і в інших тюркських мовах, синтаксична струк-

тура відрізняється від індоєвропейських мов, таких як англійська і українська. Кримськотатарська мова має свої унікальні способи уникнення повторення та структурного вираження ідей. Наприклад, кримськотатарська може використовувати аглютинативні структури, де до основи слова додаються різні суфікси для зміни значення або вказівки відносин між словами, але рідше формує складні іменникові конструкції з прийменниками, які є характерними для англійської мови. Замість використання прийменників, як у англійській, кримськотатарська мова використовує суфікси, щоб виразити відношення між іменниками. Наприклад, «kitabım» (моя книга) – де суфікс «-ım» позначає володіння [4].

У англійській мові означення при іменнику, справді, зазвичай розташовуються перед ним у препозитивному положенні, з упорядкуванням від найважливішого до додаткових означень. Наприклад, «large black eyes» або «a high red brick wall». Українська мова також дозволяє розміщення означень перед іменником, але порядок і ступінь гнучкості в цьому можуть відрізнятися [5].

У контексті кримськотатарської мови, порядок слів також важливий, але він може відрізнятися від англійської мови. Прикметники в кримськотатарській мові зазвичай також розташовуються перед іменником, але синтаксичні та морфологічні особливості цієї мови можуть дозволяти інші форми вираження. Наприклад: «büyük ev» (великий будинок), «yeşil ağaç» (зелене дерево) [10].

Щодо структури речень, як англійська, так і українська мови мають як односкладні, так і двоскладні речення. У кримськотатарській мові також існують обидві ці структури, проте їх реалізація може відрізнятися від індоєвропейських мов. Наприклад, у двоскладних реченнях присудок також може бути виражений дієсловом у особовій формі або дієсловом-зв'язкою з предикативною частиною, подібно до англійської та української мов: «Oğlan okula gidiyor» (Хлопець йде до школи), де «oğlan» – підмет, а «gidiyor» – присудок [7].

Двоскладні речення в англійській, українській та кримськотатарській мовах поділяються на дієслівні та іменні, кожна з яких має свої особливості.

В англійській мові дієслівні речення зазвичай мають фіксований порядок слів, де присудок слідує за підметом, як у прикладі «I told my plan to the captain». Узгодження за особою в англійській мові здійснюється головним чином у третій особі однини Present Simple, наприклад, «he works». Іменні речення в

англійській мові часто виражаються через зв'язки типу «to be», наприклад, «He is a teacher» [12].

В українській мові дієслівні речення демонструють більшу гнучкість у порядку слів. Наприклад, речення «Я розповів свій план капітану» може бути переструктуроване без зміни змісту: «Свій план я розповів капітану» або «Капітану я розповів свій план». Українська мова також чітко виражає узгодження за категоріями особи і числа в дієсловних формах, як у «я працюю» і «ми працюємо».

Кримськотатарська мова, подібно до української, дозволяє гнучкий порядок слів у дієслівних реченнях. Наприклад, «Men kapitana planını anlattım» (Я розповів свій план капітану) може бути структуровано інакше залежно від контексту. Узгодження за особою та числом також присутні в кримськотатарській мові. Іменні речення в цій мові також можуть включати зв'язки, як у «O öğretmen» (Він учитель) [4].

Українська мова відрізняється від англійської у формуванні іменних речень, особливо з точки зору узгодження між компонентами присудка. Українські іменні речення часто включають дієслово-зв'язку «бути», яке узгоджується як за родом, так і за числом з іменною частиною присудка. Наприклад: «А. Солов'яненко був видатним співаком. З. Гайдай була видатною співачкою» [5].

В англійській мові іменні речення, як правило, відображають узгодження лише за числом. Наприклад: «John is naughty. These bags are mine». Це підкреслює меншу гнучкість у відношенні до узгодження за родом у порівнянні з українською мовою.

Що стосується кримськотатарської мови, вона також має свої особливості в формуванні іменних речень. Кримськотатарська мова може використовувати дієслова-зв'язки для утворення іменних речень, але узгодження в них відбувається по-іншому, ніж у англійській чи українській мовах. Наприклад: «O güzel bir şarkıcıdır» (Вона – гарна співачка), де «bir şarkıcıdır» – іменна частина присудка, і узгодження здійснюється за числом та родом з суб'єктом [4].

У всіх трьох мовах існують іменні речення з кількісними числівниками. Наприклад, в англійській: «The girl is twenty-two», в українській: «Нашому бригадиру 35 років», і в кримськотатарській: «Kız uymı iki yaşında» (Дівчині двадцять два роки).

Односкладні речення, хоч і використовуються рідше в англійській мові порівняно з українською, все ж мають певні спільні типи в обох мовах, такі як називні, спонукальні та

інфінітивні речення. Ці типи речень також присутні в кримськотатарській мові, хоча і з деякими відмінностями.

1. Називні речення:

– «Oh, the ducks! Oh, the lambs! Oh, the sweets! Oh, the pets!»

– «Степ донецький, край отецький, вітру посвист молодецький».

– «Ah, deniz! Ah, dağlar!»

2. Спонукальні речення:

– «Live and learn».

– «Не забудьте пом'янути не злим тихим словом».

– «Öğren ve yaşa!»

3. Інфінітивні речення:

– «To be lonely and grow older and other, yearning for a soul to speak to».

– «На гору досягнути нелегко, зато з гори зручніше боронитись».

– «Yalnız kalmak ve yaşlanmak, bir ruhla konuşmak istemek».

В українській мові також існують означено-особові та неозначено-особові речення. Означено-особові речення мають чітко визначеного носія дії, наприклад: «Він грає на скрипці». Неозначено-особові речення не мають чітко визначеного носія дії, наприклад: «Тут грали на скрипці».

У англійській мові подібні структури можуть виражатися через пасивний стан або неозначені форми, наприклад: «The violin is played here» (Тут грають на скрипці) [11].

Кримськотатарська мова також має свої засоби для вираження подібних ідей, але вони можуть відрізнитися від української та англійської мов. Наприклад, в кримськотатарській можна використовувати конструкції з аглютинативними формами для вираження неозначено-особових значень: «Burada keman çalınır».

Узагальнено-особові речення в англійській, українській та кримськотатарській мовах мають свої особливості. В англійській мові такі речення часто використовують займенники «one», «we», «you» для вираження дій, що можуть відноситися до будь-якої особи, наприклад: «You learn more quickly under the guidance of experienced teachers». Українські узагальнено-особові речення часто є односкладними і не вимагають формального підмета, як у прикладі: «Хліб – сіль їж, а правду ріж». Водночас, кримськотатарські узагальнено-особові речення також можуть використовувати безособові конструкції, як у прикладі: «Burada insan kendini bulur» (Тут людина знаходить себе) [4].

Щодо безособових речень, ситуація в кожній з цих мов відрізняється. Українські без-

особові речення можуть не мати формального граматичного підмета і часто використовують коротку форму пасивного стану, наприклад: «За моє жито ще й мене бито». В англійській мові безособовість часто виражається через пасивний стан або неособисті конструкції, наприклад: «It is said that the city was founded in the 10th century». У кримськотатарській мові також використовуються структури для вираження безособовості, як у прикладі: «Bu köyde çok çalışılır» (У цьому селі багато працюють) [4].

В англійській, українській та кримськотатарській мовах існують два основних типи підмета: однокомпонентний та двокомпонентний.

В однокомпонентному підметі англійської мови можна виділити два підтипи: з узгоджуваним підметом, як у прикладі «The sulky waiter brought my tea», та з неузгоджуваним підметом, де підмет складається з одного слова, але не узгоджується з присудком за числом та родом, як у «To live is to work». Українська мова також має подібні структури, наприклад, «Засмучений офіціант приніс моє чай» як узгоджуваний підмет, та «Жити – це працювати» як неузгоджуваний [7].

Кримськотатарська мова також має однокомпонентні підмети. З узгоджуваним підметом прикладом може бути «Üzgün garson çaуını getirdi», та з неузгоджуваним – «Yaşamak çalışmaktır».

Щодо двокомпонентних підметів, англійська та українська мови часто використовують підмет та додаток, що уточнює або розширює зміст підмета, як у «My brother, a skilled carpenter, built this house» та «Мій брат, вправний тесля, побудував цей будинок». Кримськотатарська мова також може мати двокомпонентні підмети, як у «Kardeşim, usta bir marangoz, bu evi inşa etti», хоча конкретні правила узгодження можуть відрізнятися.

Тип двокомпонентного підмета є цікавим явищем у граматиці різних мов. Ці підмети складаються з двох самостійних частин, і одна частина не може існувати без іншої. Такі конструкції можуть бути поділені на кілька категорій.

По-перше, це підмети, що утворені атрибутивними словосполученнями. Наприклад, «Красивий захід сонця» – у цьому реченні «красивий» є атрибутом, що характеризує «захід сонця». Наприклад, «A beautiful sunset» (Прекрасний захід сонця), де «beautiful sunset» є двокомпонентним підметом, оскільки «beautiful» є атрибутом, що вказує на властивість «sunset» [4].

По-друге, це підмети, які починаються словом «ось» і містять наступну за присудком другу частину – іменник або атрибутивне сло-

восполучення. Прикладом може бути речення: «Ось кіт на даху» – у цьому випадку «ось кіт» є двокомпонентним підметом, оскільки «ось» вказує на наявність, а «кіт» – на предмет, який існує. В англійській мові підмети, які починаються словом «there» і містять наступну за присудком другу частину – іменник або атрибутивне словосполучення. Прикладом є речення: «There's a cat on the roof» (На даху є кіт). У цьому випадку «There's a cat» є двокомпонентним підметом, оскільки «there» вказує на наявність і «a cat» – на предмет, який існує.

По-третє, це підмети, що розпочинаються словом «це», а після іменного присудка йдуть інфінітив, герундій або словосполучення. Наприклад, «Це важко вчитися» – у цьому реченні «це важко» є двокомпонентним підметом, де «це» вказує на предметність, а «важко вчитися» – на його властивість. В англійській мові підмети, що розпочинаються словом «it», а після іменного присудка йдуть інфінітив, герундій або словосполучення. Наприклад, «It is useless to say more at present» (Зараз немає сенсу говорити більше). У цьому реченні «It is useless» – це двокомпонентний підмет, де «it» вказує на предметність, а «useless to say more» – на його властивість [9].

Кримськотатарська мова також має свої власні приклади двокомпонентних підметів:

«Güzeller yıldız» (Красива зірка) – атрибутивне словосполучення, де «güzeller» вказує на властивість «yıldız».

«Şu ev yeni» (Цей будинок новий) – вживання слова «şu» вказує на предметність і об'єднує його з атрибутом «yeni».

«Bu iş bitmeq» (Ця справа закінчується) – використання «bu» як предметного слова, а «bitmeq» – як іменного присудка [4].

Однокомпонентний присудок є важливою граматичною категорією в мові і має свої варіанти в українській, англійській та кримськотатарській мовах. Українська та англійська мови мають схожий тип присудків із узгоджуваним присудком, які вказують на дію та узгоджуються за числом та родом з підметом. Наприклад, у реченні «Він співає» (українська) та «She sings» (англійська) присудки «співає» і «sings» вказують на дію, яку виконує підмет «він» або «she». Такі присудки української та англійської мов можуть бути узгоджені за числом і родом з підметом.

Кримськотатарська мова також має аналогічну структуру присудку з узгоджуваним присудком. Наприклад, «U oğlan gülmeq» (Цей хлопчина сміється) – присудок «gülmeq» вказує на дію, яку виконує підмет «u oğlan». У цьому випадку «gülmeq» узгоджується з підметом за числом і родом [4].

Крім того, українська та англійська мови використовують неузгоджуваний присудок для вираження можливості або потреби, що не вимагає узгодження за числом і родом з підметом. Наприклад, у реченні «Можна спробувати» (українська) та «You can try» (англійська) присудки «можна» і «can» вказують на можливість спробувати щось зробити. Вони не змінюються залежно від підмету [9].

Кримськотатарська мова також має варіанти з неузгоджуваним присудком для вираження схожих ідей. Наприклад, «Mümkün» (Можливо) – присудок «tümkün» вказує на можливість, і він не узгоджується з підметом.

Двокомпонентний присудок є іншим важливим аспектом граматики української, англійської та кримськотатарської мов. Українська мова має два підтипи двокомпонентного присудку: іменний та складний присудки. Наприклад, в реченні «Вона стала лікарем» ми маємо іменний присудок «стала лікарем», який складається з дієслова-зв'язки «стала» та іменної частини «лікарем». У реченні «Вони почали готувати смачну їжу» ми маємо складний присудок «почали готувати», який складається з особової форми дієслова «почали» та інфінітива «готувати» [10].

Англійська мова також має іменний та складний присудки. Наприклад, в реченні «She became a doctor» маємо іменний присудок «became a doctor», що складається з дієслова-зв'язки «became» та іменної частини «a doctor». У реченні «They started cooking delicious food» маємо складний присудок «started cooking», який складається з особової форми дієслова «started» та інфінітива «cooking» [8].

Кримськотатарська мова також має іменний та складний присудки. Наприклад, «Abla kitarı okımağa başladı» (Сестра почала читати книгу) має іменний присудок «okımağa başladı», що складається з дієслова-зв'язки «başladı» та іменної частини «okımağa». У реченні «U oğlan uaramaz» (Цей хлопчина непослухний) маємо іменний присудок «uaramaz», який вказує на стан підмета «u oğlan» [4].

Українська, англійська та кримськотатарська мови мають різні механізми для вираження присудків, але вони всі включають однокомпонентні та двокомпонентні присудки для передачі значень дії та стану в реченнях. Ці мови можуть відрізнятися у будові та вживанні слів, але принципи функціонування залишаються схожими.

Додаток української та англійської мов може бути поділений на два підтипи, які відрізняються за синтаксичним зв'язком із при-

судком: додаток з керованим зв'язком і додаток з зв'язком прилягання [2].

Українська мова використовує додаток зі зв'язком керування для додатків, які пов'язані з присудком через керування. В такому випадку, додаток виражений іменниками, займенниками, прикметниками, числівниками та дієприкметниками. Наприклад: «Покажи мені свій зошит», «Я проти того, щоб ти йшов туди сам». Англійська мова також використовує аналогічну структуру для додатків з керованим зв'язком. Наприклад: «Show me your notebook» «I object to you going there alone».

Зв'язок прилягання існує тільки в англійській та українській мовах мові і включає в себе додатки, які пов'язані з присудком через прийменники. У цьому випадку, прийменники вказують на зв'язок між додатком і присудком. «Thanks for your arrival» (прийменник «for» вказує на зв'язок між «arrival» і присудком). «I object to you going there alone» (прийменник «to» вказує на зв'язок між «you» і присудком) [7].

Кримськотатарська мова також має синтаксичні структури, які відповідають додаткам, але в цьому випадку можна вказати на синтаксичну схожість з додатками з керованим зв'язком української та англійської мов. Наприклад: «Meniñ kitarımı göstere» (іменник «kitar» – додаток до присудку).

В українській, англійській та кримськотатарській мовах існують схожі синтаксичні структури для вираження додатків у реченнях, але способи їх побудови та синтаксичні зв'язки можуть трохи відрізнятися. Українська та англійська мови використовують обидва підтипи (керований та прилягаючий зв'язок), тоді як кримськотатарська мова більше схильна до використання додатків з керованим зв'язком [12].

Обставини, які вказують на різні якісні характеристики дії, стану або ознаки, можна класифікувати на два типи в залежності від їх структури: однокомпонентні та двокомпонентні.

Однокомпонентні обставини представляють собою незмінювані слова, такі як прислівники або дієприкметники, які іноді відриваються від форми іменної парадигми. Наприклад: «вранці», «години», «мовчки». Ці обставини можуть складатися з одного слова або бути словосполученнями з прийменниками, наприклад: «в надії», «без відпочинку».

Двокомпонентні обставини включають два повнозначних слова, які об'єднуються в одну семантичну одиницю, зберігаючи свою початкову структуру. Приклади таких обста-

вин українською мовою включають «цілими днями», «куди очі дивляться», «наступного дня». Англійська мова також має подібний тип обставин, наприклад: «every day» (кожен день), «early in spring» (рано навесні), «an hour later» (на годину пізніше) [8].

Кримськотатарська мова також використовує обставини, які можна віднести до обох цих категорій:

Однокомпонентні обставини включають слова, що вказують на час, місце, спосіб тощо. Наприклад: «ertegün» (рано), «közü» (пізно), «kurbanlıq» (жертва), «уаваşса» (повільно).

Двокомпонентні обставини включають в себе два слова, які об'єднуються для вираження конкретної ідеї. Наприклад: «уаваş адım» (повільний крок), «ertegün tepsisi» (ранкова тарілка), «közü saqla» (збережи пізно).

Як в українській, так і в англійській мові існують однокомпонентні та двокомпонентні обставини, які додають багатогранність інформації у реченнях. Кримськотатарська мова також має аналогічні конструкції, хоча деякі деталі та вживання слів можуть відрізнятися.

Висновки і пропозиції. Синтаксична структура мови відіграє ключову роль у будові та розумінні мовних систем. Аналізуючи українську, англійську та кримськотатарську мови, ми можемо спостерігати унікальні особливості та відмінності в їхніх синтаксич-

них структурах. Українська мова характеризується гнучкою синтаксичною структурою з високим ступенем словозміни. В українській мові порядок слів є менш жорстким, ніж у англійській, завдяки багатому системі відмінювань іменників, прикметників, займенників та дієслів. Англійська мова має відносно фіксований порядок слів (Subject-Verb-Object) і меншу міру словозміни порівняно з українською. Синтаксична структура англійської мови значною мірою залежить від порядку слів для вираження смислових відносин між частинами речення. Кримськотатарська мова належить до тюркських мов і має свої унікальні синтаксичні особливості, такі як гармонія голосних та аглютинація (додавання афіксів до кореня слова для вираження граматичних значень). Порядок слів у кримськотатарській мові також відрізняється від української та англійської. Кожна з цих мов має свої специфічні синтаксичні особливості, які впливають на структуру речень та способи вираження думок. Українська мова надає більшу гнучкість через словозміну, англійська мова відзначається своєю прямою та фіксованим порядком слів, тоді як кримськотатарська мова демонструє унікальні аглютинаційні та фонетичні особливості. Ці відмінності в синтаксисі відображають культурну та історичну різноманітність мов і їхніх носіїв.

Література:

1. Гаврилова А., Галушко Т., Манько А., Нестерова О., Хуртак І. Синтаксичні особливості англійської мови як аспект вивчення курсу іноземної мови у закладах вищої освіти. *Перспективи та інновації науки*, (1 (19)). Київ. 2023.
2. Галас А. М., Сабадош, І. В. Синтаксис словосполучення і простого речення сучасної української мови. Київ. 2023.
3. Межов О. Г. Синтаксис української мови: навчальний посібник. Київ. 2023.
4. Меметова А. Кримськотатарська мова : підручник для 9-го класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням кримськотатарською мовою. Чернівці : Букрек. 2017. С. 141.
5. Наконечна Л. Б. Сучасна українська мова. *Синтаксис: словосполучення, просте і складне речення, текст*. Київ. 2023.
6. Огар А. Сучасна українська мова. Синтаксис. Київ. 2023.
7. Скиба Т. В. Складні речення в англійській та українській мові. Київ. 2023.
8. Barratt L., Burton-Roberts N. Analysing Sentences: An Introduction to English Syntax. *Language*. 1987. Vol. 63, no. 3. P. 673. URL: <https://doi.org/10.2307/415022> (date of access: 05.02.2024).
9. Brown K., Miller J. *Syntax: A linguistic introduction to sentence structure*. Routledge. 2020.
10. Matchin W., Hickok G. The cortical organization of syntax. *Cerebral Cortex*, 30(3), 2020. 1481–1498.
11. Wood J., Zanuttini R. The Syntax of English Presentatives. *Language*. 2023.
- Zilola A., Yoqubjon M. The future of global english new english the linguistic character of new english grammar. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(2). 2023 209–213.

References:

1. Havrylova A., Halushko T., Manko A., Nesterova O., Khurtak I. (2023). Syntaksychni osoblyvosti anhliyskoyi movy yak aspekt vyvchennya kursu inozemnoyi movy u zakladakh vyshchoyi osvity [Syntactic features of the English language as an aspect of studying a foreign language course in institutions of higher education]. *Perspektyvy ta innovatsiyi nauky*, (1 (19)). Kyiv [in Ukrainian].

2. Halas A. M., Sabadosh I. V. (2023). Syntaksys slovospol'uchennya i prostoho rechennya suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Syntax of word combinations and simple sentences of the modern Ukrainian language]. Kyiv [in Ukrainian].
3. Mezhov O. H. (2023). Syntaksys ukrayins'koyi movy: navchal'nyy posibnyk [Syntax of the Ukrainian language: a study guide]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Memetova A. (2017). Kryms'kotatars'ka mova : pidruchnyk dlya 9-ho klasu zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv z navchannyam kryms'kotatars'koyu movoyu [Crimean Tatar language: a textbook for the 9th grade of general educational institutions with teaching in the Crimean Tatar language]. Chernivtsi : Bukrek. S. 141 [in Ukrainian].
5. Nakonechna L. B. (2023). Suchasna ukrayins'ka mova [Modern Ukrainian language]. Syntaksys: slovospol'uchennya, prostse i skladne rechennya, tekst. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Ohar A. (2023). Suchasna ukrayins'ka mova [Modern Ukrainian language]. Syntaksys. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Skyba T. V. (2023). Skladni rechennya v anhliys'kiy ta ukrayins'kiy movi [Complex sentences in English and Ukrainian]. Kyiv [in Ukrainian].
8. Barratt L., Burton-Roberts N. Analysing Sentences: An Introduction to English Syntax. *Language*. 1987. Vol. 63, no. 3. P. 673. Retrieved from <https://doi.org/10.2307/415022> (date of access: 05.02.2024).
9. Brown K., Miller J. (2020). *Syntax: A linguistic introduction to sentence structure*. Routledge.
10. Matchin W., Hickok G. (2020). The cortical organization of syntax. *Cerebral Cortex*, 30(3), 1481–1498.
11. Wood J., Zanuttini, (2023). R. The Syntax of English Presentatives. *Language*.
- Zilola A., Yoqubjon M. (2023). The future of global english new english the linguistic character of new english grammar. *Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences*, 2(2). 2023 209-213.13.

УДК 811,112

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.3>**Ольга НАГОРНА**

доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри мовознавства, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, вул. Героїв Майдану, 8, Хмельницький, Україна, 29000
ORCID: 0000-0003-1848-4368

Olha NAHORNA

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Linguistics, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, 8, Maidan Heroes St, Khmelnytskyi, Ukraine, 29000
ORCID: 0000-0003-1848-4368

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ
ЮРИДИЧНОГО, ДІЛОВОГО ТА ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСІВ****FUNCTIONAL-STYLISTIC FEATURES OF LEGAL,
BUSINESS AND POLITICAL DISCOURSE**

У сучасному світі юридична мова та юридичний дискурс викликають все більший інтерес у дослідників різних галузей науки. Це пов'язано з тим, що юридична мова є складною і багатогранною системою, яка виконує важливі функції в суспільстві. Юридична мова використовується в різних комунікативних ситуаціях, пов'язаних із застосуванням законів та юридичних документів. У таких ситуаціях юридична мова часто не може існувати в чистому вигляді, зберігаючи свою літературну, офіційну форму. Психолінгвісти, когнітивісти та лінгвокультурологи вивчають юридичну мову в різних аспектах. Вони досліджують, як юридична мова впливає на мислення та поведінку людей, як вона формується та розвивається, як вона відображає культурні цінності та норми. **Мета статті** – проаналізувати функціонально-стилістичні особливості юридичного та політичного дискурсів. **Наукова новизна. Вперше доведено, що** юридичний дискурс можна уявити як сферу, в центрі якої знаходяться тексти чинних законів, зокрема основних, таких як Конституція, кодекси та закони, прийняті на державному рівні. Ці тексти є основою юридичного дискурсу, вони встановлюють норми поведінки та регулюють суспільні відносини. Вони також є еталоном для виробництва законів та юридичних документів нижчого рівня, таких як регіональні, відомчі та приватні. **Висновки.** Автор приходять до висновків, що **що** юридичний дискурс має ядро, яке складається з закону та мови закону. Це ядро є основою юридичного дискурсу, оскільки воно визначає норми поведінки та регулює суспільні відносини. Ядро юридичного дискурсу поступово поширюється на периферійні області, пов'язані з різними соціальними сферами. У цих сферах закон стає об'єктом рефлексії, обговорення та інтерпретації. Це відбувається під впливом багатьох факторів, зокрема емоційних, когнітивних та культурних. У результаті юридичний підстиль взаємодіє з іншими функціональними стилями мови, що призводить до взаємного збагачення стилів та розвитку мови загалом. Англomовний політичний дискурс можна розглядати як спосіб, яким люди спілкуються та взаємодіють один з одним. Він дозволяє нам створювати і обмінюватися знаннями, формувати думки та позиції, а також впливати на інших людей. Англomовний політичний дискурс тісно пов'язаний з юридичним дискурсом, який мало досліджений у вітчизняній філології.

Ключові слова: юридичний дискурс, політичний дискурс, англomовний політичний дискурс, стилістичні особливості, кібернеологізми, англійська ділова мова.

In the modern world, legal language and legal discourse are of increasing interest among researchers in various fields of science. This is due to the fact that legal language is a complex and multifaceted system that performs important functions in society. Legal language is used in various communicative situations related to the application of laws and legal documents. In such situations, legal language often cannot exist in its pure form, preserving its literary, official form. Psycholinguists, cognitivists and linguists study legal language in different aspects. They investigate how legal language affects people's thinking and behavior, how it is formed and developed, how it reflects cultural values and norms. **The purpose of the article is to analyze the functional and stylistic features of legal and political discourses.** **Scientific novelty.** It is proved for the first time that the legal discourse can be imagined as a sphere in the center of which are the texts of current laws, in particular the main ones, such as the Constitution, codes and laws adopted at the state level. These texts are the basis of legal discourse, they establish norms of behavior and regulate social relations. They are also the benchmark for the production of laws and lower-level legal documents such as regional, departmental and private. **Conclusions.** The author comes to the conclusion that the legal discourse has a core, which consists of the law and the language of the law. This core is the basis of legal discourse, as it determines norms of behavior and regulates social relations. The core of legal discourse is gradually spreading to peripheral areas related to various social spheres. In these areas, the law becomes an object of reflection, discussion and interpretation. This happens under the influence of many factors, including emotional, cognitive and cultural. As a result, the legal sub-style interacts with other functional styles of the language, which leads to the mutual enrichment of the styles and the development of the language in general. English-language political discourse can be seen as the way in which people communicate and interact with each other. It allows us to create and share knowledge, form opinions and positions, and influence other people. English-language political discourse is closely related to legal discourse, which has been little studied in domestic philology.

Key words: legal discourse, political discourse, English-language political discourse, stylistic features, cyberneologisms, English business language.

Постановка проблеми. Англомовний політичний дискурс – це складне і багатогранне явище, яке не має чіткого визначення. Воно використовується в різних наукових дисциплінах, зокрема в лінгвістиці, соціології, філософії та культурології.

У лінгвістиці дискурс часто розглядається як мовна діяльність, яка відбувається в соціальному контексті. Це означає, що дискурс не просто є набором слів і граматичних структур, а й включає в себе такі елементи, як:

– Спілкування: хто говорить, з ким, про що, де і коли.

– Комунікативні завдання: що хочуть досягти учасники спілкування.

– Культурний контекст: знання, цінності та норми, які поділяють учасники спілкування [3].

Англомовний політичний дискурс можна розглядати як спосіб, яким люди спілкуються та взаємодіють один з одним. Він дозволяє нам створювати і обмінюватися знаннями, формувати думки та позиції, а також впливати на інших людей.

Англомовний політичний дискурс тісно пов'язаний з юридичним дискурсом, який мало досліджений у вітчизняній філології. Це робить актуальним наше дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Юридичний дискурс як вид інституційного є предметом зростаючого інтересу таких дослідників як В. Карасик [9]. Згідно з дослідницею Л. Поповою, це пов'язано з тим, що лінгвісти отримали можливість вивчати не лише структурно-лінгвістичні особливості юридичних текстів, а й вплив на них психологічних, соціальних та інших екстралінгвістичних факторів [10]. Дослідження В. Карасика та Л. Попової дозволяють прийти до висновку, що юридичний дискурс є відображенням професійної свідомості юристів.

Серед сучасних дослідників англомовного політичного дискурсу можна виділити ім'я І. Рудневої. Конститутивні ознаки дискурсу – це характеристики, які визначають його природу та структуру. За І. Рудневою, вони включають в себе:

– Учасників дискурсу, які розглядаються з позиції спілкування в їх статусно-рольових і ситуативно-комунікативних відношеннях. Це означає, що дискурс відбувається між конкретними людьми, які мають певний статус та роль у суспільстві, і які знаходяться в певному контексті спілкування.

– Умови дискурсу, які включають в себе час, місце, фізичне середовище та інші фактори, які впливають на характер спілкування.

– Організацію дискурсу, яка визначає, як відбувається спілкування, наприклад, хто

виступає першим, хто відповідає, хто перебиває тощо.

– Способи дискурсу, які включають в себе мовні та невербальні засоби спілкування.

– Сферу спілкування і комунікативне середовище, які визначають, про що йдеться в дискурсі та в якому контексті він відбувається.

– Мотиви, мету, стратегії, розгортання і членування спілкування, які визначають, чому відбувається спілкування, що його учасники хочуть досягти, як вони це роблять та як спілкування розвивається.

– Канал, режим, тональність, стиль і жанр спілкування, які визначають, як передається інформація в дискурсі [5].

За дослідницею А. Данільчук, «юридичний дискурс можна розглядати як текст права в динаміці, який у процесі тлумачення роз'яснюється як комплексна система лексичних, граматичних і синтаксичних засобів вірування, що піддається завданням і цілям комунікації у сфері права та характеризується використанням спеціальної термінології» [2, с. 218].

Отже, юридичний дискурс – це не просто текст, а процес його тлумачення та застосування. Він є комплексною системою мовних засобів, які використовуються для спілкування в сфері права. Ці засоби піддаються завданням і цілям комунікації, а також характеризуються використанням спеціальної термінології.

Мета статті – проаналізувати функціонально-стилістичні особливості юридичного та політичного дискурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. За українськими дослідниками Д. Бабич та С. Барановою, «юридичний дискурс є різновидом інституційного дискурсу. Реалізація різних типів дискурсу відбувається в комунікативних ситуаціях у певних сферах людської діяльності. Організація дискурсу відрізняється від організації мови більшою свободою та варіативністю. Мовна система дуже стійка, особливо на фонологічному й морфологічному рівнях. Рівень синтаксису дозволяє виявити більшу варіативність, проте і на цьому рівні свобода мовця обмежена певним кінцевим набором синтаксичних структур. Жанр високий як клас дискурсів, а також можна розглядати з точки зору дискурсивного співтовариства, наприклад, жанр юридичних документів, тобто особливий різновид наукового тексту права» [1].

Можна погодитися з авторами. Юридичний дискурс – це вид інституційного дискурсу, який реалізується в комунікативних ситуаціях

у сфері права. Він відрізняється від мови більшою свободою та варіативністю, оскільки обмежений лише певними правилами та нормами. Мовна система, навпаки, дуже стійка, особливо на фонологічному та морфологічному рівнях. Синтаксичний рівень дозволяє виявити більшу варіативність, але і на цьому рівні свобода мовця обмежена. Жанр – це вид дискурсу, який можна розглядати як клас дискурсів, а також з точки зору дискурсивного співтовариства [1].

В основу багатьох сучасних лінгвістичних досліджень дискурсу покладено ідеї французького дослідника М. Фуко [Фуко, 1966]. Він одним з перших провів кордон між миттєвими, неповторними висловлюваннями, що входять у сферу особистісного дискурсу, і «нескінченно позначаються»: «...це насамперед релігійні та юридичні тексти, це також дуже цікаві за своїм статусом тексти, які називають «літературними»; певною мірою це також і наукові тексти» [7]. «Релігійні, юридичні, терапевтичні, а також частково – політичні дискурси, – пише він, – абсолютно невідді-ліми від такого виконання ритуалу, який визначає для суб'єктів, що говорять, одночасно і їх особливі властивості і відведені їм ролі» [7]. – говорить М. Фуко.

М. Фуко розглядав дискурс як спосіб мислення і мовлення, який формує і відображає певну соціальну реальність. Це розуміння дискурсу близьке до розуміння стилю, оскільки стиль також є способом організації мовної форми, який відображає певну соціальну і культурну ситуацію [8].

Дослідження видів дискурсу також перетинається з дослідженням функціональних стилів. Наприклад, В. Карасик поділяє персональний дискурс на побутовий і буттєвий. Побутовий дискурс використовується в сфері повсякденного спілкування, а буттєвий дискурс використовується в сфері художньої літератури. Ці дискурсивні сфери відповідають розмовному і художньо-літературному стилям [9].

Інституційний дискурс відрізняється від персонального клішованістю. Це пов'язано з тим, що в інституційному дискурсі часто використовуються науковий та офіційно-діловий стилі, які характеризуються клішованістю та нормативністю.

Особливості функціонування елементів наукового та офіційно-ділового стилів у мові права та юридичному дискурсі вже були предметом дослідження в деяких спеціальних роботах [9].

Ритуальність і клішованість інституційного дискурсу, зокрема юридичного, обумов-

лені використанням у ньому офіційно-ділового стилю.

Офіційно-діловий стиль характеризується використанням чіткої і лаконічної мовою, без емоційності та образності. Це створює враження холодності, строгості та офіційності юридичного спілкування [4].

Юридичний дискурс можна уявити як сферу, в центрі якої знаходяться тексти чинних законів, зокрема основних, таких як Конституція, кодекси та закони, прийняті на державному рівні. Ці тексти є основою юридичного дискурсу, вони встановлюють норми поведінки та регулюють суспільні відносини. Вони також є еталоном для виробництва законів та юридичних документів нижчого рівня, таких як регіональні, відомчі та приватні.

Ці тексти можна розглядати як теоретичний рівень юридичного дискурсу, оскільки вони містять абстрактні поняття та категорії, які використовуються в практичному юридичному спілкуванні. Вони також є найбільш близькими до кліше та ритуалу юридичного дискурсу, оскільки вони використовують офіційно-діловий стиль і чіткі, лаконічну мову [4].

У сучасному світі юридична мова та юридичний дискурс викликають все більший інтерес у дослідників різних галузей науки. Це пов'язано з тим, що юридична мова є складною і багатогранною системою, яка виконує важливі функції в суспільстві.

Юридична мова використовується в різних комунікативних ситуаціях, пов'язаних із застосуванням законів та юридичних документів. У таких ситуаціях юридична мова часто не може існувати в чистому вигляді, зберігаючи свою літературну, офіційну форму.

Психолінгвісти, когнітивісти та лінгвокультурологи вивчають юридичну мову в різних аспектах. Вони досліджують, як юридична мова впливає на мислення та поведінку людей, як вона формується та розвивається, як вона відображає культурні цінності та норми [6].

Юридичний дискурс є одним з найважливіших видів комунікації в сучасному суспільстві. Він використовується для того, щоб регулювати суспільні відносини, забезпечувати правосуддя та захищати права людини.

Юридичний дискурс має ряд специфічних рис, які відрізняють його від інших видів дискурсу. Ці риси пов'язані з тим, що юридичний дискурс має на меті забезпечити виконання закону та захист прав людини.

До основних особливостей юридичного дискурсу відносяться:

– Спеціальна термінологія. Юридичний дискурс використовує велику кількість спеці-

альної термінології, яка зрозуміла лише вузькому колу спеціалістів. Це дозволяє юристам чітко і точно формулювати свої думки та ідеї.

– **Формалізованість.** Юридичний дискурс має чіткі правила і норми, які регулюють його використання. Це допомагає забезпечити однозначне розуміння юридичних текстів і документів.

– **Офіційність.** Юридичний дискурс є офіційним видом комунікації, який використовується в державних органах, судовій системі та інших юридичних установах. Це вимагає від юристів дотримання певних правил і норм поведінки [6].

Висновки. Отже, ми можемо прийти до висновку, що юридичний дискурс має ядро, яке складається з закону та мови закону. Це ядро є основою юридичного дискурсу, оскільки воно визначає норми поведінки та регулює суспільні відносини.

Ядро юридичного дискурсу поступово поширюється на периферійні області, пов'язані з різними соціальними сферами. У цих сферах закон стає об'єктом рефлексії, обговорення та інтерпретації.

Це відбувається під впливом багатьох факторів, зокрема емоційних, когнітивних та культурних. У результаті юридичний підстиль взаємодіє з іншими функціональними стилями мови, що призводить до взаємного збагачення стилів та розвитку мови загалом.

У сфері юридичної комунікації не лише професіонали використовують мову закону.

У повсякденному житті, коли мова закону стикається з різними життєвими ситуаціями, юридичне мислення може проявитися у будь-якого. Це явище може бути цікавим предметом дослідження для психології, теорії комунікації та інших наук, що вивчають взаємозв'язок мови та мислення.

Юридичний дискурс є важливим інструментом, який використовується для регулювання суспільних відносин, забезпечення правосуддя та захисту прав людини. Він має ряд специфічних рис, які відрізняють його від інших видів дискурсу. Юридичний дискурс виконує ряд важливих функцій в суспільстві, таких як регулююча, захисна та інформаційна.

Ми можемо прийти до висновку, що юридичний дискурс характеризується такими рисами:

– **Логічність.** Юридичні тексти та документи повинні бути логічно побудовані, щоб забезпечити їх зрозумілість та однозначне розуміння.

– **Чіткість.** Юридичні тексти та документи повинні бути написані чіткою та зрозумілою мовою, щоб уникнути двозначностей та непорозумінь.

– **Конкретність.** Юридичні тексти та документи повинні містити конкретні положення та норми, які легко можна застосувати на практиці.

Ці риси допомагають забезпечити ефективність юридичного дискурсу та його виконання.

Література:

1. Бабич Д. О., Баранова С. В. Проблема вивчення юридичного дискурсу в сучасній лінгвістиці. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14057852.pdf> (дата звернення: 17.01.2024).
2. Данільчук А. Юридичний дискурс як різновид інституційного дискурсу. URL: https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/9223/1/ZBR_konfer%2025.11.2020.-216-219.pdf (дата звернення: 18.01.2024).
3. Данилова Ю. П. Стилістичні та лексичні одиниці англійського політичного дискурсу. Ніжин. 2013.
4. Матвеева С. А. Юридичний дискурс як семіотична конструкція професійного комунікативного простору. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/14/part_1/56.pdf (дата звернення: 26.12.2023).
5. Руднева І. С. Юридичний дискурс як модель інституційного дискурсу. Вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Іноземна філологія. Вип. 87. 2018. С. 85–91.
6. Тараненко О. Ю. Юридичний дискурс в англійській мові: практичне ділове мовлення та комунікація. Онлайн-лекція. Київ. 2023.
7. Фуко М. Дискурс і істина – цикл лекцій. 1983.
8. Фуко М. Археологія знання. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2003. 326 с.
9. Karasik V. I. On the types of discourse. Linguistic personality: institutional and personal discourse: collection of articles. 2000. P. 5–20.
10. Popova L. E. Legal discourse as an object of interpretation: semantic and pragmatic aspects. 2005.

References:

1. Babych D. O., Baranova S. V. Problema vyvchennya yurydychnoho dyskursu v suchasniy lnhvistytsi. [The problem of studying legal discourse in modern linguistics]. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/14057852.pdf> [in Ukrainian].

2. Danil'chuk A. Yurydychnyy dyskurs yak riznovyd instytutsiynoho dyskursu. [Legal discourse as a type of institutional discourse]. Retrieved from https://library.vspu.net/jspui/bitstream/123456789/9223/1/ZBR_konfer%2025.11.2020.-216-219.pdf [in Ukrainian].
3. Danylova Yu. P. (2013). Stylistychni ta leksychni odyntsi anhlomovnoho politychnoho dyskursu. [Stylistic and lexical units of English-language political discourse]. Nizhyn [in Ukrainian].
4. Matvyeyeva S. A. Yurydychnyy dyskurs yak semiotychna konstruktsiya profesiynoho komunikatyvnoho prostoru [Legal discourse as a semiotic construction of professional communicative space]. Retrieved from http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/14/part_1/56.pdf [in Ukrainian].
5. Rudnyeva I. S. (2018). Yurydychnyy dyskurs yak model' instytutsiynoho dyskursu. [Legal discourse as a model of institutional discourse]. Visnyk KHNU im. V. N. Karazina. Inozemna filolohiya. Vyp. 87 [in Ukrainian].
6. Tararenko O. Yu. (2023). Yurydychnyy dyskurs v anhliys'kiy movi: praktychne dilove movlennya ta komunikatsiya. Onlayn-lektsiya. Kyiv [in Ukrainian].
7. Fuko M. (1983). Diskurs i istyna – tsykl lektsiy [Discourse and truth – a series of lectures]. [in Ukrainian].
8. Fuko M. (2003). Arkheolohiya znannya [Archeology of knowledge]. Kyiv: Vydavnytstvo Solomiyi Pavlychko «Osnovy» [in Ukrainian].
9. Karasik V. I. (2000). On the types of discourse. Linguistic personality: institutional and personal discourse: collection of articles. P. 5–20.
10. Popova L. E. (2005). Legal discourse as an object of interpretation: semantic and pragmatic aspects.

UDC 811, 111' 373

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.4>**Lina REPP**

Lecturer at the Department of English Philology, Oles Honchar Dnipro National University, 72, Gagarina Ave, Dnipro, Ukraine, 49000
ORCID: 0000-0001-7015-3676

Ліна РЕПП

асистент кафедри англійської філології, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, проспект Гагаріна, 72, Дніпро, Україна, 49000
ORCID: 0000-0001-7015-3676

CONCEPTUALIZATION OF THE LEXEMES *HEART* AND *SOUL* IN THE NOVEL “*ORYX AND CRAKE*” BY MARGARET ATWOOD**КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ЛЕКСЕМ *HEART* ТА *SOUL* У РОМАНІ МАРГАРЕТ ЕТВУД «ОРИКС І ДЕРКАЧ»**

The article deals with the analysis of conceptualization of the lexemes heart and soul in the English language based on the novel “Oryx and Crake” by Canadian author Margaret Atwood. Despite the fact that there is a number of researches dedicated to investigation of the nature of concept and conceptualization this topic is still of paramount importance. Thus, the purpose of the investigation is to study the peculiarities of conceptualization of the lexemes heart and soul and count their conceptual meanings based on the novel “Oryx and Crake” by Canadian author Margaret Atwood. To reach the purpose of the research the following methods have been chosen: the descriptive method, the comparative analysis, the constructive method, the cognitive analysis.

Due to the results of the investigation, the lexeme heart which has been used 22 times in the novel as a separate lexical unit, as a component of a phrase, as a derivative and as a compound noun represents 14 conceptual meanings: 1) generosity and kindness; 2) enthusiasm; 3) lack of desire and enthusiasm; 4) feeling of fear and excitement; 5) uneasiness and worry; 6) cruelty; 7) sincerity; 8) insincerity, 9) memory; 10) love and affection, 11) center; 12) body organ; 13) person's true nature; 14) energy and pace of life, whereas the lexeme soul used 8 times in the text of the novel conveys two main conceptual meanings: 1) nonphysical part of a human being; 2) cruelty of a living being.

The difference in number of the revealed conceptual meanings of both lexemes used in the novel can be explained by the uneven number of examples with the lexeme heart and the lexeme soul revealed and analyzed in the text and author's own choice of lexical units to reveal concepts in the story. The topic requires further researches to reveal more peculiarities of conceptualization of the lexemes heart and soul in the novels of other authors to single out more conceptual meanings of the lexemes under research.

Key words: *conceptualization, concept, conceptual meaning, lexeme heart, lexeme soul, novel, the English language.*

Статтю присвячено аналізу концептуалізації лексем heart та soul в англійській мові за мотивами роману канадської письменниці Маргарет Етвуд «Орикс і Деркач». Незважаючи на те, що існує низка досліджень, присвячених дослідженню природи концепту та концептуалізації, ця тема все ще лишається надзвичайно актуальною. Таким чином, метою дослідження є виявити особливості концептуалізації лексем heart та soul, а також підрахувати їх концептуальні значення виявлені в романі канадської письменниці Маргарет Етвуд «Орикс і Деркач». Для досягнення мети дослідження були обрані такі методи: описовий метод, порівняльний аналіз, конструктивний метод, когнітивний аналіз.

За результатами дослідження лексема heart, яка вжита в романі 22 рази як окрема лексична одиниця, як компонент словосполучення, як похідна та як складний іменник репрезентує 14 концептуальних значень: 1) щедрість і доброта; 2) ентузіазм; 3) відсутність бажання та ентузіазму; 4) відчуття страху і хвилювання; 5) неспокій і занепокоєння; 6) жорстокість; 7) щирість; 8) нещирість; 9) пам'ять; 10) любов і прихильність; 11) центр; 12) орган тіла; 13) справжня природа людини; 14) енергія та темп життя, тоді як лексема soul, використана 8 разів у тексті роману, передає два основних концептуальних значення: 1) нефізичну сутність людини; 2) жорстокість.

Різницю в кількості виявлених концептуальних значень обох використаних у романі лексем можна пояснити неоднаковою кількістю вживаних у тексті прикладів із лексемою heart та лексемою soul, а також власним вибором авторки лексичних одиниць для розкриття концептів у романі. Таким чином, тема потребує подальших досліджень для виявлення інших особливостей концептуалізації лексем heart та soul в романах інших авторів для отримання повної картини концептуальних значень досліджуваних лексем.

Ключові слова: *концептуалізація, концепт, концептуальне значення, лексема heart, лексема soul, роман, англійська мова.*

Problem relevance. Despite the fact that a lot of scholars have conducted different researches to find out the relationships between concepts, lexemes and conceptualization the topic is still at its peak of popularity and can be investigated to understand the nature of conceptualization and how lexemes are conceptualized. Famous American linguist Ronald Wayne Langacker, who is best known as one of the founders of the cognitive linguistics movement and the creator of cognitive grammar, discusses two basic questions in his study “*Cognitive grammar*”, firstly, how many distinguishable meanings (senses) should be attributed to a given lexeme and, secondly, how much information these senses include [6].

According to Ronald Wayne Langacker, a lexical item used with any frequency is almost invariably polysemous: it has multiple, related meanings that have all been conventionalized to some degree. Among these related senses, some are more central, or prototypical, than others, and some are schemas that are elaborated or instantiated by others. To some extent the senses are linked by categorizing relationships to form a network. The scientist suggests that a lexeme’s meaning is shaped by the frames it occurs in and lexical items are learned in the context of larger expressions containing them. Part of a lexeme’s characterization is thus a set of structural frames representing the constructions it occurs in [6]. In cognitive semantics, meaning is identified as the conceptualization associated with linguistic expressions [7].

Xu Wen, professor of linguistics at Southwest University in China and John R. Taylor, a senior lecturer in linguistics at the University of Otago in New Zealand have published “*The Routledge handbook of cognitive linguistics*” [11]. In the fifteenth chapter of “*The Routledge handbook of cognitive linguistics*” [11] scholars Canzhong Jiang and Kun Yang discuss concepts and conceptualization. According to the scientists these two terms are closely related and frequently invoked but tend to be under-specified when employed in cognitive linguistics. It is important to mention that Langacker was among the first to equate meaning with conceptualization and interpret conceptualization as cognitive processing. Thus, the issue of conceptualization of lexemes still requires some further investigations.

The article deals with the peculiarities of conceptualization of the lexemes *heart* and *soul* in the novel “*Oryx and Crake*” written by Margaret Atwood, who is a Canadian novelist, poet and essayist [1]. The **purpose** of the research is to study the peculiarities of conceptualization of the lexemes *heart* and *soul* and to reveal their similar and different conceptual meanings, based on the

novel “*Oryx and Crake*” by Margaret Atwood [1]. The **objectives** of this study are: 1) to identify all the cases of the lexemes *heart* and *soul* used in the text functioning either within a phrase or as individual lexical elements; 2) to carry out a detailed analysis of each instance to figure out the peculiarities of conceptualization of the lexemes *heart* and *soul*; 3) to discover all the ways the lexemes *heart* and *soul* are conceptualized in the novel “*Oryx and Crake*” by Margaret Atwood [1]; 4) to compare the similarities and differences in the conceptualization of the lexemes *heart* and *soul*.

The novel “*Oryx and Crake*” is a 2003 novel by Canadian author Margaret Atwood, who has described the novel as adventure romance and speculative fiction, rather than pure science fiction. It focuses on a lone character called Snowman, who finds himself in a bleak situation with only creatures called Crakers to keep him company [4]. It is also important to emphasize that, according to the British daily newspaper “*The Guardian*”, the novel “*Oryx and Crake*” by Margaret Atwood has been included to the list of the 100 best books of the 21st century [4].

The main material of research. First of all, it is vital to emphasize that five monolingual English lexicographic sources, namely, Cambridge Dictionary [2], Collins English Dictionary [3], Longman Dictionary of Contemporary English [8], Macmillan Dictionary [9] and Oxford English Dictionary [10] have been implemented in order to study the definitions of the lexemes *heart* and *soul* and dissolve the peculiarities of conceptualization of the lexemes under research.

To begin, it must be noted that **22** different lexical units with the lexeme *heart* have been revealed and singled out in this novel. To be more precise, **1** derivative from the lexeme *heart*, **2** cases of use of the lexeme *heart* as a separate lexical unit, **3** word combinations with the lexeme *heart*, **7** compounds formed of two or more stems, including the stem *heart* and **9** phraseological units (phrases) with the lexeme *heart* out of 22 lexical elements have been counted while analyzing all the revealed cases of use of the lexeme *heart* in the novel. To mention, in the course of analysis of all counted instances of the lexeme *heart* used in the novel 14 different conceptual meanings verbalized by the lexeme *heart* have been singled out and are listed below.

To start, it should be mentioned that the first revealed conceptual meaning represented by the lexeme *heart* is a compound adjective **good-hearted**, formed from two stems *good* and *hearted*, is used in the novel in order to contextualize the idea of being kind and generous: “*Maybe all will be well, maybe this trio of strangers is*

good-hearted, *sane, well-intentioned; maybe he'll succeed in presenting the Crakers to them in the proper light.*" [1, p. 307] Moreover, in the course of study another compound adjective with the lexeme *heart* has been singled out – **tender-hearted**, which is a full synonym to the word **good-hearted** analyzed above, so the conceptual meaning of the lexeme **tender-hearted** tends to be the same and implies description of a human who is very kind and gentle – “*At first Jimmy would rush to their aid: he was tender-hearted, he'd been told, and nothing if not chivalrous.*” [1, p. 158] Furthermore, the phrase **to have a good heart** which is used in the novel conceptualizes a person of a kind character: “*You have a good heart,*” she'd told him, the first time she'd let him inside her defences. *Revision: overalls.*” [1, p. 202] Hence, the novel lists three instances of the lexeme *heart* being used to verbalize the concept of kindness and generosity.

Apart from the mentioned above compound words, the compound adverb **wholeheartedly** is one more example formed with the lexeme *heart* which has been used in the novel and represents the second conceptual meaning that is enthusiasm as it implies an action that is done in a way that is absolutely enthusiastic with the utmost determination and without any doubt: “*After Crake had realized Jimmy was not wholeheartedly participating and they'd stopped playing Extinctathon, Thickney as a name had faded away. But Crake had stuck.*” [1, p. 64] It also should be mentioned that the novel counts one derivative formed from the lexeme *heart* – **heartly**. According to the Cambridge Dictionary [2], the derivative **heartly**, formed from the lexeme *heart*, is defined as something that is enthusiastic, friendly or loudly expressed – “*This heartly way of talking was getting worse, as if his father were auditioning for the role of Dad, but without much hope.*” [1, p. 37] Thus, it can be stated that the lexeme *heart* as a component of a compound noun **wholeheartedly** and as a root of a derivative **heartly** conceptualizes the enthusiastic and energetic readiness or desire to act.

Unlike the second conceptual meaning which reveals concepts of enthusiasm and energy, the third conceptual meaning expressed by the phrase **somebody's heart isn't in it** is used to say that a person does not really want to act or to mean that a human is doing something that they are unenthusiastic about and which they are not enjoying [3], thus, the lack of desire and enthusiasm is conceptualized by this phrase with the lexeme *heart*: “*What she'd really wanted was a quick furtive jab, so he'd done his best and she'd had a fine time, but his heart wasn't in it and that must have been obvious.*” [1, p. 238]

To continue, it is significant to claim that the novel counts three phrases with the lexeme *heart* being used as a core of each of them – **somebody's heart thumps, somebody heart pounds, somebody heart races**. It must be emphasized that all of the mentioned above phrases represent similar conceptual meaning and are used to verbalize somebody's feeling of fear or excitement [8; 10], thus, the fourth conceptual meaning conveyed by the lexeme *heart* is a feeling of fear and excitement. This concept is expressed by the phrases **somebody's heart thumps, somebody heart pounds, somebody heart races** and is illustrated in the following examples: “*She could feel her heart thumping. "Don't be afraid," said the man, thinking she was afraid of him.*” [1, p. 108]. “*He wakes with his heart pounding. He remembers now that after she'd left he'd put it on, that dressing gown.*” [1, p. 232] “*How did you know?*” said Jimmy. “*How did you know where I, what I wanted?*” His **heart was racing; he wasn't being precise.**” [1, p. 279] Moreover, it should be mentioned that one more phrase with the same conceptual meaning is used in the novel to verbalize the feelings of fear and excitement as well. Hence, the phrase **somebody's heart goes fast** expresses feelings of fear or excitement or tends to reflect the mixture of both these feelings [9], accordingly the novel provides the example of two feelings being mixed up: “*Snowman's heart is going very fast now, with excitement or fear, or a blend. "Were they carrying anything?"*” [1, p. 306].

The next instance reveals the fifth conceptual meaning which the lexeme *heart* verbalizes by the phrase **someone's heart sinks**. The phrase **someone's heart sinks** has been found in the text and is used to conceptualize a feeling of uneasiness or concern: “*Jimmy's heart sank. Crake was in love, for the first time ever. It wasn't just the praise, rare enough. It was the tone of voice.*” [1, p. 262] Hence, the sixth conceptual meaning verbalized by the lexeme *heart* is uneasiness and feeling of worry.

The sixth revealed conceptual meaning verbalized by the phrase with a component *heart* is cruelty and coldness. According to the dictionaries [2; 3; 8], the phrase **not have the heart to do something** with the lexeme *heart* verbalizes the idea of being unable to do something because it can make someone unhappy or seems evil. However, it is vital to emphasize that the phrase under discussion is used in the text to show the opposing conceptual meaning as it is given in positive form and thus presents the concept of cruelty – “*Anyway, how could he have the heart to stand there and say: Nothing can save you?*” [1, p. 291]

To continue, the seventh conceptual meaning is expressed by the compound phrase **heart-to-heart** that is used in the novel to imply a conversation in which two people say honestly and sincerely what they really feel about something: “*He kept trying to have these heart-to-heart talks with me – tell me all about how my father had problems.*” [1, p. 152] Moreover, a compound noun **heartfelt** expresses a deep and sincere feeling or wish and the novel counts two cases of using the derivative **heartfelt**: “*It was a smile with no ill will in it: it contained no resentment, no envy, only the promise of heartfelt gratitude.*” [1, p. 106] “*Maybe they’d pick up now, in time for a heartfelt, plangent, and action-filled finale.*” [1, p. 207] So, the lexeme **heart** conceptualizes sincerity of thoughts and actions.

In contrast to the previous examples, the eighth conceptual meaning revealed in the course of analysis is defined by the collocation **liberal bleeding heart** which is a way to describe a person who shows too much sympathy for poor people or criminals, in a way that is not considered practical or helpful [8], is revealed in the novel in the following extract: “*The Academy had been set up by a clutch of now-dead rich liberal bleeding hearts from Old New York as an Arts-and-Humanities college at some time in the last third of the twentieth century, with special emphasis on the Performing Arts – acting, singing, dancing, and so forth.*” [1, p. 155]. Thus, the lexeme **heart** as a component of the collocation **liberal bleeding heart** tends to conceptualize insincerity of human’s words and actions.

The research demonstrates that phraseological unit **by heart** has been used in the text to conceptualize the idea that learning something **by heart** indicate remembering all of it exactly and repeating from memory [9] which is the ninth conceptual meaning exemplified in the following extract: “*In the beginning,*” prompts a voice. *They’re fond of repetition, they learn things by heart*” [1, p. 82].

To go forward, it should be stated that the lexeme **sweetheart**, a compound of two stems **sweet** and **heart**, is used twice in the whole novel and both examples show that the lexeme represents a way of speaking to someone who is loved: “*Don’t pay any attention to them, sweetheart,*” said Ramona.” [1, p. 19]. “*So, Jimmy sweetheart, how’s it going at school?*” [1, p. 20] Thus, the tenth conceptual meaning revealed by the compound lexeme **sweetheart** is a feeling of love and affection.

Going on the analysis of the selected examples with the lexeme **heart**, it has to be focused on this lexeme **heart** which conceptualizes the middle part of an area furthest from the edge that is the inner or central part of something, hence, the novel “*Oryx and Crake*” counts one example

of use of the lexeme **heart** as a centre which is the eleventh conceptual meaning – “*The car had taken them into the heart of what Crake called the action, and dropped them off there. They’d be shadowed though, said Crake. They’d be protected. So no harm would come to them.*” [1, p. 241] Furthermore, the analysis shows that the lexeme **heart** is used in the novel to refer to the firm central part of a vegetable, especially one with a lot of leaves, thus, the lexeme **heart** designates not only the central or most important part as it has been mentioned previously but also implies to describe the firm central part of a vegetable [2; 9]. It is important to mention that novel provides two examples of the lexeme **heart** being used as a central part of a vegetable: “*Mushrooms, artichoke hearts, anchovies, no pepperoni. “You want some too?” she said.*” [1, p. 93]; “*She’d finished with the mushrooms and now she was eating the artichoke hearts.*” [1, p. 95] Accordingly, the lexeme **heart** can be used to express the concept of center.

To carry on, the vital detail to mention is that the lexeme **heart**, according to the lexicographical sources [2; 3 ;8; 9; 10], is used in its first literal meaning and verbalizes the concept of body organ in the chest which pumps blood through the body – “*A rapid-maturity gene was spliced in so the pigoon kidneys and livers and hearts would be ready sooner, and now they were perfecting a pigoon that could grow five or six kidneys at a time.*” [1, p. 17] Moreover, one more case has been revealed in the novel to express the same conceptual meaning, that is, to illustrate the fact that the lexeme **heart** is used to imply its first literal meaning which is the organ of the body so the phrase **open-heart surgery** has been used in the text to imply the concept of a medical operation in which doctors operate on a heart, while a machine keeps the patient’s blood flowing – “*They’d watch open-heart surgery in live time, or else the Noodie News, which was good for a few minutes because the people on it tried to pretend there was nothing unusual going on and studiously avoided looking at one another’s jujubes.*” [1, p. 64] Therefore, the lexeme **heart** used in the text verbalizes the concept of a human’s body organ which is responsible for pumping blood through the body. Thus, a **heart** is both a center of anything in figurative sense and a central body part in literal meaning which is responsible for providing a living being with sources to exist. Consequently, it can be assumed that the lexeme **heart** inherited the concept center from the first and the main meaning of the lexeme **heart** which, according to all lexicographic sources used in the investigation, is a body part. Hence, the twelfth conceptual meaning represented by the lexeme **heart** is a body organ.

The further research shows the other peculiarity of conceptualization of the lexeme *heart* as a component of the phrase **at heart** which expresses the idea of someone’s true nature and character, the phrase under study has been used once in the novel: “...*His mother said that all children were arsonists at heart, and if not for the lighter he’d have used matches.*” [1, p. 12] Subsequently, the thirteenth conceptual meaning expressed by the lexeme *heart* is the person’s true nature.

Moreover, the lexeme *heart* as a stem of a compound noun **heartbeat** has been used twice in the novel to reflect the action or sound of the *heart* as it pumps blood through the body: “*He lies unmoving, listening to the tide coming in, wave after wave sloshing over the various barricades, wish-wash, wish-wash, the rhythm of heartbeat.*” [1, p. 3]; “*They must have picked up the heartbeat, the surge of energy.*” [1, p. 218] Therefore, based on the dictionary definition of the lexeme **heartbeat** and the way how the author of the novel uses it in the context it might be revealed that the concept of energy is verbalized by the compound noun **heartbeat** as it settles up the rhythm and pace which can be specified as the fourteenth conceptual meaning which discloses energy and life.

Having dealt with the analysis of all the cases, where the lexeme *heart* has been used either as a component of a phrase and collocation or as a part of other compound words, the following 14 peculiarities of conceptualization of the lexeme *heart* have been counted: 1) generosity and kindness; 2) enthusiasm; 3) lack of desire and enthusiasm; 4) feeling of fear and excitement; 5) uneasiness and worry; 6) cruelty; 7) sincerity; 8) insincerity, 9) memory; 10) love and affection, 11) center, 12) body organ; 13) person’s true nature; 14) energy and pace of life. The following results are illustrated in Figure 1 “*Peculiarities of conceptualization of the lexeme heart*”

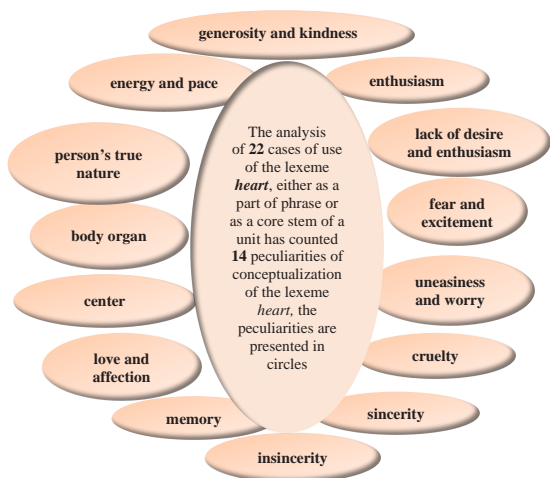

Fig. 1. “Peculiarities of conceptualization of the lexeme heart”

The next step of the research is to reveal the peculiarities of conceptualization of the lexeme *soul*. First of all, it should be stated that the lexeme *soul* has been used 8 times in the novel. To be more precise, there are 6 examples of the lexeme *soul* used in the novel as a separate lexical element and two more cases when the lexeme *soul* is used as a stem of a compound noun **soul-searching** and a root of a derivative **soulless**. Thus, it should be noted that the novel counts 8 different examples of the use of the lexeme *soul* which allows to analyze the peculiarities of conceptualization of the lexeme *soul*.

The derivative **soulless** is formed from the root of the lexeme *soul* with the suffix *less* which indicates absence or lack of something. The derivative **soulless** is used to describe lacking in sensitivity or nobility of a person or lacking any humanizing qualities [2; 8]. Thus, the lexeme **soulless**, used in the following example, conceptualizes cruelty and insensitivity of a creature or a human being: “... *forced to experience agonizing pleasures by a trio of soulless pixies.*” [1, p. 68].

To continue, a compound noun **soul-searching**, formed by combining two stems *soul* and *searching*, refers to a long and careful examination of human’s thoughts and feelings to make a difficult moral decision or understand what is wrong [10]: “*A decision not taken without much soul-searching and thought and anguish, but blah. She would always love him very much.*” [1, p. 44]. Thus, the compound lexeme **soul-searching** implies that *soul* as a conceptual notion reflects the part of a human being that is not physical and that contains their character, thoughts and feelings. Moreover, it is important to mention that other 6 revealed cases of the lexeme *soul* used in the novel demonstrate the conceptual meaning of non-physical but spiritual essence of a physical human’s body that represents certain character traits of a person both positive as in the given extract “*Monuments to the soul’s magnificence, they were called in the game.*” [1, p. 59] and negative as in this example: “*What right does he have to foist his pustulant, cankered self and soul upon these innocent creatures?*” [1, p. 131] and certain feelings as in the following two extracts: “*It must have got tired of the soul’s constant nagging and whining and the anxiety-driven intellectual web-spinning of the mind...*” [1, p. 64]; “... *wouldn’t sell their house, their gated retirement villa, their kids, and their soul to get a second kick at the sexual can?*” [39] In addition, person’s *soul* is considered to be a spiritual part of a human being that is able to encompass and experience deep feelings and emotions and is believed to continue its existence in some form after the physical death

of a body: “But human beings hope they can stick their *souls* into someone else, some new version of themselves, and live on forever.” [1, p. 90].

What is more, another example emphasizes that the lexeme *soul* implies more to senses, feelings and emotions rather than rational calculations as a human's nature implicates the subdivision into the *mind* and *soul* as in the following extract: “Snowman thinks; after having ditched its old travelling companions, the *mind* and the *soul*, for whom it had once been considered a mere corrupt vessel or else a puppet acting out their dramas for them, or else bad company, leading the other two astray.” [1, p. 64].

Thus, according to the conducted analysis, it can be emphasized that eight studied instances of the use of the lexeme *soul* in the text of the novel allow to single out one main conceptual meaning that is nonphysical part of a human being as 7 out of 8 cases of use of the lexeme *soul* refer to the *soul* as an invisible part of a human which encompasses different feelings and emotions. However, it should be also mentioned that the use of a derivative *soulless* is one example out of eight which reveals a conceptual meaning of cruelty of a person or a creature which does not have this non-physical essence which is responsible for keeping all the feelings. The results of conceptualization of the lexeme *soul* are illustrated in Figure 2 “Peculiarities of conceptualization of the lexeme *soul*”

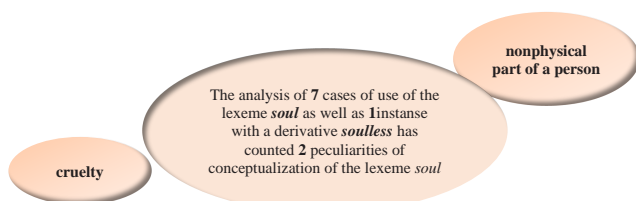

Fig. 2 “Peculiarities of conceptualization of the lexeme *soul*”

Conclusions and prospects of further research. Having analyzed all 22 instances of use of the lexeme *heart* in the novel as a separate lexical unit, as a component of a phrase or word combination, as a derivative and as a compound noun, 14 peculiarities of conceptualization of the lexeme *heart* have been counted: 1) generosity

and kindness; 2) enthusiasm; 3) lack of desire and enthusiasm; 4) feeling of fear and excitement; 5) uneasiness and worry; 6) cruelty; 7) sincerity; 8) insincerity, 9) memory; 10) love and affection, 11) center; 12) body organ; 13) person's true nature; 14) energy and pace of life, whereas the lexeme *soul* alongside with its derivative *soulless* counts 2 main conceptual meanings: 1) nonphysical part of a human being; 2) cruelty of a living being.

So, to sum up, the lexeme *heart* conveys 14 conceptual meanings in comparison with the lexeme *soul* which counts only 2 conceptual meanings in the novel “*Oryx and Crake*” written by Margaret Atwood [1]. These results have been influenced by several factors; firstly, the number of times the lexeme *heart* and the lexeme *soul* are used in the novel is drastically different, as there are 22 instances of the use of the lexeme *heart* and 8 cases of the use of the lexeme *soul*, secondly all the examples of the lexeme *heart* implemented in the novel have been studied and, as it has already been stated in the introduction paragraph, they include: 1 derivative from the lexeme *heart*, 2 cases of use of the lexeme *heart* as a separate lexical unit, 3 word combinations with the lexeme *heart*, 7 compounds formed of two or more stems, including the lexeme *heart* and 9 phraseological units (phrases) with the lexeme *heart* out of 22 lexical elements, whereas the lexeme *soul* in 7 out of 8 instances has been analyzed as a separate lexeme and only one derivative *soulless* has been researched, thus, the stems, suffixes and collocations tend to incorporate additional tints of meanings that has undoubtedly influenced the number of revealed conceptual meanings of the lexemes under research.

To conclude, some of the reasons of this huge difference in number of the revealed conceptual meanings of both lexemes used in the novel can be explained by the uneven number of examples with the lexeme *heart* and the lexeme *soul* revealed and analyzed in the text and the specificity of the genre of the novel and author's own choice of lexical units to reveal concepts in the story. Thus, this topic requires further researches of other novels and other authors to reveal more peculiarities of conceptualization of the lexemes *heart* and *soul*.

Bibliography:

1. Atwood, M. *Oryx and Crake*, 2003. 291 p. URL: <https://yes-pdf.com/electronic-book/3446> (accessed date: 23.12.23).
2. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (accessed date: 23.12.23).
3. Collins English Dictionary. URL: (accessed date: 23.12.23).
4. Guardian. The 100 best books of the 21st century. 2019. URL: <https://www.theguardian.com/books/2019/sep/21/best-books-of-the-21st-century> (accessed date: 23.12.23).

5. Jiang Canzhong, Yang Kun. Concepts and Conceptualization from: The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics: Routledge, 2021 URL: <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781351034708-18.13.12.2023>
6. Langacker R. W. Cognitive Grammar: A basic introduction. Oxford: Oxford University Press, 2008. 573 p.
7. Langacker R. W. Essentials of Cognitive Grammar. Oxford: Oxford University Press, 2013. 250 p.
8. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/> (accessed date: 23.12.23).
9. Macmillan Dictionary. URL: (accessed date: 23.12.23).
10. Oxford English Dictionary. URL: <https://www.lexico.com/definition/> (accessed date: 23.12.23).
11. Wen Xu., Taylor John R. The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics. New York: Routledge, 2021. 792 p.

References:

1. Atwood, M. (2003). Oryx and Crake. [Internet resource] Retrieved from <https://yes-pdf.com/electronic-book/3446> (accessed date: 23.12.23).
2. Cambridge Dictionary. (n.d.) Citation. In dictionary.cambridge.org. Retrieved from <https://dictionary.cambridge.org/> (accessed date: 23.12.23).
3. Collins English Dictionary. (n.d.) Citation. In [collinsdictionary.com/](https://www.collinsdictionary.com/). Retrieved from <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/> (accessed date: 23.12.23).
4. Guardian, (2019). The 100 best books of the 21st century. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/books/2019/sep/21/best-books-of-the-21st-century> (accessed date: 23.12.23).
5. Jiang Canzhong & Yang Kun. (2021). Concepts and Conceptualization from: The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics Routledge. Retrieved from: <https://www.routledgehandbooks.com/doi/10.4324/9781351034708-18>
6. Langacker, R. W. (2008). Cognitive Grammar: A basic introduction. Oxford: Oxford University Press.
7. Langacker, R. W. (2013). Essentials of Cognitive Grammar. Oxford: Oxford University Press.
8. Longman Dictionary of Contemporary English. (n.d.) Citation. In <https://www.ldoceonline.com/>. Retrieved from <https://www.ldoceonline.com/dictionary/> (accessed date: 23.12.23).
9. Macmillan Dictionary. (n.d.) Citation. In [macmillandictionary.com](https://www.macmillandictionary.com/). Retrieved from <https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/> (accessed date: 23.12.23).
10. Oxford English Dictionary. (n.d.) Citation. In [lexico.com/definition](https://www.lexico.com/definition/). Retrieved from <https://www.lexico.com/definition/> (accessed date: 23.12.23).
11. Wen, Xu, & Taylor, John R. (2021). The Routledge Handbook of Cognitive Linguistics. New York: Routledge.

УДК 811.161.2'367.335

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.5>**Наталія РУЛА**

кандидатка філологічних наук, Бердянський державний педагогічний університет, вул. Шмідта, 4, Бердянськ, Україна, 71100
ORCID: 0000-0002-1004-5603

Анжеліка ШУЛЬЖЕНКО

кандидатка філологічних наук, Бердянський державний педагогічний університет, вул. Шмідта, 4, Бердянськ, Запорізька обл., Україна, 71100
ORCID: 0000-0003-4767-8049

Nataliya RULA

Candidate of Philological Sciences, Berdiansk State Pedagogical University, 4, Schmidt St, Berdiansk, Ukraine, 71100
ORCID: 0000-0002-1004-5603

Anzhelika SHULZHENKO

Candidate of Philological Sciences, Berdiansk State Pedagogical University, 4, Schmidt St, Berdiansk, Ukraine, 71100
ORCID: 0000-0003-4767-8049

СЕМАНТИКО-СИНТАКСИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ СКЛАДНОСУРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

SEMANTIC AND SYNTACTIC TYPOLOGY OF ASYNDETTIC COMPOUND SENTENCES IN MODERN UKRAINIAN

Місце складних безсполучникових конструкцій є одним із найпроблематичніших в українському мовознавстві Мета статті – проаналізувати формально-граматичну організацію та семантику безсполучникових складносурядних речень, виокремити семантико-синтаксичні різновиди досліджуваних конструкцій із опертям на засадничі принципи функційно-категорійної граматики. Методологія дослідження складносурядних структур у сучасній українській мові, зумовлена метою та завданнями, ґрунтована на поєднанні методів і принципів загальнонаукового та спеціально-лінгвістичного аналізу. Аналіз розглянутих синтаксичних одиниць здійснено з позицій функційно-категорійної граматики. У статті обґрунтовано зарахування деяких безсполучникових конструкцій до складносурядних з огляду на необов'язковість сполучника як формального елемента досліджуваних структур, оскільки, крім граматичного зв'язку, наявні ще семантичний та комунікативний чинники поєднання предикативних частин в одну структуру. На основі зібраного та проаналізованого фактичного матеріалу засвідчено розширення змістового кола безсполучникових складносурядних речень та зарахування до них інших семантичних різновидів, окрім згаданих у граматичних розвідках конструкцій із відношенням одночасності та послідовності дій, процесів, станів. Виокремлено власне-темпоральні, перелічувальні, зіставно-протиставні, заперечні, наслідкові, обмежувальні, приєднувальні речення та конструкції зі значенням сумісності дій. Схарактеризовано роль лексичних конкретизаторів у диференціації семантики досліджуваних структур: тому, через це (те), унаслідок (внаслідок), від цього (того), завдяки, у зв'язку з, на підставі, на основі (семантика наслідку); тільки, лише (семантика обмеження); зокрема, навіть, особливо, принаймні, точніше, у такому разі (семантика приєднання).

Ключові слова: категорія сурядності, безсполучникове складносурядне речення, семантико-синтаксичний різновид речення, семантико-синтаксична взаємозалежність, формально-граматична взаємозалежність.

The place of complex asyndetic constructions is one of the most problematic in Ukrainian linguistics. The purpose of the article is to analyze the formal-grammatical organization and semantics of asyndetic compound sentence, to single out the semantic and syntactic varieties of the studied constructions based on the basic principles of functional-categorical grammar. The methodology of research of compound constructions in the modern Ukrainian language was conditioned by the purpose and tasks and was based on the combination of the methods and principles of general scientific and special linguistic analysis. The analysis of the examined syntactic units was carried out from the standpoint of functional and categorical grammar. The article substantiates the inclusion of some asyndetic constructions in compound ones, taking into account the optional character of a conjunction as a formal element of the studied structures since, besides a grammatical connection, there are also semantic and communicative

factors of connecting predicative parts into one structure. Based on the collected and analyzed factual material, the expansion of the substantive circle of asyndetic compound sentences was confirmed as well as the addition to them of the other semantic varieties, apart from those mentioned in the grammatical studies of constructions with the relationship of simultaneity and sequence of actions, processes and states. The temporal sentences proper; enumerative, juxtapositional contrasting, negative, causal, restrictive, adjoining sentences and constructions with the meaning of simultaneousness of actions were singled out. The role of lexical concretizing words in differentiation of the semantics of the studied structures was characterized: *тому, через це (me), унаслідок (внаслідок), від цього (того), завдяки, у зв'язку з, на підставі, на основі (the semantics of consequence); тільки, лише (the semantics of restriction); зокрема, навіть, особливо, принаймні, точніше, у такому разі (the semantics of adjoining).*

Key words: category of coordination, asyndetic compound sentence, semantic and syntactic variant of a sentence, semantic and syntactic interdependence, formal and grammatical interdependence.

Актуальність проблеми. Загалом місце складних безсполучникових конструкцій є одним із найпроблематичніших у мовознавстві. До середини ХХ сторіччя безсполучникові складні речення взагалі не виокремлювали серед складносурядних і складнопідрядних та розглядали як варіанти сполучникових. Пізніше думки вчених щодо цих конструкцій розділилися.

Визначення мети дослідження. Мета статті – проаналізувати формально-граматичну організацію та семантику безсполучникових складносурядних речень, виокремити семантико-синтаксичні різновиди досліджуваних конструкцій із опертям на засадничі принципи функційно-категорійної граматики. Дослідження виконано із застосуванням методів і принципів загальнонаукового та спеціально-лінгвістичного аналізу: методу спостереження; описового з притаманними йому прийомами зовнішньої та внутрішньої інтерпретації; методу зіставлення; структурного методу, що передбачав дистрибутивний, компонентний аналіз, а також аналіз за безпосередніми складниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підхід до безсполучникових структур як самостійного типу складних речень довго панував у шкільній та вишівській практиці. Так, мовознавиця А. Бронська вважає вмотивованим поділ усіх безсполучникових речень на прогнозовані (з прогнозованим другим компонентом) і непрогнозовані (з непрогнозованим другим компонентом) [1, с. 553]. У самостійності безсполучникових конструкцій як типу переконаний і С. Дорошенко, який виділяє конструкції з однофункційними та різнофункційними предикативними частинами [3, с. 544]. Деякі мовознавці взагалі називають досліджувані конструкції текстовими утвореннями, тобто складними безсполучниковими комунікатами [4, с. 632].

Підтримуємо думку тих дослідників, які вважають, що сполучники не є обов'язковим формальним елементом складносурядних речень, оскільки, крім граматичного зв'язку, наявний ще семантичний та комунікативний. Безсполучникові конструкції представляють

усі чотири типи складних речень, виокремлених за принципами функційно-категорійної граматики І. Вихованцем: складносурядні, складнопідрядні, з недиференційованим синтаксичним зв'язком та зі взаємозалежними частинами [2]. Такі самі погляди на досліджувані структури сучасної української мови висловлюють Р. Христіанінова [8], К. Шульжук [10] тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізований фактичний матеріал засвідчує розширення змістового кола безсполучникових складносурядних речень, зарахування до них інших семантичних різновидів, окрім уже згаданих у граматичних розвідках конструкцій із відношенням одночасності, послідовності дій, процесів, станів [2, с. 304–306; 5, с. 179, 224; 6, с. 170], зіставно-протиставних конструкцій [6, с. 171]. До безсполучникових складносурядних речень можна зарахувати й такі, у яких чітко виражені відношення сумісності дій, протиставні, обмежувальні, наслідкові, приєднувальні. Слідом за Р. Христіаніною [9], із певним розширенням її класифікації, із-поміж досліджуваних складносурядних конструкцій виділяємо кілька різновидів.

1. Речення з власне-темпоральною семантикою є найпоширенішим різновид із-поміж інших складносурядних безсполучникових; вони виявляють найвищий ступінь семантичної однотипності [2, с. 305]. Ситуації, що відбуваються одночасно або послідовно, поєднані мовцем у цілісну картину, а предикативні частини формально взаємозалежні: *Страх б'ється в її грудях, сльози заливають очі...* (Юрій Винничук); *Починалися дощі, вокзал стояв напівпорожній, на перонах за день не встигав прогрітись асфальт* (Сергій Жадан) – предикативні частини репрезентують характеристики стану особи або докільця, яким властива часова симетрія; *Михайлові допомогли підвестися з землі, хтось обтер кров з його скроні* (Олесь Бердник) – ситуації, про які йдеться в предикативних частинах синтаксичної структури, реалізовані послідовно.

Власне-темпоральні конструкції набагато легше розділити на кілька простих речень

порівняно зі сполучниковими, оскільки предикативні частини такої структури поєднані лише спільним часовим планом: *Замок був оповитий темрявою, сад дихав, мов великий кошлатий звір, трава була волога від роси* (Ірен Роздобудько) → *Замок був оповитий темрявою. Сад дихав, мов великий кошлатий звір. Трава була волога від роси.* Іноді складники досліджуваного різновиду можуть перебувати в тісному взаємозв'язку. “Злитість безсполучникової конструкції зростає, якщо предикативні частини, об'єднані відношеннями переліку, мають спільний компонент – найчастіше детермінант або навіть підрядну частину” [9, с. 265]. Спільний для всіх предикативних частин детермінант завжди стоїть у препозиції: *У траві тріщали коники, блимали барвисті метелики і дзижчали скрекотливі бабки* (Юрій Винничук). Рідко детермінант може повторюватись у кожній предикативній частині безсполучникової структури: *Там катастрофа, там теракт, там вибух метану* (Ліна Костенко).

2. Речення із семантикою перелічування мають присудки, виражені дієсловами умовного чи наказового способу. Семантику гіпотетичності мають безсполучникові структури з переліком імовірних явищ, процесів або станів. Мовець може вказувати чи не вказувати на умови, за яких події, явища могли б відбутися: *Він хотів би оселитись у рибалок в Соколиному, він охоче поплавав би з ними на ихуні по морю* (Микола Трублаїні) – автор повідомлення не зазначає умову, яка б уможливила бажані для нього дії; *Без її любові – ото була б порожнеча, ото був би крах!* (Олесь Гончар) – мовець акцентує на умові, за якої відбулися б зазначені в висловлюванні події.

Предикативні частини складносурядних безсполучникових конструкцій із семантикою волевиявлення містять пропозицію, побажання, застереження, вимогу, наказ, погрозу мовця, пов'язані з виконанням або невиконанням певних дій, набуття певних станів. Дії, які бажані для автора повідомлення, можуть виконувати як ті, хто безпосередньо бере участь у спілкуванні, так і ті, хто не є учасниками мовленнєвого акту: *Хай над нами в нестямі вітрила пливуть зволожнілі, Хай над нами в нестямі гойдається дзвін голубий* (Василь Стус); *Нехай святиться Ім'я Твоє, нехай прийде Царство Твоє, нехай буде воля Твоя, як на небі, так і на землі* (Біблія).

Безсполучникові конструкції із семантикою питальності також зараховуємо до складносурядних перелічувальних. Предикативні частини таких структур мають будову простих питальних речень: *Чи є в цьому тексті*

метафори і порівняння, чи правильно побудовані речення? (Ірен Роздобудько); *Нащо мені галактики, нащо мені дивовижні форми інших світів, далекі химерні істоти, велетенські планети, страшні квазари, безодні молочних шляхів?* (Олесь Бердник).

3. У реченнях зі значенням сумісності дій (термін С. Дорошенка) предикативні частини поєднані одним предметом думки: *Посольською “Волгою” вони підїхали до високої новітньої споруди, швидкісний ліфт вмить викинув їх на дванадцятій чи то на п'ятнадцятій поверх; вони пройшли довжезним коридором, наповненим сяйвом пластику, алюмінію й скла* (Павло Загребельний). Такі безсполучникові конструкції не завжди допускають уставлення сурядних сполучників, проте граматична рівноправність їхніх компонентів безперечна [9, с. 269–270].

Перша предикативна частина таких складносурядних конструкцій зазвичай містить узагальнену тему повідомлення, а вже наступні – конкретизацію цієї теми. *А на столі високого поліцейського чина протяг ворухив купку газет, кожна з них нагадувала про сьогоднішню дату – 20 серпня 1904 року* (Олесь Ілчченко). Іноді всі предикативні частини перебувають на одному рівні з погляду важливості поданої інформації: *Він увесь вік стояв на колінах, він спить, у нього препакудний менталітет, у нього жахлива історія, яку не можна читати без брому, у нього продажна інтелігенція, у нього немає еліти, він роздав своїх геніїв у сусідні культури, а сам сидить яко наг, яко благ, неконкурентноспроможний* (Ліна Костенко).

Предмет думки, який поєднує предикативні частини, найчастіше виражений іменником у першому структурному компоненті та анафоричними займенниками в наступних: *Ближче до вершини з тих пролисин остаточно сходила рослинність, вони ширшали й зливалися, оголюючи неприступну крайку гірського хребта* (Макс Кідрук). Іноді в усіх предикативних частинах уживають тільки займенники: *Життя гнуздає тебе, хтось дає тобі до рота вудила, ти вдячно затискаєш їх у щелепах і час від часу жуєш, мов гумку, на очах – чудові “сонцезахисні” шори, у вухах – навушники, в яких лунає “цоб-цабе”* (Ірен Роздобудько). Іноді в наступних предикативних частинах використовують іменники, які поєднані асоціативно або стосуються характеристик предмета з першої частини: *З міста долинули дзвони, їхня музика горувала над будь-якою іншою, потоки звуків розливалися надокружж, вриваючись у шелест буків і плюскіт річки, просвітлюючи простір і роблячи*

гострішими всі барви і запахи (Юрій Винничук). Рідко безсполучникові синтаксичні структури можуть мати ідентичні підмети, найчастіше виражені займенниками: **Ми одружилися, ми побралися, ми обрали одне одного** (Ліна Костенко); **Я не залишу ваші душі в спокої, я заллю їх формаліном і виставлю на загальний огляд і осуд** (Сергій Жадан); рідше – іменниками: **Алкоголь робить тебе похмурим і непоступливим, алкоголь заряджає тебе на тривалу позиційну боротьбу** (Сергій Жадан).

4. Речення із семантикою заперечення передають прагнення мовця спростувати, заперечити певну інформацію чи існування якогось явища, дії. Більшість мовознавців основним засобом вираження заперечення вважають заперечну частку *не*, функціонування якої в препозиції до будь-якого члена речення автоматично робить синтаксичну структуру загальнозаперечною або частковозаперечною [7, с. 193]. Категорію заперечення реалізують і заперечні слова: заперечно-узагальнювальні займенникові іменники: *ніхто, ніщо, нікого, нічого*; заперечно-узагальнювальні займенникові прикметники: *ніякий, нічий, нікотрий*; заперечний займенниковий числівник *ніскільки*; заперечно-узагальнювальні займенникові прислівники: *ніяк, ніде, нікуди, нізвідки, нізвідкіля, ніколи, нізащо, нінащо*; заперечний предикатив *немає*. Перераховані слова, на думку Н. Озерової, функціонують у заперечних реченнях [7, с. 193].

Заперечна частка *не*, заперечні слова реалізують відповідно заперечний зміст у безсполучниковому складносурядному реченні, за умови, що заперечні лексеми представлені в обох структурних компонентах: **Ніхто не прийде їм на допомогу, про них навіть нікого не повідомлять** (Микола Трублаїні); **Сюди, в лісові нетрі, ворог ніколи не показував носа, більшовики навіть великими силами не заходили в незнайому їм глушину...** (Василь Шкляр); **Ніколи не заплаче рідна ненька, не затужить кохана дівчина** (Василь Шкляр).

5. У реченнях зі значенням наслідку перший предикативний компонент містить інформацію про подію, яка спричинила іншу подію або набуття певного стану, про які йдеться в наступній частині, приєднаній сполучною паузою. Сюди зараховуємо тільки такі конструкції, які мають експлікатори наслідку (за визначенням І. Вихованця, граматицізовані елементи [2, с. 309]): *тому, через це (те), унаслідок (внаслідок), від цього (того), завдяки, у зв'язку з, на підставі, на основі* тощо: **Цукор був другою валютою після солі, тому ця ватага одразу видалася їм підозрілою** (Василь Шкляр); **Про цю недо-**

віру вона не раз казала дітям, через це в них виникали запеклі суперечки й навіть сварки (Юрій Мушкетик); **Вода у ямі досягала деяких пучків ісландського моху і геть розмочила їх, від цього мох став бруднозелений і драглистий, окремі обриси аж розлазилися, від нього по воді вилися стяжки бурого настою, поступово осідаючи і розчиняючись у дальших пластах води** (Тарас Прохасько). Мовець може бути не завжди впевнений у тому, що саме подія привела до отриманого наслідку. Така невпевненість виражена в безсполучниковому реченні за допомогою лексем *може, можливо, мабуть*: **Вмів усе дістати, скрізь залагодити, може, через це з маленької заздрості Ірина Михайлівна трошки його недолюбувала** (Юрій Мушкетик).

6. У реченнях із обмежувальним значенням ситуація в другій предикативній частині спростовує абсолютність ситуації в першій. Конкретизаторами такої семантики є граматицізовані елементи *тільки, лише (лиш)*. Обмеження може мати стосунок до стану чи зовнішнього вигляду, дії, кількісної чи якісної характеристики, часопростору: **Сон у мене нормальний, руки не сіпаються, тільки відчую якийсь неспокій, ніби якісь фантомні болі душі** (Ліна Костенко); **Голови й постаті їхні щетиною вкрились, і рохкати всі по-свинячому стали, лиш розум, що й був, залишився** (Євген Пашковський); **Деякий час на шляху куреня було вільно, лише врядигоди назустріч вискакували невеличкі большевицькі роз'їзди...** (Василь Шкляр); **Ніде не видно жодної людини, жодного прихожанина, тільки на амвоні перед царськими воротами стояв священик...** (Василь Шкляр); **Піски білі, ніким не ходжені, тільки слід пташиних лапок лежить уздовж берегів візерунками** (Олесь Гончар); **Дехто з них заснув у хліві на сіні, хтось захропів під припічком, лише командир кавполку Аралов, виставивши охорону, спав у теплій постелі** (Василь Шкляр).

Обмежувальні безсполучникові конструкції зазвичай мають бінарну структуру: **Там не було жодної речі, лише підлога, стіни і стеля з лампочкою над дверима** (Микола Трублаїні). Іноді обмежувальний компонент складається з декількох частин, які передають рівнозначні між собою ситуації в обмеженні іншої ситуації в препозиції: **Біла якась вона зробилась, тільки трошки краски по щоках розливалось та губоньки аліли** (Пантелеймон Куліш).

Особливістю обмежувальних безсполучникових речень є одночасність зазначених ситуацій: **Він уже мало що розуміє, тільки руки, наче заведені, все-таки вперто розгортають воду** (Микола Трублаїні); **Так мені**

чогось зробилося, що я знов заспівав наш славень, **лиш** замість “Ще не вмерла ...” співав “Вже воскресла...” (Василь Шкляр).

7. У реченнях із семантикою зіставлення або протиставлення йдеться про дві ситуації, що різняться між собою. С. Дорошенко слушно зазначає, що динаміка зіставлення і протиставлення відчутніша в безсполучниковому вираженні, ніж у сполучниковому [3, с. 544].

У зіставних структурах безсполучниковим зв'язком поєднані події, явища, стани, які не протидіють одне одному: *Лідка вертиться по хаті, як бджола по леваді, Дарка приводить до порядку своє довге, бунтівниче волосся* (Ірина Вільде); *Дружина спить, я дивлюся у стелю* (Ліна Костенко); *Вчителька захворіла, інша, що могла би вийти на заміну, сиділа вдома з хворою дитиною...* (Макс Кідрук). Досить рідко може допускатися поєднання більше двох предикативних частин; остання зазвичай приєднана зіставним сполучником *а*: *Петро був геть задиханий, поліціант – знервований, а фельдшер – сонний* (Леся Демська).

У протиставних безсполучникових реченнях наявний взаємозв'язок контрастних подій, станів, фактів. Протиставна семантика чітко виражена за поєднання двох предикативних компонентів, один із яких містить заперечення, а інший – ствердження: *То не я провалився, хтось інший* (Василь Шкляр); *То не яблуна була, то було фігове дерево, смоківниця* (Василь Шкляр); *Я не була спокійною – я була заляканою* (Наталка Шевченко).

Протиставна семантика виражена також і через наявність у структурних компонентах безсполучникової конструкції лексичних чи контекстуальних антонімів: *Рух очищає, безрух убиває* (Юрій Винничук); *Улітку це зручніше, узимку це небезпечно* (Сергій Жадан).

8. Речення з семантикою приєднання є специфічними з погляду оформлення незалежної предикації. Другу предикативну частину безсполучникової конструкції, яка містить додаткову інформацію до вже сказаного, мовець формує безпосередньо в момент мовлення. Саме цей факт впливає на кількість компонентів синтаксичної структури, оскільки автор повідомлення в процесі визначає, скільки саме приєднаних складників необхідно для досягнення його комунікативної мети. Найчастіше приєднувальна безсполучникова конструкція є біномом: *Герої були молоді, красиві, особливо героїня – цвах усієї програми* (Василь Шкляр).

Оскільки в безсполучникових структурах за семантику приєднання повністю відпо-

відає лексичне наповнення предикативних складників, то частотним явищем у сучасній українській мові є використання мовцем граматикалізованих елементів, що виконують роль конкретизаторів змісту та комунікативного наміру того, хто говорить: *А крайніми станемо ми, зокрема ти з своїм велосипедом, притуленим до стіни театру* (Євген Пашковський); *І ніхто їх не перевіряє, навіть механізмів таких нема* (Ліна Костенко); *Першою прибилась молодіж; особливо щось силувався проректи свинопасного вигляду молодик із вухами, як старі магнітофонні бобіни, і ротом, немов перископ, роззявленим на всеньку* (Євген Пашковський); *Мабуть, то найкраща Стахова робота, принаймні досить однієї такої картини, щоб вважатись художником* (Василь Шкляр); *Юстина була масажисткою, точніше, зараз вона вже була співвласницею одного з масажних салонів на центральній вулиці міста* (Наталка Сняданко); *У синтаксисі модель нерідко визначається одночасно як одиниця мови і мовлення, у такому разі за кожним реченням стоїть мовна, а не власне мовленнєва сутність* (К. Шульжук). Семантику приєднання може надавати всій безсполучниковій структурі й предикативна частина без згаданих вище лексичних конкретизаторів, коли вона містить доповнення, пояснення, уточнення, деталізацію стосовно інформації в препозиції: *Будівничого тішила сім'я, додавали наснаги й невеликі, проте постійні замовлення* (Олесь Ільченко).

Приєднувана предикативна частина містить додаткову інформацію, уточнення як щодо окремого слова в першій предикативній частині, так і всього компонента в препозиції: *Вино, винниці (тобто виноградники) й виноградна часто з'являються у повчаннях Христа, зокрема винниця часто символізує Царство Боже* (Марія Матіос) – друга предикативна частина містить додаткові зауваження щодо лексеми *винниця*; *Наука може «до всього докопатися», навіть золото, мовляв, з морської води добувають* (Микола Трублаїні) – приєднувана предикативна частина загалом доповнює компонент в препозиції.

Висновки і пропозиції. Безсполучникові складносурядні речення утворюють периферійну зону досліджуваних структур і розпадаються на кілька семантичних підгруп: власне-темпоральні, перелічувальні, зіставно-протиставні, заперечні, наслідкові, обмежувальні, приєднувальні, конструкції зі значенням сумісності дій. За характеристиками безсполучникові речення схожі зі своїми сполучниковими відповідниками,

проте змістові відношення передані винятково через лексичний склад предикативних частин. Деяка семантика диференційована завдяки використаним конкретизаторам: *тому, через це (те), унаслідок (внаслідок), від*

цього (того), завдяки, у зв'язку з, на підставі, на основі (семантика наслідку); тільки, лише (семантика обмеження); зокрема, навіть, особливо, принаймні, точніше, у такому разі (семантика приєднання).

Література:

1. Бронська А. А. Про синтаксичні відношення у безсполучникових складних реченнях. *Український синтаксис: навч.-практ. комплекс* / А. П. Загнітко, М. О. Вівтонів, Л. В. Сегін. 2-ге вид., доповн. Донецьк–Слов'янськ: ДонНУ, 2011. С. 551–560.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підручник. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
3. Дорошенко С. І. Безсполучникові складні речення. *Український синтаксис: навчально-практичний комплекс* / А. П. Загнітко, М. О. Вівтонів, Л. В. Сегін. 2-ге вид., доповн. Донецьк–Слов'янськ: ДонНУ, 2011. С. 543–550.
4. Слинько І. І., Гуїванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: проблемні питання. Київ: Вища шк., 1994. 670 с.
5. Сучасна українська мова: Синтаксис: підручник / А. К. Мойсієнко, І. М. Арібжанова, В. В. Коломийцева та ін.; за ред. А. К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2013. 238 с.
6. Сучасна українська мова. Синтаксис: підручник / За ред. О. Д. Пономаріва. Київ: Либідь, 1994. 256 с.
7. Українська мова: енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П. та ін. 2-ге вид, випр. і доп. Київ: Вид-во “Укр. енцикл.” ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
8. Христіанінова Р. О. Лінгвістичний статус безсполучникових складних утворень. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2014. Т. 164. С. 33–38.
9. Христіанінова Р. О. Семантико-синтаксичні різновиди безсполучникових складносурядних речень у сучасній українській мові. *Типологія та функції мовних одиниць: наук. журн. / редкол.: Н. М. Костусяк (гол. ред.) та ін.; Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2014. № 1. С. 263–274.
10. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

References:

1. Bronska, A. A. (2011). Pro syntaksychni vidnoshennia u bezspoluchnykovykh skladnykh rechenniakh [On syntactic relations in non-conjunctive complex sentences]. *Ukrainskyi syntaksys. Donetsk–Sloviansk: DonNU*. 551–560 [in Ukrainian].
2. Doroshenko, S. I. (2011). Bezspoluchnykovi skladni rechennia [Compound sentences without conjunctions]. *Ukrainskyi syntaksys. Donetsk–Sloviansk: DonNU*. 543–550 [in Ukrainian].
3. Vykhovanets, I. R. (1993). *Hramatyka ukrainskoi movy: Syntaksys [Ukrainian Grammar: Syntax]*. Kyiv: Lybid. 368 s. [in Ukrainian].
4. Slynyko, I. I. (Ed.). (1994). *Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: problemni pytannia [Syntax of Modern Ukrainian Language: Problematic Questions]*. Kyiv: Vyshcha shkola. 670 s. [in Ukrainian].
5. Moisiienko, A. K. (Ed.). (2013). *Suchasna ukrainska mova: Syntaksys: pidruchnyk [Modern Ukrainian language. Syntax]*. Kyiv: Znannia. 238 s. [in Ukrainian].
6. Ponomariv, O. D. (Ed.). (1994). *Suchasna ukrainska mova: Syntaksys: pidruchnyk [Modern Ukrainian language. Syntax]*. Kyiv: Lybid, 256 s. [in Ukrainian].
7. Rusanivskiy, V. M., Taranenko, O. O., Ziabliuk, M. P. ta in. (Ed.). (2004). *Ukrainska mova: entsyklopediia [Ukrainian language]*. Kyiv: Vyd-vo “Ukr. entsykl.” im. M. P. Bazhana. 824 s. [in Ukrainian].
8. Khrystianinova, R. O. (2014). *Linhvistychnyi status bezspoluchnykovykh skladnykh utvoren [Linguistic status of adverbial complex formations]*. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky*. 164. S. 33–38 [in Ukrainian].
9. Khrystianinova, R. O. (2014). *Semantyko-syntaksychniriznovydy bezspoluchnykovykh skladnosuriadnykh rechen u suchasni ukrainskii movi [Semantic and Syntactic Varieties of Asyndetic Compound Sentences in Modern Ukrainian Language]*. *Typolohiia ta funktsii movnykh odynyts (Types and functions of language units)*, 1, 263–274 [in Ukrainian].
10. Shulzhuk, K. F. (2004). *Syntax of Ukrainian Language [Syntax of the Ukrainian language]*. Kyiv: Akademiia. 408 s. [in Ukrainian].

УДК 82-92:82.09

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.6>**Ольга ТРЕБИК**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу, ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, Київ, Україна, 03039

ORCID: 0000-0003-4467-9193

Роман ТКАЧЕНКО

доктор філологічних наук, викладач української літератури, Коледж інженерії, управління та землевпорядкування Національного авіаційного університету, вул. Метробудівська, 5а, Київ, 03039

ORCID: 0000-0003-3122-3250

Olha TREBYK

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at English Philology and Translation Department, Private Joint-Stock Company «Higher education institution «Interregional Academy of Personnel Management», 2, Frometivska St, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0003-4467-9193

Roman TKACHENKO

Doctor of Philological Sciences, Lecturer of Ukrainian Literature, Professional College of Engineering, Management and Land Management of the National Aviation University, 5a, Metrobudivska St, Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0000-0003-3122-3250

**ПУБЛІЦИСТИЧНІ ТА ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНІ ПРАЦІ
ПАВЛА МАЛЯРА: ПРОВІДНІ ТЕМИ ТА ІДЕЇ****PUBLICISTIC AND LITERARY-CRITICAL WORKS
OF PAVEL MALYAR: KEY THEMES AND IDEAS**

Мета статті полягає в аналізі публіцистичної та літературно-критичної спадщини П. Маляра з метою виявлення основних тем та ідей, які притаманні цьому автору. Науковою новизною є докладний огляд публікацій П. Маляра протягом періоду з 1942 по 1995 роки та їхнього впливу на розвиток української культури.

У тексті аналізується творчість і публіцистика П. Маляра, зосереджуючись на його основних темах та ідеях. Автор виявляє, що центральною для Маляра стала тема відродження української культури, що відображається у його роботах. Окрім цього, в статті зазначається розширення тематики на питання християнства у другій половині 80-х років. Маляр висловлює думку про походження християнства в Україні та підтримує думку про український походження Криму. Усі ці ідеї сприяли формуванню унікального художнього стилю Маляра, який поєднує аналітичність з романтичністю та етнографічну скрупульозність з витонченою естетикою.

Результати аналізу свідчать про те, що панівною темою в публіцистичній діяльності Маляра є відродження української культури. Він підкреслює, що національне відродження передбачає повернення до традицій суверенності людини і нації, а також відновлення духовних корінь українського народу. Важливим є те, що Маляр посилається на творчість Г. Сковороди та Т. Шевченка як символи національної ідентичності, які беруть відліки від авторитету Біблії, античної культури та народної творчості. Ця аналіз показує, що він розглядає українську історію як нерозривну частину історії європейських народів.

У додаток до його акценту на відродженні культури, Маляр також звертає увагу на соціальні та політичні аспекти українського життя. Через свої публікації він висловлював думки щодо важливих проблем суспільства та підкреслював необхідність активної участі громадян у формуванні майбутнього країни. Його творчість стала важливим джерелом відомостей про епоху та соціокультурні тенденції свого часу, а його погляди і ідеї залишаються актуальними й сьогодні, спонукаючи до роздумів та дій.

Висновки статті підкреслюють важливість ролі П. Маляра у відновленні та популяризації української культури. Його публікації відображають власний світогляд, сформований в період діяльності МУРу та застосування УРДП, і вони залишають слід в історії української літератури та культури.

Ключові слова: ідея, літературна критика, модернізм, публіцистика, тема, традиція, християнство.

The purpose of this article is to analyze the publicistic and literary-critical legacy of Pavel Malyar in order to identify the main themes and ideas that characterize this author. The scientific novelty lies in the comprehensive

review of Pavel Malyar's publications from 1942 to 1995 and their influence on the development of Ukrainian culture.

The text analyzes the creativity and journalism of P. Malyar, focusing on his main themes and ideas. The author reveals that the theme of revival of Ukrainian culture, which is reflected in his works, became central for Malyar. In addition, the article notes the expansion of the subject to the question of Christianity in the second half of the 80s. Malyar expresses his opinion about the origin of Christianity in Ukraine and supports the opinion about the Ukrainian origin of Crimea. All these ideas contributed to the formation of Malyar's unique artistic style, which combines analytical with romanticism and ethnographic scrupulousness with sophisticated aesthetics.

The results of the analysis indicate that the predominant theme in Malyar's publicistic work is the revival of Ukrainian culture. He emphasizes that national revival entails a return to the traditions of individual and national sovereignty, as well as the restoration of the spiritual roots of the Ukrainian people. Importantly, Malyar refers to the works of Hryhorii Skovoroda and Taras Shevchenko as symbols of national identity, drawing inspiration from the authority of the Bible, ancient culture, and folk creativity. This analysis demonstrates his view of Ukrainian history as an integral part of the history of European nations.

In addition to his emphasis on cultural revival, Malyar also paid attention to the social and political aspects of Ukrainian life. Through his publications, he expressed opinions on important societal problems and emphasized the need for active participation of citizens in shaping the country's future. His work became an important source of information about the era and socio-cultural trends of his time, and his views and ideas remain relevant today, prompting thought and action.

The conclusions of the article underscore the significance of Pavel Malyar's role in the revival and popularization of Ukrainian culture. His publications reflect his own worldview, shaped during the period of the Ukrainian Liberation Movement and the founding of the Ukrainian Republican Democratic Party, leaving a lasting impact on the history of Ukrainian literature and culture.

Key words: Christianity, idea, literary criticism, modernism, publicistic, theme, tradition.

Дослідження літератури української діаспори фактично розпочалося в Україні після здобуття незалежності. І на цьому полі вже зроблено чимало: окремі публікації, літературні портрети, перевидання текстів, хрестоматії, антології тощо. Але йшлося передовсім про найяскравіші імена, про Євгена Маланюка, Івана Багряного, Уласа Самчука, Юрія Шевельова, Олега Зуєвського, Василя Барку та ін. Утім, знання творчості окремих видатних осіб навряд чи дає адекватне уявлення про загальну картину інтелектуального життя діаспори, її різномірних середовищ, «підводних течій», суперечностей, нюансів. Навіть кілька талановитих сторінок письменників другого чи третього ряду привносять неповторні штрихи в загальну мозаїку літературного життя, слугують вказівкою на нереалізовані паростки творчого потенціалу і прийдешні новації. Адже саме на маргінесах літературного процесу визрівають революційні зміни.

Павло Маляр народився в Миргороді 1910 року, звідси псевдонім Павло Миргородський. 1941 року закінчив Харківський університет, 1967 р. отримав диплом магістра славістики в Сіракузькому університеті (США). Під час окупації працював у газеті «Відродження» («Миргородські вісті»). По війні належав до кола І. Багряного, був членом ЦК УРДП, співзасновником і першим редактором газети «Українські вісті». Надрукував дві збірки оповідань «Щастя» (1947) і «Книжку про те, як живуть легенди» (1978), повість «Хліб» (1954) і роман-трилогію «Золотий дощ» (1965–1967), менш відомі публікації у збірнику «Слово»: драма в трьох новелах «Григорій Сковорода» (1976), уривок

з першої книги історичного роману «Війна» (1983), уривок під назвою «Мати» з повісті «Ранок» (1980), а також десятки публіцистичних, літературознавчих та літературно-критичних статей, наукових рецензій в часописах «Сучасність», «Нові дні», «Наш вік», «Українські вісті», «Український Прометей», «Рідна школа» та ін. 1978 р. разом з Євгеном Федоренком Маляр упорядкував хрестоматію з української літератури ХХ ст., яку через двадцять років у доповненому і розширеному вигляді в чотирьох книгах під назвою «Українське слово» видав в Україні Василь Яременко. Довгий земний шлях Павла Маляра завершився 2005 р. у місті Сіракузи штату Нью-Йорк.

Про цього письменника досі написано небагато. У восьмому томі «Історії української літератури» Юрія Коваліва (у розділі про неореалістів-неотрадиційників) йому відведено одне речення: «Роман-трилогія «Золотий дощ» («Чайка», «Перевесники», «Поема про Улянку», 1965–1975) П. Маляра складається з кількох окремих розділів, об'єднаних спільними персонажами й спільною ідеєю виживання українців за екстремальних обставин, має ознаки хроніки» [5, с. 324]. Найтоншим поціновувачем прози Маляра виявився Юрій Клиновий (Стефаник), зачарований її «незграбною красою» він писав: «Коли йому бракує стилістичної вигладженості й ліричного звуку прози Ю. Яновського, то йому напевно не бракує його глибини» [4, с. 461] або: «Це ж бо густа, насичена по береги змістом і образністю проза, здається одна з «найгустіших» в українській літературі» [4, с. 464]. Крім того, прозу Маляра досліджу-

вали Олена Бровко («Жанрово-структурний елемент новели у прозі Ігоря Костецького та Павла Маляра» [1]) та Марина Дідук («Проблема збереження національної ідентичності у творчості Павла Маляра періоду еміграції»). Заслугує на увагу біографічний нарис «Павло Маляр» Людмили Розсохи та Володимира Джуни [28]. Натомість окремих розвідок, присвячених публіцистичним і літературно-критичним працям Маляра, наскільки нам відомо, не з'являлося.

Значну частину життя Малярові випало бути журналістом. Однак друкувався він нечасто. Бібліографи ще не уклали списку його праць. Тому доведеться обмежитись трьома десятками публікацій, які вдалось розшукати в нетрях Інтернету. Гадаємо, вони є достатньо презентабельними, оскільки містять наскрізні теми та ідеї, що дозволяють скласти уявлення про публіцистику П. Маляра в цілому. Уся вона виразно ділиться на хронологічно нерівні дві частини: воєнну і повоєнну. Використовуючи описово-аналітичний метод, спробуємо вирізнити в ній ключові теми, мотиви та ідеї. Поняття теми беремо широко разом з проблемами, для яких певна тема є «спільним знаменником», тобто йдеться про проблемно-тематичні комплекси.

Письменницький і журналістський дебют П. Маляра припали на роки Другої світової війни. Упродовж 1942 р. (4 березня – 10 грудня) у газеті «Відродження» (з 13.09.1942 «Миргородські вісті») він опублікував близько десятка публіцистичних і літературно-критичних статей. Усі вони мають просвітницький характер і за духом мало чим відрізняються від того, що тоді друкував Ю. Шевельов у Харкові чи У. Самчук на Волині. У тих-таки «Миргородських вістях» з'являлися також твори Леоніда Мосендза і Уласа Самчука. У Миргороді, в редакції газети, Маляр співпрацював з відомими згодом Михайлом Воскобійником і Олегом Зуєвським. Очевидно, наразі йдеться про досить однорідне творче, національно свідоме середовище зі спільними інтересами і життєвими принципами. Принаймні 1942 р. як Самчука, так і Маляра (за статтю «Мазепа чи Хмельницький?») викликали в гестапо за несумісні з діями окупаційної влади погляди.

У миргородських і харківських публікаціях Маляра представлено винятково теми з української культури та історії. Так, він пише низку статей, присвячених річницям видатних діячів української культури: про Тараса Шевченка [6], Миколу Лисенка [10], Степана Васильченка [9]. Шевченко у нього – символ національного відродження з джерел народної творчості, Лисенко – творець українського

оперного мистецтва, Васильченко – найкращий знавець дитячої душі, майстер новели настрою. Міркуючи про історичне минуле, автор називає Київську Русь – першою українською державою, а слово «Русь» вважає питомо слов'янським [7]. Мовлячи про сучасність, публіцист переймається станом архівів, музеїв, народних ремесел, підтримує паростки літературних талантів. На його думку, «селянство – найтриваліший елемент, що зберігає самобутність і своєрідність кожної нації» [8]. Переважно у відгуках про сучасні події Маляр вимушено вдається до пропагандистських кліше, скажімо, про культурну вищість німецького солдата чи про комунізм як «вигадку жидівства з метою всесвітнього панування» [8]. Однак ці твердження, як і «Два сонети» О. Зуєвського про звільнення Європи від «жидів-лихварів» [3], певно, не виражали справжніх думок авторів. Ці тексти нічим не кращі й не гірші від кон'юнктурних віршів Максима Рильського, Миколи Бажана, Андрія Малишка про Сталіна. Насправді основний нерв публіцистики П. Маляра періоду війни – відродження української культури.

Зі статті «Чому вчить досвід» (1995 р.) [27] випливає, що для Маляра-емігранта зв'язок з Батьківщиною був засадничим. У зазначеній статті з нагоди ювілею газети «Українські вісті» письменник схвалює постійний інтерес цього часопису до подій в Україні. Він був проти зарахування радянських українців до ворожого табору, тому що незалежна Україна в майбутньому відбудеться і за їхньої участі. Як бачимо, Маляр цікавився не лише літературним процесом. Його увагу привертають також економічні та політичні явища. Скажімо, він вказує на ознаки колоніального становища Радянської України в економіці («Україна сьогодні», 1974 р.): надмірна кількість розораних земель, масове вирубування лісів, відбір газу для потреб метрополії тощо [19]. Аналізуючи доповіді на черговому пленумі СПУ («Яке буде завтра?», 1972 р.), критично оцінює зростання кількості літературних «новобранців» і їхніх книжок, адже літературна якість останніх лишала бажати кращого. Він засуджує як ідеологічну тенденційність, так і радикальне новаторство, потяг до експерименту задля експерименту. На його думку, вирішальною запорукою художньої якості, окрім таланту, є національний ґрунт. Щоб називатися українським письменником, мало жити в Україні, треба бути носієм української культури [16].

Однак, з другого боку, публіцистична і літературно-критична спадщина П. Маляра

(в доступному нам обсязі) не засвідчує інтересу до літературно-мистецького і суспільно-політичного життя США чи Західної Європи. Складається враження, що еліта української еміграції, за окремими винятками, являла собою своєрідний анклав серед іноземців. Звісно, їхні діти і внуки успішно асимілювались в чужомовне середовище, але переважно ціною втрати української ідентичності. Утім, достатньо погортати діаспорні часописи, щоб переконатися: проблема складніша. На їхніх сторінках трапляються і переклади сучасної світової літератури, і хроніка тамтешнього політичного мейнстріму, і подорожні нотатки, і роздуми з приводу налагодження комунікації з чужомовним читачем [2]. Зрештою, в діаспорі були різні середовища, і різні часописи. Культурна ізоляція справді існувала, однак не тотальна і не лише з вини емігрантів. У західному світі їх вирізняла світоглядна й мовна інакшість, але треба визнати, що і світ не надто переймався їхньою долею.

Як вчений-україніст і громадський діяч Маляр трактував тему України комплексно і всебічно, обіймав думкою минуле, сучасне і майбутнє, цікавився українською політикою, етнографією, соціологією, історією мовознавством. Тому його наукові рецензії містять публіцистичні пасажі, як-от з приводу збірника на пошану Ю. Шевельова, де явищу мовної некультурності Маляр слушно надає політичного значення, називає засобом русифікації [18]. Так само виходять за межі наукової полеміки у площину публіцистики його міркування про структуралізм.

«Структуралізм» стає ключовим словом у Малярових роздумах про модерністську літературу. Адже структуралізм пропонує, по суті, альтернативну багатопланову картину світу, на яку доводиться перелаштовувати наше безпосереднє світовідчуття. Письменник вбачає генезу цього методу і вчення зокрема в російському формалізмі (що загальновідомо) і пов'язує типологічно (індивідуальний нюанс) з середньовічним номіналізмом. Типологічною ознакою зближення номіналізму з структуралізмом названо «заперечення зв'язку слова з реальністю» [21, с. 190], перетворення слова на самодостатню, зосереджену в собі реальність, власне, йшлося про розширення можливостей слова шляхом послаблення референції з денотатом (дійсністю, річчю). У мистецтві модернізму це проявилось у культивуванні уваги до художньої форми, що нерідко супроводжувалось затемненням змісту.

Традиційники і модерністи по-різному ставилися до слова. Для перших це слово-

семанта, засіб осягнення єдиної і достеменної дійсності, для других – слово-лексема, ціль у собі, мета, окрема дійсність, одна з багатьох. Маляр засуджує крайні прояви останньої тенденції. На його думку, це поезія без образів, без сенсу, машинова поезія, антипоезія, дегуманізація мистецтва. Тому вірші Олекси Веретенченка йому більше подобались, ніж вірші земляка Олега Зуєвського [17].

І все ж письменник не заперечував модернізм в цілому, а лише денационалізовані й водночас дегуманізовані зразки цього явища. Про Нью-Йоркську школу поетів він пише: «Біда окремих поетів з того середовища в тому, що вони лишилися приреченими «модерністами», збилися на манівці наслідування чужих зразків, посвятилися впровадженню їх в українську літературу: біда їх у тому, що вони повторюють давно застаріле в модерні й не створили свого, нового – властивого українському модерну. І найгірше те, що дехто пішов по похилій сучасного міжнародного модернізму, який став явищем розкладу, а не становлення в мистецтві слова» [17, с. 17–18]. Навряд чи після цих слів слушно зараховувати Маляра до традиційників. У вічній суперечці новаторів з консерваторами він радше представник мистецького помежів'я. До того ж, його власна письменницька практика, попри традиційну селянську тематику, засвідчує впливи модерністів Юрія Яновського і Тодося Осьмачки.

Літературна критика Маляра присвячена в основному авторам з подібними до нього творчими принципами: Василь Барка, Т. Осьмачка, Володимир Нестерович, Юрій Буряківець, Яр Славутич, Михайло Шолохов. У його рецензіях і літературознавчих розвідках переважає естетичний підхід. Він звертає увагу на композицію, природу жанру, характер художніх засобів, природу таланту, творчу еволюцію, впливи, авторську філософію, індивідуальний стиль, тематику, наголошує на мистецькій трансформації дійсності, виокремлює прикмети саме українського, як йому видається, художнього світу: героїчний епос, трагічний оптимізм, український національний стиль.

Скажімо, у Яра Славутича ліричне набуває ознак героїчного та епічного, серед художніх засобів переважає метафоричний епітет, художні засоби більше промовляють до розуму, ніж до серця, його генеза як поета – неокласики, а в пізнього Славутича спостерігається поворот від героїки змагань до поезії пізнання [15]. Рецензуючи роман «Рай», Маляр зазначає Барчине сквородиноство і цілком демонічний авторський образ радян-

ської дійсності [11]. У статті про Осьмачку критик захоплюється глибинною народністю прозаїка, вважає автора «Старшого боярина» творцем національного стилю, що синтезував фольклор з античністю [12]. В. Нестеровича Маляр хвалить за розширення тематики української прози [13], а Ю. Буряківця за відродження традиції українського віршованого героїчного епосу [25]. У прозі Шолохова Маляр побачив чуттєвий епізм, гострі конфлікти в сюжетах, філософську безпристрасність в авторському голосі і те, що «випадок не панує над людиною, не вирішує її долі» [14, с. 18].

Цікаво, що характеризує колега, Маляр мимоволі характеризує себе, власну прозу. Приміром, у Славутича він знаходить бароковий національний стиль, у Барки – любе його серцю скворородинство, в Осьмачки – експресію та античну пластику, у Нестеровича – розмивання грані між документальною прозою і белетристикою, у Шолохова – вплив Василя Стефаника, архетипальну чуттєвість без дидактики. Загалом, це синтез емоцій та рацій в єдине художнє ціле (окреме питання – наскільки йому це вдалося): аналітичного повістування з романтично-піднесеним, документалістикою і фантазією, етнографічної скрупульозності з витонченою естетикою, мовлення глибоко народного і водночас по-книжному велемовного. Усе це робить «сільську» прозу Маляра явищем неповторним навіть поруч з такими майстрами, як У. Самчук, Феодосій Роговий чи Григорій Тютюнник.

У другій половині 80-х рр. у публіцистиці П. Маляра з'являється нова тема християнства. Вона виростає з принагідних згадок у формат окремих публікацій. Стаття, майже замітка, «Освячення Божого храму у Ворнерс» (1986 р.) розпочинається з твердження про виняткову роль в діяльності української православної церкви трьох митрополитів: Петра Могили, Василя Липківського і Мстислава (Скрипника) [22]. З нагоди тисячоліття хрещення Русі Маляр поділився міркуваннями про зародження християнства в Україні. На його думку, християнство на українських теренах з'явилося набагато раніше за офіційну дату, коли воно перетворилося на державну релігію. За його словами, Україна засвоїла християнство безпосередньо від апостола Андрія з Криму через посередництво черняхівської культури. Письменник аргументує це твердження відмінністю у поховальному обряді на Русі та у Візантії (греки хоронили двічі). Аби довести, що українці існували у період раннього християнства,

автор вдається до сумнівних історичних екскурсів, згідно з якими мізинська культура – хліборобська, а скіфи у причорноморських степах – автохтони. За його уявленнями, Крим завжди був український (написано ніби сьогодні): «Крим споконвіку є земля українського народу! Він не був ні грецький, ні готський (зрештою – не був і татарський). Степова рівнина Криму перебуває назавжди заселена автохтонами – хліборобами, родо-від яких неперервно ведеться від середньої кам'яної доби мезоліту, коли стабілізується Мізинська культура хліборобських племен на українських землях» [26, с. 6].

Повноцінна культура, на думку Маляра, мусить бути неодмінно національною. З-поміж усіх українських письменників він найчастіше згадує Шевченка і Григорія Сковороду як найяскравіших і найглибших виразників українського народного духу. Слідом за ними інші українські митці мають відкривати духовні скарби минулого в річищі єдиного національного стилю. Шевченко для них слугуватиме взірцем, ніби камертон: «Шевченкова естетика не лише походить з національного українського джерела, вона стала основою нашої, властиво української, суто національної естетики, на якій зростає українське національне мистецтво аж до найновіших творінь у літературі, малярстві, музиці...» [20, с. 5]. В осерді Шевченкової естетики, що увібрала творчу спадщину Сковороди та Івана Вишенського, перебуває «естетична категорія вільної діяльної людини» у пошуках і утвердженні правди-справедливості [20]. Сковорода ствердив духовну суверенність особистості, Шевченко – духовну суверенність народу. Однак людина не є повновартісна лише в пошуках істини. Цей поворот думки публіциста дещо нагадує відомий афоризм Карла Маркса про те, що філософи досі лише пояснювали світ, замість того щоб його змінити. Тому від філософії самопізнання Шевченко переходить до ідеології націєтворення. І тут проблемним вузлом, вододілом, що розмежував двох класиків, є ставлення до повстання гайдамаків. Усе ж обом їм властиве уявлення про добро в природі й зло в суспільстві, а отже, віра в первинну гармонію, порушену людьми. За цими міркуваннями відкриваються, звісно, глибші джерела: Біблія, античність, народна творчість. Зрештою, цей рух *ad fontes* провадить до усвідомлення спільного коріння культур європейських народів.

У цих міркуваннях бачиться відгомін концепції національно-органічного стилю, створеної у середовищі Мистецького українського руху. Розвиток мислиться як відродження,

повернення до первісно ідеального ладу, а не конструювання принципово нового. Національну ідентичність розуміють як щось усталене і завершене.

Тематика публіцистичних і літературно-критичних праць П. Маляра від перших публікацій періоду німецько-радянської війни і до 80-х рр. істотно не змінилась. Адже у воєнні й повоєнні роки (участь у МУРі та УРДП І. Багряного) остаточно сформувався його світогляд. Він писав про український літературний процес, про природу модернізму, про культурне, наукове, економічне, суспільно-політичне життя в Україні, про українців в еміграції, про діяльність УПЦ в США, про походження українського народу і хрещення Русі тощо. Маляр мав амбівалентне ставлення до модернізму, застосовував передовсім естетичний підхід до оцінки мистецьких явищ, вірив у прадавнє коріння українського народу, підносив роль церкви в українській історії, відки-

дав всуціль негативне ставлення до радянської дійсності і крайні форми націоналізму. Його метатемою було українське національне відродження, метаідеєю стала думка про неможливість ренесансу української культури без повернення до власного духовного коріння, без реалізації суверенності людини і нації. Думки про традицію свободи, розвиток і зв'язок з минулим можна вважати аксіомами. А щодо решти сучасна гуманітарна наука могла би внести корективи. Якщо виходити з уявлення про плинну ідентичність, національна культура перебуває у постійному становленні, тому надається не лише до відродження, а й до зародження принципово нового, може культивувати традицію не тільки в класичному її варіанті, творити не один національний художній стиль, а стилі. Звичайно ж, окреслені інтелектуальні обрії П. Маляра потребують уточнення з урахуванням усіх його робіт в означених жанрах, а також художнього доробку і листування.

Література:

1. Бровко О. Жанрово-структурний елемент новели у прозі Ігоря Костецького та Павла Маляра. *Наукові записки ТНПУ. Літературознавство*. 2010. Випуск 30. С. 168–176.
2. Гніздовський Я. Про культурні зв'язки нашої еміграції. *Сучасність*. 1973. № 12. С. 80–87.
3. Зуєвський О. Два сонети. *Відродження*. 14.06.1942.
4. Клиновий Ю. Моїм синам, моїм приятелям: статті та есеї. Едмонтон – Торонто, 1981. 616 с.
5. Ковалів Ю. Історія української літератури: кінець XIX – поч. XXI ст.: підручник: у 10 т. Т. 8. Еміграційні колізії письменства. К.: Академія, 2021. 592 с.
6. Маляр П. Шевченко – борець за Україну. *Відродження*. 07.03.1942.
7. Маляр П. До назв «Україна», «Русь». *Відродження*. 23.05.1942.
8. Маляр П. Виставка народних художніх виробів. *Відродження*. 26.07.1942.
9. Маляр П. Степан Васильченко (До 10-річчя з дня смерті). *Відродження*. 11.08.1942.
10. Маляр П. Видатний композитор (До 30-річчя з дня смерті М. Лисенка). *Відродження*. 06.12.1942.
11. Маляр П. «Мені в рай войти не дають...» *Нові дні*. 1954. № 59. С. 15–17.
12. Маляр П. Поет знеможеної душі. *Нові дні*. 1962. № 153. С. 11–13.
13. Маляр П. «А світ може належати й нам...» *Нові дні*. 1965. № 189. С. 13–15.
14. Маляр П. Шолохов – лавреат Нобля. *Нові дні*. 1965. № 191. С. 14–18.
15. Маляр П. Підсумок творчості поета. *Нові дні*. 1966. № 192. С. 12–15.
16. Маляр П. Яке буде завтра? *Нові дні*. 1972. № 270–271. С. 3–4.
17. Маляр П. «Слово» – 5-й збірник. *Нові дні*. 1973. № 285. С. 18–22.
18. Маляр П. Збірник на пошану Юрія Шевельова. *Сучасність*. 1973. № 12. С. 61–69.
19. Маляр П. Україна сьогодні (Триденна конференція, присвячена сучасній Україні). *Нові дні*. 1974. № 299. С. 29–31.
20. Маляр П. Біля джерел Шевченкової естетики. *Нові дні*. 1975. № 304. С. 2–5.
21. Маляр П. Русь – III, хозарська. *Сучасність*. 1979. № 7–8. С. 186–190.
22. Маляр П. Освячення храму Божого у Ворнерс. *Нові дні*. 1986. № 434. С. 30.
23. Маляр П. Шевченко й Скворода. *Рідна школа*. 1986. Ч. 1 (83). С. 4–8.
24. Маляр П. Григорій Скворода – батько духовного самовизначення українського народу. *Рідна школа*. 1986. Ч. 1 (83). С. 16–18.
25. Маляр П. Юрій Буряківець (в його 65-річчя). *Нові дні*. 1987. № 446. С. 14.
26. Маляр П. Становлення християнства в українського народу. *Нові дні*. 1988. № 456. С. 3–6.
27. Маляр П. Чому вчить досвід. *Відзначення 50-ліття часопису «Українські вісті» та Української Демократичної Республіканської Партії 1945–1995*. Лондон: Одумівська Оселя «Україна». 1995. С. 307.
28. Розсоха Л., Джуль В. Павло Маляр: До 100-річчя від дня народження. Миргород: ТОВ «Миргород», 2010. 44 с.

References:

1. Brovko O. (2010). Zhanrovo-strukturnyi element novely u prozi Ihoria Kostetskoho ta Pavla Maliara. [Genre and Structural Element of the Novel in Prose by Igor Kostetsky and Pavel Malyar], *Naukovi zapysky TNPU. Literaturoznavstvo*. 2010. Vypusk 30. S. 168–176 [in Ukrainian].
2. Hnizdovskiy Ya. (1973). Pro kulturni zviazky nashoi emihratsii. [About the cultural ties of our emigration] *Suchasnist*. 1973. № 12. S. 80–87 [in Ukrainian].
3. Zuiievskiy O. (1942). Dva sonety [Two sonets], *Vidrodzhennia*. 14.06.1942 [in Ukrainian].
4. Klynovyi Yu. (1981). Moim synam, moim pryiateliam: statyi ta esei. [To my sons, my friends: articles and essays] *Edmonton – Toronto 1981*. 616 s [in Ukrainian].
5. Kovaliv Yu. (2021). Istoriia ukrainskoi literatury: kinets 19 – poch. 21 st.: pidruchnyk: u 10 t. T. 8. Emihratsiini kolizii pysmenstva. [History of Ukrainian literature: the end of the 19th century – the beginning 21st century: textbook: in 10 volumes, T.8. Emigration collisions of writing] *K.: Akademiia*, 2021. 592 s. [in Ukrainian].
6. Maliar P. (1942). Shevchenko – borets za Ukrainu. [Shevchenko – fighter for Ukraine], *Vidrodzhennia*. 07.03.1942 [in Ukrainian].
7. Maliar P. (1942). Do nazv «Ukraina», «Rus». [To the names "Ukraine", "Rus"], *Vidrodzhennia*. 23.05.1942 [in Ukrainian].
8. Maliar P. (1942). Vystavka narodnykh khudozhnikh vyrobiv [Exhibition of folk art products], *Vidrodzhennia*. 26.07.1942 [in Ukrainian].
9. Maliar P. (1942). Stepan Vasylchenko (Do 10-richchia z dnia smerti) [Stepan Vasylchenko (To the 10th anniversary of his death)], *Vidrodzhennia*. 11.08.1942 [in Ukrainian].
10. Maliar P. (1942). Vydatnyi kompozytor (Do 30-richchia z dnia smerti M. Lysenka) [Outstanding composer (To the 30th anniversary of the death of M. Lysenko)], *Vidrodzhennia*. 06.12.1942 [in Ukrainian].
11. Maliar P. (1954). «Meni v rai voity ne daiut...» ["They don't let me enter heaven..."], *Novi dni*. 1954. № 59. S. 15–17 [in Ukrainian].
12. Maliar P. (1962). Poet znemozhenoi dushi. [Poet of a weak soul], *Novi dni*. 1962. № 153. S. 11–13 [in Ukrainian].
13. Maliar P. (1965). «A svit mozhe nalezhaty y nam...» ["And the world can belong to us too..."], *Novi dni*. 1965. № 189. S. 13–15 [in Ukrainian].
14. Maliar P. (1965). Sholokhov – lavreat Noblia. [Sholokhov – Nobel laureate] *Novi dni*. 1965. № 191. S. 14–18 [in Ukrainian].
15. Maliar P. (1966). Pidsumok tvorchosty poeta. [Summary of the poet's work.] *Novi dni*. 1966. № 192. S. 12–15 [in Ukrainian].
16. Maliar P. (1972). Yake bude zavtra? [What will tomorrow be like?] *Novi dni*. 1972. № 270–271. S. 3–4 [in Ukrainian].
17. Maliar P. (1973) «Slovo» – 5-y zbirnyk ["The Word" – 5th collection]. *Novi dni*. 1973. № 285. S. 18–22 [in Ukrainian].
18. Maliar P. (1973). Zbirnyk na poshanu Yurii Shevelova. [Collection in honor of Yuriy Shevelev], *Suchasnist*. 1973. № 12. S. 61–69 [in Ukrainian].
19. Maliar P. (1974). Ukraina sohodni (Trydenna konferentsiia, prysviachena suchasni Ukraini) [Ukraine today (Three-day conference dedicated to modern Ukraine)], *Novi dni*. 1974. № 299. S. 29–31 [in Ukrainian].
20. Maliar P. (1975). Bilia dzherel Shevchenkovo estetyky. [Near the sources of Shevchenko's aesthetics], *Novi dni*. 1975. № 304. S. 2–5 [in Ukrainian].
21. Maliar P. (1979). Rus – III, khozarska. [Rus – III, Khazar], *Suchasnist*. 1979. № 7–8. S. 186–190 [in Ukrainian].
22. Maliar P. (1986). Osviachennia khramu Bozhoho u Vorners [Consecration of the temple of God in Warners], *Novi dni*. 1986. № 434. S. 30 [in Ukrainian].
23. Maliar P. (1986). Shevchenko y Skovoroda. [Shevchenko and Skovoroda], *Ridna shkola*. 1986. Ch. 1 (83). S. 4–8 [in Ukrainian].
24. Maliar P. (1986). Hryhorii Skovoroda – batko dukhovnoho samovyznachennia ukrainskoho narodu. [Hryhorii Skovoroda is the father of the spiritual self-determination of the Ukrainian people], *Ridna shkola*. 1986. Ch.1 (83). S. 16–18 [in Ukrainian].
25. Maliar P. (1987). Yurii Buriakivets (v yoho 65-richchia) [Yurii Buryakivets (on his 65th birthday)] *Novi dni*. 1987. № 446. S. 14 [in Ukrainian].
26. Maliar P. (1988). Stanovlennia khrystianstva v ukrainskoho narodu. [Formation of Christianity in the Ukrainian people] *Novi dni*. 1988. № 456. S. 3–6 [in Ukrainian].
27. Maliar P. (1995). Chomu vchyt dosvid. Vidznachennia 50-littia chasopysu «Ukrainski visti» ta Ukrainskoi Demokratychnoi Respublikanskoii Partii 1945–1995 [Why experience teaches. Commemoration of the 50th anniversary of the magazine "Ukrainian News" and the Ukrainian Democratic Republican Party 1945–1995]. *London: Odumivska Oselia «Ukraina»*. 1995. S. 307 [in Ukrainian].
28. Rozsokha L., Dzhun V. (2010). Pavlo Maliar: Do 100-richchia vid dnia narodzhennia. [Pavlo Malyar: To the 100th anniversary of his birth], *Myrhorod: TOV «Myrhorod»*, 2010. 44 s [in Ukrainian].

УДК 811.133.1'373.46:615.26](045)

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.7>**Валентина ФУРМАНЕНКО**

магістрант, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», проспект Перемоги, 37, Київ, Україна, 03056
ORCID: 0009-0000-0799-0615

Жанна БУЦЬ

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», проспект Перемоги, 37, Київ, Україна, 03056
ORCID: 0000-0002-5938-2694

Valentyna FURMANENKO

Master's Student, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", 37, Peremogy Ave, Kyiv, Ukraine, 03056
ORCID: 0009-0000-0799-0615

Zhanna BUTZ

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Theory, Practice and Translation of the French Language, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", 37, Peremogy Ave, Kyiv, Ukraine, 03056
ORCID: 0000-0002-5938-2694

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФРАНЦУЗЬКОМОВНОЇ
ТЕРМІНОСИСТЕМИ З КОСМЕТОЛОГІЇ****LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF THE FRENCH-SPEAKING
TERMINOLOGY OF COSMETOLOGY**

У статті описуються особливості французькомовної терміносистеми з косметології. Послугуючись науковими доробками вітчизняних та зарубіжних вчених, було класифіковано французькомовну терміносистему сучасної косметичної галузі відповідно до певних семантичних, а також стилістичних ознак. Особлива увага була приділена специфіці вживання та значення лексем на позначення косметичних препаратів, косметичних процесів та косметичних засобів. Задля кращого розуміння системи косметичної продукції, у статті було подано короткий опис джерел появи косметології та стислий опис процесу її творення, як саме наукової ланки краси. Було представлено та надано семантичний аналіз основним термінам французької мови з косметології. Також, було вивчено та представлено основне французькомовне термінологічне поле, у якому виявлено та описано певні колокотиви, а саме ті, що вживаються для позначення певних дій, певних ефектів та певних особливостей косметичної галузі. У процесі дослідження було виокремлено термінологічні групи за стилістичними ознаками у позначеннях косметології. Таким чином, було описано випадки вживання емоційно забарвленої лексики у текстах з косметології. Зазначено вживання у французькомовній системі термінів галузі косметології епітетів, а також порівнянь, метафор, неологізмів та випадки гри слів. Терміни в косметології описують різноманітні процедури, продукти та методи догляду за шкірою, служачи важливим інструментом для фахівців у цій галузі. До того ж, французькомовні терміни з косметології було розподілено на тематичні групи та виявлено, що кожна з них містить компоненти двох семантичних ознак. Проведено глибокий семантичний аналіз як у середині тематичних груп, так і в межах загальної французькомовної терміносистеми з косметології. Було зазначено, що усі одиниці системи косметології мають тісні семантичні зв'язки, тобто, так звані, прями (тобто денотативні), та опосередковані (тобто конотативні).

Ключові слова: терміносистема, косметологія, семантичний аналіз, термінологія, термінологічні групи.

The article describes the features of the French cosmetology terminology. Using the scientific works of domestic and foreign scientists, the French-language terminology of the modern cosmetic industry was classified according to certain semantic and stylistic features. Particular attention was paid to the specifics of the use and meaning of tokens for the designation of cosmetic preparations, cosmetic processes and cosmetic products. In order to better understand the system of cosmetic products, the article provided a brief description of the origins of cosmetology and a brief description of the process of its creation, as a scientific branch of beauty. A semantic analysis of the main terms of the French language in cosmetology was presented and given. Also, the main French terminological field was studied and presented, in which certain colloquials were identified and described, namely those used to indicate certain actions, certain effects and certain features of the cosmetic industry. In the process of research,

terminological groups were singled out according to stylistic features in cosmetology designations. Thus, cases of the use of emotionally colored vocabulary in cosmetology texts were described. The use of epithets, as well as comparisons, metaphors, neologisms and cases of word play in the French-language system of cosmetology terms is noted. Cosmetology terms describe a variety of skin care procedures, products, and techniques, serving as an important tool for professionals in the field. In addition, French cosmetology terms were divided into thematic groups and it was found that each of them contains components of two semantic features. An in-depth semantic analysis was carried out both within thematic groups and within the general French cosmetology terminology. It was noted that all units of the cosmetology system have close semantic connections, that is, so-called direct (denotative) and indirect (connotative) relationships.

Key words: terminosystem, cosmetology, semantic analysis, terminology, terminological groups.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі, де міжкультурна комунікація стає все більш актуальною, розуміння особливостей термінологічних систем різних мов є ключовим для ефективної професійної взаємодії. Це зокрема стосується таких галузей, як косметологія, де продукція та послуги часто представлені на міжнародних ринках, а процедури та технології розвиваються в умовах інтенсивного міжкультурного обміну.

У контексті сучасної глобалізації та активного розвитку сфери косметології, що супроводжується масштабним поширенням косметичної продукції на міжнародному рівні, виникає необхідність адаптації та розуміння французькомовної косметологічної терміносистеми. Непроста ситуація з розумінням та сприйняттям виникла у наслідок того, що наразі косметичні засоби та процедури, розроблені в одному регіоні зі своєю власною, інколи унікальною, термінологією, виходять на ринки інших країн, спонукаючи до викликів у сфері правильного сприйняття та адекватного вживання цих термінів. Сучасний розвиток косметологічної галузі висуває на передній план необхідність розробки нових методик адаптації та інтерпретації, аби ефективно вирішувати мовні та культурні розбіжності, що виникають у процесі комунікації та взаємодії між різними культурними контекстами.

Французька мова традиційно вважається однією з провідних у сфері косметології завдяки історії розвитку цієї галузі у Франції. Однак, незважаючи на значущість та популярність французької косметологічної термінології, її лексико-семантичні особливості, на нашу думку, було вивчено не в повному обсязі. Це особливо важливо в контексті того, як французька косметологічна термінологія формувалася під впливом інших мов, і які відтінки значення ці позичені слова отримали у французькому культурному та лінгвістичному просторі.

Отже, усе вищевикладене зумовлює **актуальність** нашого дослідження, яке присвячене лексичним особливостям французької косметологічної термінології, а саме виокремленню лінгвокультурологічної специ-

фіки її формування та основних семантичних елементів, що було запозичено з інших лінгвокультур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термінологічні дослідження стали поширеними як в Україні, так і за її межами, що сприяло зародженню національних термінологічних напрямків. Зокрема, українська школа представлена дослідниками Р. І. Дудок, Ю. А. Зацний, Т. Р. Кияк та іншими; терміносистема німецької мови слугувала об'єктом вивчення для Л. Дрозда, В. Зайбіке, Л. Гофмана; представниками школи польськомовних термінологічних досліджень є Л. К. Бесе-кірська та С. Гайда.

Зокрема, не оминала уваги й спеціалізована мова, а саме технічні галузі, в основі вивчення яких лежать технічні терміни. У цій науковій галузі працюють Т. О. Васильєва, І. В. Мотченко та інші вчені. Ці дослідження зосереджувалися на вивченні особливостей термінів, їхньому призначенні та використанні у різних галузях знань. Крім того, було розроблено чимало методик їхнього аналізу та класифікацій. Однак, незважаючи на численні дослідження та публікації з вивчення французької мови та її термінологічних особливостей у різних сферах, на нашу думку, спостерігається відносно не охоплена ланка. Усі ці праці зосереджено здебільшого на структурних та функціональних властивостях терміносистем, тоді як у нашій роботі ми фокусуємося на лексико-семантичних особливостях французькомовної терміносистеми з косметології.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є виявити та описати лексико-семантичні особливості французькомовної терміносистеми косметології.

Виклад основного матеріалу. Перші косметичні процедури та засоби, відомі у Європі, з'явилися в Стародавньому Єгипті, де вони були не відділені від релігійних і медичних практик. Згодом, з розвитком медицини та косметології як окремих галузей, у французькій мові з'явилися специфічні терміни для позначення різних засобів та процедур.

Франція завжди була передовою у галузі моди та краси. Історія французької космето-

логії бере свій початок ще з Середньовіччя, коли парфуми, макіяж та інші засоби догляду були зарезервовані для вищої знаті. Попередні століття були свідками народження сучасної косметичної індустрії Франції, коли бренди, такі як *Chanel*, *Dior*, *L'Oréal* стали символами якості та елегантності на світовому ринку. Ця індустрія не тільки збагатила французьку економіку, але й сприяла розвитку та стандартизації термінології в області косметології [1, с. 140].

Терміни у французькій косметологічній мові мають свої специфічні особливості, що зумовлено їхньою структурою, семантикою та контекстом використання. Ознаки терміна включають фіксованість змісту, системність, стилістичну нейтральність та інші характеристики, які роблять його унікальним у мовній системі. Косметологія є наукою, і в ній існують багато фахових термінів, які описують процедури, продукти та методи догляду за шкірою. Наприклад, екстракт *l'extrait*, антиоксидант *l'antioxydant*, ексфоціація *l'exfoliation* (терміни, які використовуються для опису різних аспектів косметології). Якщо звернутися до позначень у словниках французької мови лексичних одиниць з косметології можна констатувати вживання величезного спектру термінів. При їх детальному вивченні варто зазначити, що вони є результатом комбінації загальної лексики та спеціалізованої термінології. Специфіка лексики в цій галузі виявляється у його різноманітті.

Так, основу термінологічного поля утворюють слова *soins* n,m, *hydration* n.f., *nutrition* n.f. та інші. За словниковою статтею лексема *soins* позначає догляд [12]. Його колокативи включають такі вирази, як *soins du visage* – догляд за обличчям (тут і далі переклад наш – В. Ф., Ж. Б.), або *soins intensifs* – інтенсивний догляд. Колокативами ще однієї номінації семантичного поля косметології французької мови *hydration* n.f. – зволоження вважаємо *crème d'hydratation* – крем для зволоження та *masque hydratant* – зволожуюча маска. Його денотативне значення стосується фізичного процесу зберігання води, а конотативне вказує на асоціації зі свіжістю та молодістю. *Nutrition* n.f. за значенням процес живлення, а його колокативи включають *crème nutritive* – поживний крем, *soins nutritifs* – поживний догляд. Його денотативне значення акцентує на подачі організму поживних речовин, тоді як конотативне передає асоціації зі здоров'ям та енергією [8, с. 31].

У контексті косметологічної термінології французької мови важливо звертати увагу на специфічні терміни, які вказують на дію,

ефекти та особливості продуктів. Термін *reposée* вказує на стан відновленої, відпочившої шкіри, а *rajeunie* – на процес омолодження [11]. Ці терміни є ключовими при визначенні результатів дії косметичних засобів. Зокрема, термін *moussant* реферує до пінної консистенції продукту, яка допомагає ефективно видаляти забруднення [9]. Такий термін стає важливим при виборі продукту, який має забезпечувати глибоке очищення шкіри. Термін *astringent* вказує на стягуючі властивості продукту.

У нашому дослідженні було виокремлено термінологічні групи за їхніми стилістичними ознаками, оскільки вважаємо, що ця галузь спрямована на найбільш емоційну стать – жінок, і тому має їх переконувати емоційно-експресивними засобами зокрема. Отже, у семантичному полі терміносистеми косметології виокремлюємо такі лексичні одиниці експресивного наповнення.

Епітети. Епітети в косметологічній термінології мають на меті додати атрибутивної характеристики до основного слова. Так, у виразі *peau veloutée* (бархатиста шкіра) *veloutée* adj. вказує на текстуру шкіри, привносячи образність і додаткове емоційне забарвлення.

Порівняння. Порівняння використовують аналогії для передачі якостей одного об'єкта іншому, що властиво галузі косметології. Розглянемо декілька прикладів: *Effet lifting* – цей термін використовують для опису продуктів, які надають шкірі підтягнутий вигляд, аналогічно до результатів пластичної хірургії (*le lifting*). *Texture velours* – тут порівнюється текстура косметичного засобу з оксамитом (*le velours*), що вказує на м'якість і гладенькість продукту. *Effet miroir* – дзеркальний ефект. Так можуть описувати блискучий фініш губної помади або лаку для нігтів [10].

Метафори. За визначенням метафори базуються на передачі якостей одного предмета іншому, не використовуючи прямого порівняння [12]. У косметичних засобах нерідко зустрічаємо метафоричні вирази: *Un oasis d'hydratation* (оазис зволоження). У наведеному прикладі шкіра не прямо називається оазисом, але на асоціативному рівні вказано на насиченість і зволоженість, що передає дію цього продукту.

Неологізми. Уживання неологізмів у текстах зі сфери косметології направлено на введення нових концепцій, які можуть комбінувати в собі вже існуючі кореневі елементи. Наприклад, *dermonutrition* n.f. може об'єднувати *dermo-* (шкіра) і *nutrition* (живлення), підкреслюючи новий аспект догляду за шкірою.

Гра слів. Гра слів в косметології часто базується на двозначності або полісемії слів: *Cils à mille feux* дослівний переклад – вії з тисячі вогників. Це може означати, що туш для вій надає їм блискучий та виділяючий вигляд. *Eclat-titude*: сполучення *éclat* (блиск) та *attitude* (ставлення). Підкреслює, що мати блискучу шкіру – це не лише зовнішній вигляд, але й ставлення [15].

Проаналізуємо інструкцію до косметологічної продукції: *Notre nouvelle gamme de crèmes pour le visage est une véritable architecture de jeunesse. Elle renforce et raffermi votre peau, lui donnant la structure et l'élasticité d'une construction moderne de gratticiel* [16].

У цьому прикладі метафоричний вираз *architecture de jeunesse* (архітектура молодості) використовується для підкреслення ефективності косметичного продукту в плані підтягування шкіри обличчя. Слова *renforce* (зміцнює) та *raffermit* (підтягує) залишають враження, ніби цей продукт дійсно сприяє створенню молодшого вигляду шкіри, і вони вживаються у прямому значенні, щоб підкреслити цей ефект.

Залежно від характеру предмета, термінологія, що використовується для класифікації жіночої косметики, може бути розподілена на тематичні групи, з урахуванням функціональної приналежності кожного косметичного засобу. Так, деякі дослідники пропонують три основні тематичні групи: Декоративні засоби, Засоби для догляду за обличчям та Засоби для догляду за тілом [8; 11]. Базуючись на запропонованій класифікації ми пропонуємо у межах цих груп зосередитися на семантичному навантаженні термінів з косметології.

Кожна тематична група містить компоненти, які виражають дві семантичні ознаки, які стосуються певних характеристик косметичних засобів. Інтегративний компонент зазвичай є словом, яке вказує на основну функцію засобу та виступає своєрідним ідентифікатором. Диференційні компоненти зазвичай вказують на склад, консистенцію, форму випуску, тривалість дії, водостійкість, інтенсивність кольору та інші властивості косметичних засобів [9, с. 234].

Наприклад, для *підводки* можуть бути такі диференційні ознаки: склад (*підводка з золотими частинками*), консистенція (*рідка підводка*), форма випуску (*гелева підводка*), тривалість дії (*стійка підводка*), водостійкість (*водостійка підводка*), інтенсивність кольору (*підводка для очей насиченого кольору*) і таке інше. Наприклад: *Eyelinier avec des particules d'or* – термін *particules d'or* вказує на присут-

ність золотих частинок, які можуть впливати на відблиск та текстуру продукту, надаючи ефекту розкоші та святковості. Це може викликати асоціації з блиском, розкошею та підвищеною якістю продукту. *Eyelinier liquide* – термін *liquide* визначає фізичний стан продукту як рідкий, що може асоціюватися з точністю та чіткістю нанесення, але також з певними навичками при використанні, які потрібно розвивати. *Eyelinier résistant à l'eau – Résistant à l'eau* [17] вказує на здатність продукту витримувати контакт з водою, асоціюється з надійністю та можливістю використання у вологому кліматі або під час спортивних активностей.

Більшість термінологічних об'єднань містять одиниці, частина з яких ґрунтується на загальноживаних словах, що використовуються і в інших галузях. Таке захарачення може створювати зайвий об'єм та складність. Наприклад, слова *крем, бальзам, гель, серветки* є універбами, але вони також застосовуються у косметичних термінах. Додавання компонентів до таких термінів робить їх складнішими і дозволяє вказати додаткові властивості косметичного засобу.

Між членами тематичних груп зазвичай спостерігаються родо-видові відносини. Як ось, наприклад, термін *крем для обличчя* об'єднує в собі безліч номінацій: *крем-флюїд, крем-скраб, автозасмага, тональний крем* та інші, які здебільшого за своєю структурою представлені додатковою семою, що доповнює або описує спектр дії. Тоді як у французькій мові спостерігається термінологічна заміна у схожих випадках: *la crème de beauté* має такі різновиди як *le fluide, le scrub, la crème auto-bronzante, le fond de teint* тощо.

Якщо звернемося до словникового аналізу, то спостерігаємо заміну саме термінологічного характеру – *le fluide* («*Nom générique des liquides, des gaz et des plasmas, corps ayant en commun la propriété de pouvoir prendre n'importe quelle forme sous l'effet de forces aussi petites que l'on veut*» [3]), *le scrub* («*Brousse épaisse d'Australie, formée de buissons toujours verts, de familles diverses, notamment des acacias*» [там само]), а у випадку з тональним кремом (*le fond de teint*) термін, що означає тональний крем, утворений з двох рівнозначних сем *fond* («*Partie constituant la base de quelque chose de creux*» [там само]) та *teint* («*Coloration, nuance et éclat du visage*» [там само]), замінюються значення термінів, зберігаючи при цьому їх фундаментальні характеристики.

Деякі терміни є односкладними, оскільки для них ідентифікаторами є слова, що вживаються

переважно в контексті косметології. Зазвичай це терміни, пов'язані з засобами глибокого очищення шкіри обличчя або тіла, такі як *гоммаж*, *пілінг*, *скраб* або *le gommage*, *le peeling* [9].

Класифікація термінів за тематичним принципом дозволила виявити певні семантичні відносини між одиницями в цій системі. Наприклад, можна виділити внутрішню та міжмовну синонімію, де одні терміни можуть бути замінені іншими (наприклад, *base fixante yeux* і *ombre éclat base paupières* – база фіксує для очей, міні-блиск базові для повік); антонімію, коли терміни мають протилежні значення (наприклад, *крем для сухої шкіри* і *крем для жирної шкіри* (*crème peau sèche* і *crème peau grasse*); метонімію, коли терміни вказують на схожі об'єкти (наприклад, *олівець* і *контур* (*le crayon* і *le dessin*)) [9].

Висновки. Французька косметологічна термінологія характеризується унікальними особливостями, які включають фіксованість

змісту, системність та стилістичну нейтральність, що відображає їхню важливість у мовній системі. Терміни в косметології описують різноманітні процедури, продукти та методи догляду за шкірою, служачи важливим інструментом для фахівців у цій галузі. Такі терміни, як *l'extrait* (екстракт), *l'antioxydant* (антиоксидант), та *l'exfoliation* (ексfolіація) є прикладами специфічної лексики, використовованої у косметології. Багато термінів можуть мати різні відтінки значень в залежності від контексту. Терміни часто асоціюються з природними елементами (наприклад, кольори: *miel* (мед), *chocolat* (шоколад)). Є велика кількість відтінків для одного базового кольору, що дозволяє точно визначити конкретний відтінок. Деякі терміни передають не лише конкретний колір або текстуру, але й атмосферу або настрій, який вони створюють. Французька косметологічна лексика часто відбиває культурні особливості та історичні традиції.

Література:

1. Бойко І. І. Функціональні особливості термінів галузей косметології та естетичної медицини в медійних текстах. *Стратегія розвитку та пріоритетні завдання філологічних наук: наук.-практ. конф.* Запоріжжя, 2017. С. 26–31.
2. Бойко І. І. Абревіація як спосіб творення термінів в галузях естетичної медицини та косметології. *Одеський лінгвістичний вісник: науково-практичний журнал*. 2015. № 5, т. 2. С. 3–8.
3. Великий французько-український словник/українсько-французький словник «Larousse». Видавництво Перун. 1504 с.
4. Гимер Н. Іншомовна лексика в косметиці та косметології. *Вісник Національного університету „Львівська політехніка”*. 2007. № 593. С. 74–78.
5. Гимер Н. Вторинна номінація як спосіб творення нових фахових назв у лексичі косметики та косметології. *Проблеми української термінології: Зб. наук. пр.* Львів, 2012. С. 101–103.
6. Єнікеєва С. М. Особливості перекладу термінів на українську мову. *Вісник СумДУ*. Суми, 2001. № 5 (26). С. 54–59.
7. Житін Я. В. До питання про розрізнення термінології та терміносистеми. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2009. Вип. 17. С. 121.
8. Кияк Т. Р. *Лінгвістичні аспекти термінознавства*. Київ: Навч. пос., 2013. 104 с.
9. Куйда Н. Я., Янушевська І. Б. *Українсько-французький словник для слухачів-іноземних громадян довузівського етапу підготовки*. Запоріжжя: ЗДМУ, 2019. 119 с.
10. Пешук Л. В., Бавіка Л. І., Демідов І. М. *Технологія парфумерно-косметичних продуктів*. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 376 с.
11. Полюк І. С., Кутенко В. О. Семантико-когнітивні особливості перекладу французьких текстів з косметології українською мовою. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: мат. III Міжнар. наук. конф.* Київ: Кафедра, 2016. С. 140–142.
12. Українсько-французький словник для слухачів-іноземних громадян довузівського етапу підготовки: 3300 лексичних одиниць / Н. Я. Куйда, І. Б. Янушевська. Запоріжжя: ЗДМУ, 2019. 119 с.
13. *Coloration prune: tout savoir sur la coloration prune en coloration végétale*. URL: <https://www.radicocoloration.fr/blog/coloration-prune-tout-savoir-sur-la-coloration-prune-en-coloration-vegetale-n29> (дата звернення: 12.10.2023).
14. *Délicieuses boissons détox pour une peau saine et éclatante* – Actu Santé Fenua. URL: <https://actusantefenua.com/sante/delicieuses-boissons-detox-pour-une-peau-saine-et-eclatante/10936/> (дата звернення: 10.10.2023).
15. DYP Cosmethic | Eyeliner pas cher bio. URL: <https://www.dypcosmethic.com/fr/products/my-eyeliner-26/> (дата звернення: 10.10.2023).
16. Mono Couleur Couture : fard à paupières haute couleur | DIOR FR. URL: https://www.dior.com/fr_fr/beauty/products/mono-couleur-couture-Y0996205.html (дата звернення: 17.10.2023).
17. Hydrolat de Tilleul : bienfaits et utilisations en cosmétique et santé naturelles. URL: <https://www.compagnie-des-sens.fr/hydrolat-tilleul/> (дата звернення: 12.10.2023).

References:

1. Boyko I. I. (2017). Funktsional'ni osoblyvosti terminiv haluzey kosmetolohiyi ta estetychnoyi medytsyny v mediynykh tekstakh. *Stratehiya rozvytku ta priorytetni zavdannya filolohichnykh nauk: nauk.-prakt. konf. Zaporizhzhya*. S. 26–31.
2. Boyko I. I. (2015). Abreviatsiya yak sposib tvorennya terminiv v haluzyakh estetychnoyi medytsyny ta kosmetolohiyi. *Odes'kyy linhvistychnyy visnyk: naukovopraktychnyy zhurnal*. № 5, t. 2. S. 3–8.
3. Velykyy frantsuz'ko-ukrayins'kyy slovnyk/ukrayins'ko-frantsuz'kyy slovnyk «Larousse». Vydavnytstvo Perun. 1504 s.
4. Hymer N. (2007). Inshomovna leksyka v kosmetytsi ta kosmetolohiyi. *Visnyk Natsional'noho universytetu „L'vivs'ka politekhnika”*. № 593. S. 74–78.
5. Hymer N. (2012). Vtorynna nominatsiya yak sposib tvorennya novykh fakhovykh nazv u lekstytsi kosmetyky ta kosmetolohiyi. *Problemy ukrayins'koyi terminolohiyi: Zb. nauk. pr. L'viv*. S. 101–103.
6. Yenykeyeva S. M. (2001). Osoblyvosti perekladu terminiv na ukrayins'ku movu. *Visnyk SumDU*. Sumy. № 5 (26). S. 54–59.
7. Zhytin YA. V. (2009). Do pytannya pro rozrznennya terminolohiyi ta terminosystemy. *Naukovyy visnyk Volyns'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrayinky*. Luts'k. Vyp. 17. S. 121.
8. Kyyak T. R. (2013). *Linhvistychni aspekty terminoznavstva*. Kyyiv: Navch. pos. 104 s.
9. Kuyda N. YA., Yanushevs'ka I.B. (2019). *Ukrayins'ko-frantsuz'kyy slovnyk dlya slukhachiv-inozemnykh hromadyan dovuzivs'koho etapu pidhotovky*. Zaporizhzhya: ZDMU. 119 s.
10. Peshuk L. V., Bavika L. I., Demidov I. M. (2007). *Tekhnolohiya parfumerno-kosmetychnykh produktiv*. Kyyiv: Tsentr uchbovoyi literatury. 376 s.
11. Polyuk I.S., Kutenko V.O. (2016). Semantyko-kohnityvni osoblyvosti perekladu frantsuz'kykh tekstiv z kosmetolohiyi ukrayins'koyu movoyu. *Movy profesiynoyi komunikatsiyi : linhvokul'turnyy, kohityvno-dyskursyvnyy, perekladoznavchyy ta metodychnyy aspekty: mat. III Mizhnar. nauk. konf.* Kyyiv: Kafedra. S. 140–142.
12. *Ukrayins'ko-frantsuz'kyy slovnyk dlya slukhachiv-inozemnykh hromadyan dovuzivs'koho etapu pidhotovky : 3300 lekSYchnykh odynyts' / N.YA. Kuyda, I.B. Yanushevs'ka*. (2019). Zaporizhzhya: ZDMU. 119 s.
13. Coloration prune: tout savoir sur la coloration prune en coloration végétale. [Plum coloring: everything you need to know about plum coloring in vegetable coloring.] Retrieved from <https://www.radico-coloration.fr/blog/coloration-prune-tout-savoir-sur-la-coloration-prune-en-coloration-vegetale-n29> (accessed date: 12.10.2023).
14. Délicieuses boissons détox pour une peau saine et éclatante – Actu Santé Fenua. [Delicious detox drinks for healthy, glowing skin – Fenua Health News.] Retrieved from <https://actusantefenua.com/sante/delicieuses-boissons-detox-pour-une-peau-saine-et-eclatante/10936/> (accessed date: 10.10.2023).
15. DYP Cosmethic | Eyeliner pas cher bio. Retrieved from <https://www.dypcosmethic.com/fr/products/my-eyeliner-26/> (accessed date: 10.10.2023).
16. Mono Couleur Couture : fard à paupières haute couleur | DIOR FR. Retrieved from https://www.dior.com/fr_fr/beauty/products/mono-couleur-coutureY0996205.html (accessed date: 17.10.2023).
17. Hydrolat de Tilleul : bienfaits et utilisations en cosmétique et santé naturelles. Retrieved from <https://www.compagnie-des-sens.fr/hydrolat-tilleul/> (accessed date: 12.10.2023).

УДК 821.161.2.09"1910/1930"

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.philol.2023.4.8>**Ольга ХАРЛАН**

доктор філологічних наук, професор-завідувач кафедри української та зарубіжної літератури Бердянського державного педагогічного університету, вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна, 69000

ORCID: 0000-0001-5760-9085

Olga KHARLAN

Doctor of Philological Sciences, Professor-Head of the Department of Ukrainian and foreign literature of Berdyansk State Pedagogical University, 66, Zhukovski St, Zaporizhzhia, Ukraine, 69000

ORCID: 0000-0001-5760-9085

**«ЧЕРВОНИЙ РЕНЕСАНС» У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ:
ХУДОЖНІ МОДЕЛІ****“THE RED RENAISSANCE” IN CONTEMPORARY UKRAINIAN
PROSE: ARTISTIC MODELS**

Українська література 1910–1930-х років (міжвоєнне двадцятиліття Розстріляне Відродження, Червоний Ренесанс) набуває все більшої актуальності в наш час. Покоління, яке було знищене тоталітарною системою в цю епоху, залишило художні твори, які звучать по-сучасному. Існує значний корпус літературознавчих текстів, у яких аналізується доробок тогочасних майстрів слова. Видаються мемуари, епістолярій, архівні матеріали різного характеру письменників цього періоду, знімаються документальні та художні фільми як за творами авторів Розстріляного Відродження, так і про їхню мистецьку діяльність. **Мета** статті – проаналізувати тексти сучасних прозаїків про загальну атмосферу та літературну діяльність представників Червоного Ренесансу, виокремивши три моделі: історичну, психологічну, біографічну. Для реалізації мети необхідно вирішити завдання: зробити загальний огляд текстів особистого характеру (спогади, листування); систематизувати наявні зразки сучасної художньої прози, визначивши три моделі; проаналізувати прозові тексти і з'ясувати їх художню специфіку. **Новизна** полягає в тому, що художня проза («Марта» (2014) Лілії Черен, «Моя божевільна» (2016) Андрія та Світлани Клімових, «Свідок» (2007) Варвари Жукової, «Зеро. Поховальний промовець» (2020) Євгенії Кужавської) не досліджувалася в аспекті створення та аналізу узагальнювальної картини суспільно-літературного процесу періоду Червоного Ренесансу. **Висновки.** Сучасні українські прозаїки в художніх текстах пропонують три моделі зображення літературного процесу: історичну, психологічну, біографічну. Осмислення тенденції доби міжвоєнного двадцятиліття відбувається через аналіз її особливостей та основних характеристик художньо-літературного процесу. Використовуючи справжні факти із біографій письменників, застосовуючи авторський вимисел, сучасні прозаїки передають важливі риси епохи та пропонують художні біографії письменників 1910–1930-х років.

Ключові слова: Червоний Ренесанс, проза, історична, психологічна, біографічна моделі, сучасна проза.

The Ukrainian literature of the 1920s and 1930s (the interwar twentieth century, the Executed Renaissance, the Red Renaissance) is gaining in relevance today. The generation that was destroyed by the totalitarian system at that time left behind works of art that sound contemporary. There is a considerable corpus of literary texts analyzing the works of the masters of the word of that time. Memoirs, epistolaries, and archival materials of various kinds by writers of this period are published, and documentaries and feature films are made both on the works of the authors of the Executed Renaissance and their artistic activities. The **purpose** of the article is to analyze the texts of contemporary prose writers about the general atmosphere and literary activities of the representatives of the Red Renaissance, identifying three models: historical, psychological, and biographical. To achieve this goal, it is necessary to solve the following tasks: to make a general overview of personal texts (memoirs, correspondence); to systematize the available examples of contemporary fiction, identifying three models; to analyze prose texts and find out their artistic specificity. The **novelty** lies in the fact that fiction (“Martha” (2014) by Lilia Cheren, “My Madwoman” (2016) by Andriy and Svitlana Klimov, “The Witness” (2007) by Varvara Zhukova, “Zerov. The Funeral Oratorio” (2020) by Yevheniia Kuzhavska) has not been studied in terms of creating and analyzing a generalized picture of the socio-literary process of the Red Renaissance. **Conclusions.** Contemporary Ukrainian prose writers offer three models of depicting the literary process in their fiction: historical, psychological, and biographical. The tendency of the interwar twentieth century is understood through the analysis of the peculiarities of the era and the main characteristics of the artistic and literary process. Using facts from the biographies of writers, and applying the author's fiction, contemporary prose writers convey important features of the era and offer artistic biographies of writers of the 1920s–1930s.

Key words: The Red Renaissance, prose, historical, psychological, biographical models, contemporary prose.

Актуальність дослідження. Література 1920–1930-х років, як свого часу заборонена через репресії проти письменників, так і дозволена, у наш час (пере)прочитується. Зацікавлення творами цього періоду тільки збільшується, що сприяє з'ясуванню особливостей літературного процесу зокрема та культурного процесу загалом. Свідчення очевидців епохи доповнюються сучасними художніми версіями, в яких подається інтерпретація суспільно-політичних обставин доби, розкриваються окремі особистості, аналізується психологічний стан персонажів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Період Червоного Ренесансу (1920–1930-і роки) неодноразово ставав об'єктом зображення в мемуаристиці, документальних та автобіографічних творах, щоденниках. Про літературне життя підрадянської України можемо прочитати в Юрія Смолича [15], Галини Коваленко-Плужник [10], Тетяни Кардиналовської [8], Володимира Куліша [12], Тамари Мороз-Стрілець [14], Василя Сокола [16], Наталки Дукиної [4], Григорія Костюка [11], Докії Гуменної [3], багатьох інших свідків того часу. Опубліковані листи Миколи Хвильового [18], Миколи Куліша [13], Івана Дніпровського [7], інших письменників – як громадського, так інтимного змісту, з яких можна скласти частини мозаїки тогочасного життя. Важливою складовою загальної картини є серія «Архів Розстріляного Відродження» (видавництво «Смолоскип»): у першому томі 2010 р. (упорядкування, передмова і примітки Леоніда й Олександра Ушкалових) зібрано матеріали з архівно-слідчих справ Мечислава Гаска, Володимира Гжицького, Мирослава Ірчана, Якова Кальницького, Олексі Слісаренка, Івана Ткачука й Михайла Ялового [2]; другий, виданий у 2016 р. (упорядкування, передмова і примітки Ольги Бертелсен), містить матеріали архівно-слідчої справи про режисера, актора, теоретика театру Леся Курбаса і його театр «Березіль», а також документи, пов'язані з його реабілітацією [1]. Окремого місця заслуговує видання у 2009 р. «Полювання на «Вальдшнепа. Розсекречений Микола Хвильовий» [20] (упорядкування Юрія Шаповала, автори передмов Юрій Шаповал і Володимир Панченко), в якому опубліковані унікальні документи ГПУ, що стосуються життя і творчості Миколи Хвильового. Багато цікавого матеріалу містить науковий і документальний журнал «З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ» (видається з серпня 1994 р.). Окремо слід згадати цифрування та оприлюднення кримінальних справ громадян, що були незаконно засуджені

в часи терору, серед яких є і документи письменників.

У 2017 р. знято документальний повнометражний фільм «Будинок «Слово»», в 2021 вийшов на екрани художній фільм «Будинок «Слово». Нескінчений роман» режисера Тараса Томенка, автори сценарію – Любов Якимчук і Тарас Томенко; існує досить багато відеопроєктів про цю епоху. Отже, можна зафіксувати наявність публікацій протягом десятиліть про події 1920–1930-х років і сучасне зацікавлення цим періодом і темою.

Визначення мети дослідження: проаналізувати тексти сучасних прозаїків про загальну атмосферу та літературну діяльність представників Червоного Ренесансу, виокремивши три моделі: історичну, психологічну, біографічну. Для реалізації мети вирішуються **завдання:** зробити загальний огляд текстів особистого характеру (спогади, листування); систематизувати наявні зразки сучасної художньої прози, визначивши три моделі; проаналізувати прозові тексти і з'ясувати їхню художню специфіку.

Виклад основного матеріалу. В останні роки опубліковано ряд художніх творів, у яких ідеться про культурний простір цього часу, в тому числі й літературний. Що цікаво, сучасні письменники обирають різні жанрові підходи й художні стратегії для зображення складної, трагічної, але й надзвичайно величної епохи. Можемо говорити про кілька жанрово-стильових моделей, які спостерігаємо в сучасній літературі. Зокрема, серед них – твори Варвари Жукової «Свідок» (2007), Лілії Черен «Марта» (2014), Андрія та Світлани Клімових «Моя божевільна» (2016), Ірен Роздобудько «Прилетіла ластівочка» (2018), Євгенії Кужавської «Зеров. Поховальний промовець» (2020), Катерини Лебедевої «22. Містичний випадок на Вознесенському узвозі в Києві» (2020), які презентують три моделі сучасної прози про Червоний Ренесанс: історичну, психологічну, біографічну.

Роман Лілії Черен (псевдонім Лілії Чорної) «Марта» [19] пропонує історичну художню модель подій міжвоєнного двадцятиліття. У романі йдеться про події 1918–1934 років, тобто він охоплює роки національно-визвольних змагань, період НЕПу, і початок трагічних 1930-х років. На думку Павлини Дунай, «така ретельна хронометризація романного часу з його особливими прикметами видає в авторці добре обізнаного історика. Недаремно так звана «історія повсякдення» постає, напевно, одним із повноправних героїв роману» [5, с. 104]. Описувані у творі події дають можливість ознайомитися з часами голоду початку

1920-х років, покращенням житті після встановлення НЕПу, страх перед репресіями, що почав формуватися вже в другій половині 20-х, трагізм початку 30-х. Історичний образ епохи підкреслюють епіграфи до розділів із поезій П. Тичини, Ю. Клена, О. Влизька, В. Сосюри.

Погоджуємося з твердженням П. Дунай, що роман «Марта» містить численні відсилання до багатой мемуарної, епістолярної, щоденникової прози того часу, періодики та художньої літератури (Віктора Петрова, Наталі Полонської-Василенко, Софії Зерової, Кліма Поліщука, Юрія Клена, Юрія Смолича, Докії Гуменної, щоденниками С. Єфремова). Окремим підтвердженням історичного підґрунтя твору є авторські зноски-пояснення тієї чи іншої подій або явища. Тому перебіг подій насичений історичними даними, деталями, описом настроїв тогочасних жителів Києва [5].

Київ постає окремим персонажем роману. Його образ починає формуватися від епіграфа до першого розділу «Середина червня 1920 року, Київ», що взятий із «Попелу імперій» Юрія Клена:

Розмитий вздовж і впоперек,
Немов облитий цебрами помиїв,
Забутий Богом Баальбек –

Такий був у двадцятім році Київ... [19, с. 7]. Завершується у листопаді 1930 року, коли Марта підсумовує своє життя в місті, а Київ уже заповнений доносимами, «не дуже чемними» сусідами, «головами житлокоопу», які приносять повістки на виселення з квартир. Справжній Київ з його Купецьким садом, «Долиною троянд», «Шато де Флер», Маріїнським парком, Царською площею, кав'ярнями залишився в минулому житті. Марта теж змінюється: заарештовано її чоловіка, вона звільнена з роботи, намагаючись якось вижити, влаштовується двірничкою, але й це не рятує від виселення. Атмосфера міста змінюється від голоду й злиденності початку 20-х через відчайдушність і намагання вижити будь-якою ціною у їх другій половині і до зневіри та розпачу початку 30-х. Майже монументальний пейзаж 1924 р. («Стояли ще вкриті снігом Володимирські гори. Клекотів людськими голосами, дзвоном трамваїв, шипінням автівок і гуркотом ломовиків Хрещатик – центральна артерія міста. На сході над Шулявкою здіймався задушливий дим упереміш з мазутом. На півдні гомоніла базаром і єврейським передмістям Деміївка. Широкий Дніпро обмивав брудні береги, виносив догори сміття і брудну вугільну пилюку. Гримів, вирував, наповнюючись багатоголоссям міста

й села торговий і промисловий Поділ, відкриваючи ворота перед гостями» [19, с. 148]) змінюється картинами черг за продуктами, протестами тих, хто не отримав карток, брудними вулицями й провулками.

Важливою частиною простору міста Лілія Черен змальовує читацькі зацікавлення його мешканців. Коли на питання Тимофія про коло її читання Марта називає Арцибашева і Чарську, то він пропонує змінити авторів, натомість пропонуючи «Історію України-Руси» Михайла Грушевського. Персонажі роману в поетичних двобоях використовують поезію Павла Тичини і Василя Еллана-Блакитного, працюють над постановкою «Містерії-буф» В. Маяковського. Цікавим для розуміння тогочасної повсякденності є епізод впорядкування бібліотеки, що ним зайнялася Марта, переселившись до Герберта.

Історична модель культурного та літературного життя в романі «Марта» допомагає зрозуміти важливі зміни та настрої мешканців Києва, познайомитися з топографією міста, побачити перебіг повсякденного життя міста, відчутти бажання і почуття киян.

«Моя божевільна» [9] Андрія та Світлани Клімових – психологічний роман, «містична хронологія епохи» [9, с. 2]. Як зауважено в передмові, автори «спробували розповісти про трагедію знакових постатей Розстріляного Відродження без публіцистичного надриву й патріотичних схлипувань, так би мовити, в «персональному аспекті» [9, с. 3]. «І якимсь дивним дивом ще тоді, коли писався цей роман (його було закінчено в 2009 році), нам удалося певною мірою передбачити розвиток сучасної історії, у тому числі й нинішню “гібридну” війну – ще одне підтвердження того, що час – не така вже й неподоланна перешкода» [9, с. 4].

Події роману розгортаються в двох часових вимірах: 1930-і роки та неідентифіковане майбутнє, яке за предметами (мобільний телефон, супермаркети тощо) подібне до нашого сучасного, але страшна катастрофа – їжа, що з невідомих причин стає отрутою, надає цьому періоду антиутопійного характеру. Що цікаво, письменник Петро Хорунжий і Хлопець з майбутнього через певні обставини відкрили своєрідний часовий портал і можуть спілкуватися. Хорунжий таким чином дізнається про майбутні події: терор, розстріли, долі дорогих людей.

Роман починається з того, що відомий письменник, символ свого покоління Петро Хорунжий, виїхавши у відраядження в невелике містечко Харківщини, в готелі закінчує життя самогубством, вистреливши в серце

з револьвера. Події, що передували цьому вчинку, і ті, які сталися після нього, складають основну сюжетну лінію роману. Читач, знайомий із історією української літератури цього періоду, відразу проведе аналогії з постаттю Миколи Хвильового (хоч автори й наголошують: «Усі без винятку персонажі «Моєї божевільної» вигадані й будь-які збіги – лише випадковість» [9, с. 4]). По-своєму впізнавані Сергій Пилипенко (Андрій Филипченко), Лесь Курбас (Ярослав Сабрук) та багато інших. Але таке вгадування насправді шкодить загальному задуму роману: важливо бачити не конкретну історичну особу, а загальний настрій початкового піднесення, а потім страшного розчарування і катастрофи.

Роман переповнений історіями кохання: Петро Хорунжий і Олеся Клименко, Казимир Валер і Юлія Рубчинська. Кохання заборонене й узаконене визначає поведінку персонажів, веде їх до виходів із глухих кутів і знищує в простих ситуаціях. Химерне переплетіння почуттів і людських доль веде до важливого висновку: «любов залишалася любов'ю» [9, с. 379].

Загальна ситуація Червоного Ренесансу передається через різні сюжетні ходи та проблемні ситуації. Спілкування, інтриги, стеження, наклепи, розчарування – незначний перелік почуттів і подій, описаних у творі. Письменницьке життя в будинку «Слово» у своєму повсякденному вимірі постає звичним і навіть небагатим на життєві розкоші: великі квартири з високими стелями, що мали свідчити про особливе становище людини культури, стають пастками для своїх мешканців – і це дуже вдало передають автори. Інтер'єри квартири Хорунжого, Маїї Світличної та Юліанова, дачі Филипченка, підвального приміщення художника Валера, пейзажі Слобожанщини створюють особливу атмосферу присутності читача в художньому просторі роману.

Автори проводять своєрідний діалог з Миколою Хвильовим. Як пам'ятаємо, в повісті «Сентиментальна історія» Хвильового ключову роль відіграє художник Чаргар. У романі «Моя божевільна» художник Казимир Валер підписує свої картини саме цим іменем. Інші містичні збіги теж присутні: бабуся коханої дівчини Хлопця з майбутнього виявляється тим напівмертвим немовлям, яке залишили селяни в харківському сквері, коли їх проганяли міліціонери. Хорунжий, який перед тим віддав усі гроші, що в нього були, цим людям, бачить родиму пляму на обличчі маленької дитини, а потім ця ж пляма попаде в поле його зору, коли він у дивному стані

«післясмерті» побачить стареньку жінку: «І тут я нарешті розгледів рожеву родиму пляму, що, облуплюючись, розпливалася, на її лівій скроні і маже дотяглася до вуха» [9, с. 399].

У романі загальна історія Розстріляного Відродження прочитується через психологічні портрети персонажів, несподівані сюжетні колізії, створення особливої напруги через ситуацію «відоме через невідоме»: читач знає, як складеться доля багатьох персонажів і яким буде загальний фінал. Правда, деякі персонажі також знають як свою долю, так і своїх знайомих, адже Хорунжий через свої проникнення в інший час уже бачив майбутнє, описав його, а після смерті архів письменника, намагаючись зберегти, прочитали й інші. Тому одним із найсильніших епізодів твору є етапування ув'язнених із Соловецького острова на материк в урочище Сандармох (це ми вже знаємо в майбутньому), катування і розстріл.

«Свідок» [6] Варвари Жукової (псевдонім, запозичений у Едварда Стріхи (1888–1934) пропонує ще одну модель – біографічну. Цей текст є цікавою містифікацією, про що пише у статті «З історії однієї літературної містифікації» [17] Олег Соловей (у цьому дослідженні питання авторства не будемо розглядати). Книга є своєрідним неофіційним життєписом Володимира Свідзінського, якого було жорстоко вбито 27 вересня 1941 року. Його, за офіційними даними, разом із кількома десятками насильно евакуйованих з Харкова людей, живцем спалили у клуні поблизу м. Салтова. У романі подається версія про можливість врятування Свідзінського. На початку шістдесятих років про це дізнаються в КДБ і відкривають справу, а той, хто колись наказував підпалити клуню, тепер має знайти єдиного, хто вижив, – Свідка.

Літератори міжвоєнного двадцятиліття, вважає автор роману, приділяючи велику увагу Слово, відчували усю його багатогранність та безмежність. Слово несподівано відкрило для них своєрідний портал у так зване Помежів'я – проміжок між світами, в якому народжуються асоціації, можна відшукати правду й побачити реалії. Тих, хто проходив туди, необхідно було знищити, бо вони могли зашкодити. Свідок – саме той, хто осягнув силу Слова й можливість використання його проти влади, хто вигадав «символічну мову, яка не руйнувала, а обходила десятою дорогою мілітаристські штампи сучасності» [6, с. 48], залишився живий, як уціліли й зошити, у яких він записував свої твори. «Всякого роду заміщення букв, руйнування слова – це розкладання осмисленості нашого буття» [6, с. 36],

як скаже майор своєму напарнику, аналізуючи тексти Свідка. І таке розкладання таки відбувається з сірим чоловіком – із Храмовим. Авторка навіть називає новий тип людини – «homo stalinus».

У тексті постійно зустрічаються інакомовлення, намагання пояснити певні образи. Часто вживаються цитати футуристичних та символістських віршів, згадуються імена інших письменників. Йосиф Сталін постає як персонаж твору, який є утіленням Зла.

Цитати, символи, кодування певних знаків, фольклоризми, звернення до філософських ідей Тойнбі, Фрейда, Сквороди роблять роман цікавими з погляду моделювання сучасного погляду на події Червоного Ренесансу.

Висновки та пропозиції. Портрет Червоного Ренесансу в історичних творах про цю епоху прочитується в різних аспектах – історичному, соціальному, побутовому, політичному, естетичному, психологічному, пропонуючи різні жанрово-тематичні моделі. Історична, психологічна та біографічна моделі, проаналізовані нами, засвідчують різноманітні підходи до зображення подій міжвоєнного двадцятиліття. Вважаємо, що зацікавлення українськими творами цього періоду, викличе появу художньої прози про нього. Тому в перспективі важливо відстежувати інші жанрово-тематичні моделі, що даватиме змогу скласти цілісну картину тогочасної епохи.

Література:

1. Архів Розстріляного Відродження: Лесь Курбас і театр «Березиль». Архівні документи (1927–1988). Т. 2. Київ: Смолоскип, 2016. 504 с.
2. Архів Розстріляного Відродження: матеріали архівно-слідчих справ укр. письменників 1920–1930-х рр. Т. 1. Київ: Смолоскип, 2010. 463 с.
3. Гуменна Д. Дар Евдотеї. Испит пам'яті. Кн. 1. Київські кручі. Кн. 2. Жар і крига. Київ: Дніпро, 2004. 520 с.
4. Дукина Н. На добрий спомин... Повість про батька. Харків: Видання часопису «Березиль», 2002. 592 с.
5. Дунай П. Лілія Черен, Марта та інші. *Слово і Час*. 2016. № 3. С. 104–107.
6. Жукова В. Свідок: роман. Київ: Дуліби, 2007. 154 с.
7. З приватного епістолярію Івана Дніпровського та Марії Пилинської: Підготовка тексту, коментар Т. Трофименко. *Спадщина: Літературне джерелознавство. Текстологія*. Київ: Laurus, 2012. Т. 7. С. 259–323.
8. Кардиналовська Т. Невідступне минуле. З продовженням, написаним доньками Тетяни Асею і Мірталюю. Від темряви до світла. Київ: Київ – Париж – Дакар, 2017. 381 с.
9. Клімова С., Клімов А. Моя божевільна: роман. Харків: Фабула, 2016. 416 с.
10. Коваленко-Плужник Г. Спогади. *Україна*. 1990. № 2–4.
11. Костюк Г. Зустрічі і прощання: спогади. Едмонтон: КІУС. Кн. перша. 1987. 743 с.; Кн. друга. 1998. 609 с.
12. Куліш В. Слово про будинок «Слово»: спогади. Торонто: Вид-во «Гомін України», 1966. 68 с.
13. Куліш М. Твори: В 2 т. Т. 2. Київ: Дніпро, 1990. 877 с.
14. Мороз-Стрілець Т. Голос пам'яті: спогади. Київ: Рад. письменник, 1989. 195 с.
15. Смолич Ю.К. Твори: У 8 т. Т.7 / Упоряд. О. Смолич. Київ: Дніпро, 1986. 702 с.
16. Сокіл В. Здалека до близького (спогади, роздуми). Едмонтон: КІУС, 1987. 359 с.
17. Соловей О. З історії однієї літературної містифікації. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. Вип. 24. 2016. С. 54–73. URL: <https://japul.donnu.edu.ua/article/view/6108>
18. Хвильовий М. Твори в 5 т. Т. 5. Нью-Йорк – Балтимор – Торонто: ОУП «Слово»; УВ «Смолоскип», 1986. 834 с.
19. Черен Л. Марта: роман. Київ: Дуліби, 2014. 253 с.
20. Шаповал Ю. Полювання на Вальдшнепа. Розсекречений Микола Хвильовий. Київ: Темпора, 2009. 296 с.

References:

1. Arkhiv Rozstrilianoho Vidrozhennia: Les Kurbas i teatr «Berezil». Arkhivni dokumenty (1927–1988) [Archive of the Shot Renaissance: Les Kurbas and the Berezil Theater. Archive documents (1927–1988)]. Т. 2. Kyiv: Smoloskyp, 2016. 504 p. [in Ukrainian].
2. Arkhiv Rozstrilianoho Vidrozhennia: materialy arkhivno-slidchykh sprav ukr. pismennykh 1920–1930-kh rr. [Archive of the Shot Renaissance: materials of archival and investigative cases Ukrainian writers of the 1920s–1930s]. Т. 1. Kyiv: Smoloskyp. 2010. 463 p. [in Ukrainian].
3. Humenna D. (2004). Dar Evdotei. Ispyt pam'iaty [Gift of Eudotea. Memory test]. Kn. 1. Kyivski kruchi. Kn. 2. Zhar i kryha. Kyiv: Dnipro, 520 p. [in Ukrainian].
4. Dukyna N. (2002). Na dobryi spomyn... Povist pro batka [In good memory... A story about a father]. Kharkiv: Vydannia chasopysu «Berezil», 592 p. [in Ukrainian].
5. Dunai P. (2016). Liliia Cheren, Marta ta inshi [Lilia Cheren, Marta and others]. *Slovo i Chas*. № 3. P. 104–107 [in Ukrainian].

6. Zhukova V. (2007). Svidok [Witness]: roman. Kyiv: Duliby, 154 p. [in Ukrainian].
7. Z pryvatnoho epistoliaruu Ivana Dniprovskoho ta Marii Pylynskoï [From the private epistolary of Ivan Dniprovsky and Maria Pylynska]: Pidhotovka tekstu, komentar T. Trofymenko. *Spadshchyna: Literaturne dzhereloznavstvo. Tekstolohiia*. Kyiv: Laurus, 2012. T. 7. P. 259–323 [in Ukrainian].
8. Kardynalovska T. Nevidstupne mynule. (2017). Z prodovzhenniam, napysanym donkamy Tetiany Aseiu i Mirtaloiu. Vid temriavy do svitla [The irrevocable past. With a sequel written by Tatiana's daughters Asaya and Mirtala. From darkness to light]. Kyiv: Kyiv – Paryzh – Dakar, 381 p. [in Ukrainian].
9. Klimova S., Klimov A. (2016). Moia bozhevilna [My crazy]: roman. Kharkiv: Fabula, 416 p. [in Ukrainian].
10. Kovalenko-Pluzhnyk H. (). Spohady [Memories]. *Ukraina*. 1990. № 2–4 [in Ukrainian].
11. Kostiuk H. (1987). Zustrichi i proshchannia: spohady [Meetings and farewells: Memories]. Edmonton: KIUS. Kn. persha. 743 p.; Kn. druha. 1998. 609 p. [in Ukrainian].
12. Kulish V. (1966). Slovo pro budynok «Slovo»: spohady [A word about the house "Slovo": Memories]. Toronto: Vyd-vo «Homín Ukrainy», 68 p. [in Ukrainian].
13. Kulish M. (1990). Tvory [Writings]: V 2 t. T. 2. Kyiv: Dnipro, 877 p. [in Ukrainian].
14. Moroz-Strilets T. (1989). Holos pam'iaty: spohady [The Voice of Memory: Memories]. Kyiv: Rad. pismennyk, 195 p. [in Ukrainian].
15. Smolych Yu.K. (1986). Tvory [Writings]: U 8 t. T.7 / Uporiad. O. Smolych. Kyiv: Dnipro, 702 p. [in Ukrainian].
16. Sokil V. (1987). Zdaleka do blyzkoïho (spohady, rozдумы) [From far to near (memories, reflections)]. Edmonton: KIUS, 359 p. [in Ukrainian].
17. Solovei O. (2016). Z istorii odniiei literaturnoi mistyfikatsii [From the history of one literary mystification]. *Aktualni problemy ukraïnskoï literatury i folkloru*. Vyp. 24. P. 54–73. Retrieved from <https://japul.donnu.edu.ua/article/view/6108> [in Ukrainian].
18. Khvylovyi M. (1986). Tvory [Writings] v 5 t. T. 5. Niu-Iork – Baltymor – Toronto: OUP «Slovo»; UV «Smoloskyp», 834 p. [in Ukrainian].
19. Cheren L. (2014). Marta [Marta]: roman. Kyiv: Duliby, 253 p. [in Ukrainian].
20. Shapoval Yu. (2009). Poliuvannia na Valdshnepa. Rozsekrenchenyi Mykola Khvylovyi [Woodcock hunting. Declassified Mykola Khvylovyi]. Kyiv: Tempora, 296 p. [in Ukrainian].

Наукове видання

**НАУКОВІ ПРАЦІ
МІЖРЕГІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ФІЛОЛОГІЯ**

Випуск 4 (9), 2023

Засновано 2001 року
Видання виходить 6 разів на рік

Коректор *В. В. Ізак*
Комп'ютерне верстання *М. С. Михальченко*

Підписано до друку 20.10.2023 р.
Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 6,51.
Наклад 100 прим. Замовлення № 0224/169.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.